

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Seminář dějin umění

Dějiny umění

Mgr. Alžběta Vejrostová

Stavební a urbanistický vývoj

Bystřice pod Hostýnem v první polovině 20. století

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

2017

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.*

Alžběta Vejrostová

***„V širokém, dalekém světě čarovný údol jest,
hory mu kolem jsou stráží, stráží je zástup hvězd.“***

František Táborský, Svému rodišti - Bystřici

Děkuji prof. PhDr. Jiřímu Kroupovi, CSc. za důležité a přínosné připomínky a rady, jimiž mě vedl při psaní diplomové práce. Za pomoc při bádání děkuji dámám Martě Pořízkové, Evě Nedělníkové, Evě Slámové a pracovnícím stavebního úřadu v Bystřici pod Hostýnem.

Obsah

1 Úvod	7
2 Kulturně historický exkurz Bystřicí pod Hostýnem v první polovině 20. století	10
3 Stavební vývoj města na konci 19. a v první polovině 20. století	17
4 Bystřičtí stavitelé na počátku 20. století – konkurenti i učitelé	24
4.1 Stavební podniky v Bystřici pod Hostýnem	24
4.2 Otto Zeman	27
4.2.1 Zemanův odkaz: Bystřické vily počátku 20. století	30
4.2.2 Veřejné budovy a obchodní domy	36
4.2.3 Bytový dům v Nádražní ulici	37
4.3 František Bednařík	40
4.3.1 Vily v Nádražní ulici	42
4.3.2 Vlastní podnik F. Bednaříka v ulici Čs. brigády a další projekty v centru města ...	43
4.4 Emil Sláma	45
4.4.1 Vlastní podnik Emila Slámy a sousední stavby v Přerovské ulici	47
4.4.2 Stavby v Meziříčské ulici	49
4.4.3 Další projekty	49
4.5 Metoděj Matuška	51
4.5.1 Vlastní vila a Matuškovy projekty obytných domů	53
4.5.2 Veřejné budovy – Nemocniční pokladna a Sušil	55
5 Bystřičtí stavebníci v první polovině 20. století	57
5.1 Továrníci Thonetové a továrna na ohýbaný nábytek	57
5.1.1 Stavební projekty rodiny Thonetů a firmy Thonet	59
5.2 Stavební projekty továrníka Václava Zbořila	63
5.2.1 Továrna na voskové zboží Václava Zbořila	65
5.2.2 Bazikova vila na Vinohrádku: Dědictví Anny Zbořilové	70
5.3 Duchovní správa na Sv. Hostýně a Matice svatohostýnská: Stavební projekty	74
5.3.1 Jurkovičův projekt pro Hostýn jako východisko i měřítko	75
5.3.2 Další práce Metoděje Matušky na Hostýně	76
5.3.3 Otto Zeman, „dvorní stavitel“ Matice svatohostýnské	78
5.3.4 Zeman versus Wittner: hostýnské soupeření	82
6 Od pozdního historismu k funkcionalismu	85
6.1 Od historismu k moderně: Klaudius Madlmayr a jeho projekty v Bystřici p. H.	85
6.1.1 Náhrobek malíře Františka Ondrůška	87
6.1.2 Budova poštovního úřadu	87
6.2 Uherskohradišťský architekt Dominik Fey a jeho projekty v Bystřici pod Hostýnem ..	89

6.2.1 Fara v Bystřici pod Hostýnem	91
6.3 Olomoučan Hubert Aust a vila manželů Fialkových	93
6.4 Od moderny k funkcionalismu: Bohuslav Fuchs a jeho dílo v Bystřici pod Hostýnem ..	95
6.4.1 Sokolovna	96
6.4.2 Další realizace na Novém náměstí – podnik továrníka Taubera.....	97
6.4.3 Chudobinec/chorobinec	98
6.4.4 Další projekty: Továrna ESPOL a adaptace bystrických rodinných domů	99
6.4.5 Slámová hrobka	101
6.5 Josef Maťa a jeho vlastní vila v Bystřici pod Hostýnem	103
7 Závěr	106
Bibliografie	109
Seznam obrazových příloh	113
Obrazové přílohy	117

1 Úvod

„Jsou města skvělá zářící bohatstvím a pýchou, jsou města úzkostná stahující hrdlo, jsou města domov a pohlazení matky.

Projdí tím naším a naslouchej ztraceným krokům, naslouchej hlasům platanů, úderům zvonů a vysoké obloze, zurčení vod z pramenů hor z tůně kamenné kašny.

Všechno tu uslyšíš, hlasy staré země, svůj dech i výkřiky dětí, čistý tep města.

Budoucnost roste před očima.

To je Bystřice, brána k Svaté Panně, město v zahradách, plachá laň na okraji lesa.“¹

Brána do Hostýnských vrchů. Město ohýbaného nábytku. Hranice Valašska. Bystřice pod Hostýnem má různá přízviska. Tiskne se k úpatí hostýnské hory, jakoby se skrývala v jejím stínu. Až do poloviny 19. století byla malá podhorská obec opravdu skryta společenskému i politickému dění a s patnácti stovkami obyvatel zůstávala periferním sídlem bez většího významu. Návštěvníky však lákala svou blízkostí k malebné přírodě Hostýnských vrchů a ozdravnou silou lidového valašského lázeňství. Blízkostí hustých vzrostlých lesů však podobně lákala i podnikavce, kteří v kvalitní surovině uviděli ekonomický potenciál. Právě dřevozpracující průmysl a boom jeho rozvoje ve druhé půli 19. století se staly hybným motorem rozvoje malé obce v průmyslové centrum regionu a jedno z jeho největších sídel. Stejně tak se však podepsaly pod likvidaci lázeňského a cestovního ruchu v oblasti, která podřídila své živobytí v následujícím období ohýbanému nábytku.

Není snad ani třeba připomínat, že tradice výroby ohýbaného nábytku na Bystřicku opírá své kořeny o aktivity rakouského podnikatele, truhláře a dnes bychom řekli i nábytkového designéra, Michaela Thoneta, jenž se ve městě usadil na sklonku padesátých let 19. století. Rozvoj jeho firmy šel ruku v ruce s růstem počtu obyvatel v obci, která byla roku 1864 povýšena na město. Město, které se s rozvojem svých ekonomicky silných hráčů dynamicky rozvíjelo jak po stránce hospodářské, kulturní, společenské, tak i stavební, prožívalo na přelomu 19. a 20. století své vůbec nejslavnější

¹ Pavel Hejzman, *Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem. 1998.

období. Z periferní vesnice se proměňovalo v město v pravém slova smyslu, s monumentálními reprezentativními budovami na náměstí, se školami, kulturními domy i výstavními obchody.

Řada stavebně-investičních projektů ve městě je tak spojena především s rodinou Thonetů a dalšími výraznými podnikatelskými osobnostmi, jako byli například továrník a starosta města Václav Zbořil nebo poději výrobce košil Pavel Tauber. I městské instituce a spolky však usilují o realizaci důstojných stavebních projektů nejrozumnějších funkcí, jako byly stavby Občanské záložny, Nemocniční pokladny, Sokolovny, Spolkového domu Sušil či městského chudobince. Na přelomu 19. a 20. století tak ve městě vznikaly zásluhou na sebe rychle navazujících a koncepčně promyšlených stavebních investic hodnotné urbanistické celky, nové městské čtvrti – dělnická kolonie v bezprostřední blízkosti Thonetovy továrny a současně také reprezentativní zahradní třída na jihozápadě města.

Jen v některých případech se však stavebníkům a jejich stavitelům podařilo vymanit se z průměru maloměstské stavební produkce. Převážnou většinu stavebních zakázek realizovali ve městě místní stavitelé a zedničtí mistři, mezi nimiž především počtem realizací a jejich společenským významem spíše než invencí a uměleckou kvalitou svých návrhů vynikali Otto Zeman, František Bednařík, Emil Sláma a Metoděj Matuška. Jejich práce jsou však doplněny řadou výrazných solitérů mimobystřických architektů, mezi nimiž můžeme jmenovat především Bohuslava Fuchse a Karla Kotase. Jejich díla vyplouvají z průměru ostatní městské zástavby a povyšují tak bystrickou architekturu tohoto období.

Právě dílo Bohuslava Fuchse a Karla Kotase bylo dosud jediným, které významnější měrou figuruje v odborné literatuře. Fuchsovy projekty v prostoru bystrického Schwaigerova náměstí jsou pevnou součástí přehledových textů věnovaných dílu tohoto architekta. O jejich významu pro další vývoj Fuchsova díla pojednal ve svém textu z roku 1964 především Zdeněk Kudělka.² Samostatně se dílu Bohuslava Fuchse v Bystřici pod Hostýnem věnovala v bakalářské práci z roku 2009 Kateřina Valterová.³ Kotasovu bystrickou realizaci – Bazikovu vilu - představili veřejnosti především autoři publikace *Slavné vily Zlínského kraje*⁴ a později ji do kontextu Kotasova životního díla zasadila Markéta Holubová ve své diplomové práci z roku 2009.⁵ V Bystřici nalezneme rovněž jednu realizaci uherskohradištského architekta Dominika Feye, na jejíž existenci upozornil v katalogu Feyova díla Ivan Bergmann.

² Zdeněk Kudělka, Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.

³ Práce Kateřiny Valterové představuje dílo Bohuslava Fuchse poměrně komplexním a vyčerpávajícím způsobem. Klademe-li však za cíl této práce souhrnné pojednání o stavebním vývoji ve městě v první polovině 20. století, nemůžeme ponechat stranou místní dílo vůbec nejvýznamnější osobnosti regionu tohoto období. Navíc se text Kateřiny Valterové pokusíme po informační stránce doplnit o několik drobných informací a zkorigovat některé interpretace této autorky.

⁴ Vladimír Šlapeta (ed.) a kol., *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha. 2008.

⁵ Markéta Holubová, *Architekt Karel Kotas a jeho tvorba pro velká města. Brno, Ostrava, Praha*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2009.

Komplexní stavební vývoj Bystřice pod Hostýnem v 19. století a v prvních dvou desetiletích století 20. se ve své diplomové práci z roku 2008 pokusila postihnout studentka pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Romana Mišurcová. Její práce však nabývá spíše historického soupisového charakteru. Ve většině případů opomíjí stylové charakteristiky většiny staveb i tvorby jejich autorů, projekty nezařazuje do kontextu jejich díla a k jednotlivým stavbám přistupuje často pouze po stránce datace a jejich historické a současné funkce. Některé stavby navíc zcela opomíjí či je datuje chybně nebo je dokonce chybně autorsky určuje. Její práce je tak do jisté míry spíše vlastivědným přehledem bystrické výstavby ve sledovaném období. Tyto nedostatky se pokusíme ve vlastní práci opravit.

Romana Mišurcová ve své práci rámcově představuje mimo dílo také osobu stavitele Otto Zemana. O jeho pevnější ukotvení v odborné literatuře usilovala bystrická pedagožka Marta Pořízková, která v roce 2005 publikovala soupis jeho bystrických realizací a na základě dostupných pramenů sestavila jeho životopis. V sérii krátkých vlastivědných článků se bystrickým stavitelům především na stránkách lokálních měsíčníků *Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem* a *Bystřické poKROKY* vedle Pořízkové věnovali i Ilona Musichina a Pavel Malének.

Zde předkládaná práce se pokusí představit v komplexnosti stavební vývoj v Bystřici pod Hostýnem v první polovině 20. století. Neklade si za cíl podat vyčerpávající katalog bystrické architektury. Chce spíše poukázat na trendy, které zasáhly bystrickou stavební produkci v proměnách půl století, představit klíčové osobnosti, které se tvůrčím způsobem nebo stavitelským záměrem podepsaly pod současnou podobu města, a některé vůbec poprvé uvést do odborné literatury. Opíráme se přitom především o dostupné pramenné materiály, které je možné nalézt v Archivu stavebního úřadu v Bystřici pod Hostýnem, jež byly často dochovány pouze v torzech, a dále o plánovou dokumentaci k městským zakázkám, jejíž většina je uložena ve fondu města Bystřice pod Hostýnem v okresním archivu v Kroměříži.⁶ V otázce stavebních realizací bystrických stavitelů na Hostýně je hlavním zdrojem pramenů fond hostýnských jezuitů v Moravském zemském archivu v Brně,⁷ cenné informace obsahuje i fond firmy Gebrüder Thonet tamtéž. V neposlední řadě je pak klíčovým a velmi obsáhlým souborem plánů bystrické architektury pozůstalostní fond Metoděje Matušky, dnes uložený v městském muzeu v Bystřici pod Hostýnem, v němž se nám podařilo objevit i původní plány Bohuslava Fuchse pro bystrický chudobinec a projekt Karla Kotase pro letní domek továrníka Baziky.

⁶ SOkA Kroměříž, Fond B-a4.

⁷ MZA Brno, fond E26.

2 Kulturně historický exkurz Bystřicí pod Hostýnem v první polovině 20. století

„Hostům přicházejícím do Bystřice pod Hostýnem se nejvíce líbí lipová alej a zahrádky v Nádražní třídě, čistota města, pěkně upravený tok Bystřičky a mohutná kaštanová alej a jedinečná platanová alej Pod zámkem. Úpravou Kamence (nábřeží Bystřičky) v nejdylitější čtvrti města, vzniklo přirozenější spojení s městským sadem. Je to jedna z nejkrásnějších procházek podél Bystřičky, zvlněné a tepané tolika jiskřícími vodopády a Kaskádami. Tu se chodec opravdu osvěží a dostane se bez prachu a hluku do městského sadu Zahájeného. (...) Tam v plovárnách naleznete v létě sedmdesátiletého mladíka básníka Fr. Táborského, jeho přítele mistra Ondrůška, básníka Karla Tomana i nejmladšího obdivovatele a opěvovatele bystřických krás Miloše Jirku.“

Pamětní kniha města, 1928⁸

Těmito slovy popisoval kronikář Michal Slovák v roce 1928 podobu města a neopomněl přitom vyjmenovat jeho nejznámější pravidelné návštěvníky. Dějiny města se však začaly psát mnoho století předtím, než městskou pamětní knihu Slovák v roce 1921 zavedl. Okolí města Bystřice pod Hostýnem osídlili už 200 let před naším letopočtem Keltové. Samotné město vzniklo o několik století později na křižovatce obchodních cest. Nejstarší písemná zpráva pochází až z 8. ledna 1368, kdy se městečko Bystřice stává majetkem Bočka z Kunštátu⁹, praděda krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1447 se poprvé zmiňuje zdejší zámek. Roku 1650 koupili panství Rottalové spojovaní častěji s panstvím sousedního Holešova. František Antonín z Rottalu nechal v první polovině 18. století vystavět poutní kostel na Svatém Hostýně. Roku 1827 se pak Bystřice dostala do majetku svobodného pána Oliviera Loudona, potomka slavného generála. Za jeho osoby dosáhla Bystřice největšího vzhlasu a rozkvětu. Nadšený botanik se zasloužil o výsadbu platanové aleje, která je dodnes svébytným urbanistickým prvkem, jenž nemá v České republice obdoby. Loudonové byli posledními šlechtickými majiteli panství, náleželo jim do 30. let 20. století. Roku 1933 prodali Loudonové zámek státu a přesídlili do Vídně.

Z poloviny 19. století se dochovaly dva popisy městečka. První je z roku 1844 a uvádí se v něm, že „Bystřice je pěkné městečko s krásným zámkem, s kostelem, s farou a školou a s radnicí. Rozkládá se při obou březích potoka, který při povodních zaplavuje okolí, je obklopeno hradbami

⁸ SOkA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

⁹ Zápis v zemských deskách olomouckých v Knize Jana z Kravař. Moravský zemský archiv Brno.

a zámeckým parkem. Proslulé je zdejší léčení mlékem...“¹⁰ Druhým je popis od topografa Řehoře Wolného, který navštívil Bystřici roku 1833, svůj popis však vydal až v roce 1846.¹¹ Zmiňuje se v něm fara, kostel se šesti oltárními obrazy, zámek, špitál a hřbitovní kaple. Zbývajíc popis se věnuje zámku a jeho parku.¹²

Z poloviny 19. století pocházejí také první zmínky o zdejších lázních. Léčily se tu nemoci dýchacího ústrojí, a to čerstvým vzduchem, žínčicí a ovčím mlékem. K rozkvětu Bystřice přispěl i „objev“ Rukopisu královedvorského z roku 1817. V souvislosti s ním ožily pouti na Hostýn, a tak přibýlo živností souvisejících s poutěmi, a nakonec i počet obyvatel. Pro potřeby lázeňských hostů byla naopak upravována některá veřejná prostranství i netradičně, třeba zámecký park, který Olivier i Ernst Loudonové obohatili o mnoho vzácných rostlin. Park byl s výjimkou růžové zahrady přístupný veřejnosti, což nebylo ve své době samozřejmé. Protože ve druhé polovině 19. století začal stoupat počet lázeňských hostů, byla část zámeckého parku na východní straně upravena na kolonádu.

Jak stoupal počet poutníků putujících na Svatý Hostýn, byla například v roce 1858 založena první moravská továrna na voskové zboží a mýdlo Václava Zbořila. Vyráběla ručně malované kostelní svíce, svíčky obyčejné, pekl se v ní perník. Ve 20. letech 20. století měla továrna 72 zaměstnanců.¹³ K vůbec největšímu rozvoji kraje došlo po roce 1861. Tehdy přišla do Bystřice rodina rakouských průmyslníků Thonetů a osudy města se na dalších více než sto padesát let spojily s firmou na dřevěný ohýbaný nábytek. Svého času byla Thonetova firma největší továrnou na ohýbaný nábytek v Evropě. Rozšíření průmyslové výroby znamenalo i velký příliv nových dělníků – nových obyvatel obce. Takže už v roce 1864 mohla být Bystřice prohlášena městem.

Po pádu Bachova absolutismu došlo ve druhé polovině 19. století k uvolnění poměrů a občanům bylo povoleno sdružovat se do zájmových spolků. I Bystřice si prošla boomem spolkového života. V roce 1862 byl založen čtenářský spolek, o tři roky později založili „ouzové starých cechů Občanskou záložnu“¹⁴, v roce 1885 byl založen První moravský cyklistický spolek, v roce 1888 Okrášlovací a zábavní spolek, o další dva roky později Spolek katolických tovaryšů, který se ve 20. letech 20. století transformoval na Vzdělávací spolek Sušil. Na přelomu století vzniklo několik tělocvičných jednot v čele se Sokolem a Orlem.¹⁵

O dění ve městě na přelomu století není mnoho zpráv. První záznam v městské kronice je z 1. září 1897. Na tomto listě je podpis rakouského císaře Františka Josefa I. a ještě několika dalších osob z jeho doprovodu i představitelů veřejného života bystřického. Potom kroniku dlouhých 24 let

¹⁰ Novověk in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

¹¹ Ibidem.

¹² Přepis Wolného zápisu viz in Marie Doláková – Ladislav Hosák, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. Brno: Blok. 1980. s. 40.

¹³ Novověk in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

¹⁴ Dle Sovovy kroniky. (Novověk in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.)

¹⁵ Ibidem.

nikdo nevedl.¹⁶ Stavební úpravy města na konci 19. století motivovala především právě návštěva císaře Františka Josefa I. Bystřice se na první vizitaci hlavy státu ve svých dějinách připravovala – dláždily se ulice, krášlily se domy, opravovaly silnice. Stavěly se slavobrány i tribuny. Bratři Thonetové zajistili osvětlení ulic i zámeckého parku.¹⁷ Na sklonku 19. století se tak mluvilo o Bystřici jako o nej přednější léčebném lázeňském městě na Moravě a ve Slezsku. Město tonulo v zeleni zahrad, parků a blízkých lesů, byla městem neobyčejně čistým, a proto byla v té době vyhledávaným místem k lázeňskému i letnímu pobytu. Pověst si město uchovalo do roku 1900, kdy kouřící tovární komíny už hosty nelákaly. Zachovaly se poutě na Hostýn a image města se více a více opírala o nově budovanou pozici evropského centra dřevozpracujícího a hlavně nábytkářského průmyslu.¹⁸

Začátek nového století je pro Bystřici charakteristický právě vznikem nových průmyslových dílen a podniků. Pověst lázeňského místa s čistým vzduchem a spoustou zahrad a zeleně si tak uchovala Bystřice právě jen do konce 19. století, poté už kouřící komíny z továrny letní hosty a nemocné nelákaly.¹⁹ Bystřice se pak sice dostala do hry při výběru lokality pro zbudování třetího zemského ústavu pro duševně choré, v konkurenci Kroměříže a Frenštátu pod Radhoštěm však neuspěla, přestože ji zemský výbor označil jako „v krásné, volné krajině“ ležící a předně zdravotně velmi způsobilou. Finanční úřad upřednostnil Kroměříž a argumentaci podpořil i velkým rušivým cestovním ruchem k moravskému poutnímu místu – „*lomož to, který ani zdravý snadno nesnese*.“²⁰

Vedle prosperující Thonetovy firmy se v Bystřici rozvíjely i další podniky zaměřené na dřevozpracující či nábytkářský průmysl. V roce 1901 přesunuli bratři Max a Leopold Hrdličkovi svůj podnik na „napouštění dřeva“²¹ z Rájce nad Svitavou do Bystřice, kde uzavřeli podobně jako Thonetové smlouvu s Ernestem Loudonem na odkup dřeva. Za první světové války byl závod mimo provoz, už roku 1920 ale fungoval znovu s trojnásobkem zaměstnanců. V roce 1923 se pak podnik přejmenoval na Hrdličkovy závody na impregnaci dřeva. Novým vedoucím byl Karel Bazika mladší a zaváděl od roku 1926 ve firmě výkonnou mechanizaci, zřídil vlastní pilu na výrobu pražců a počet zaměstnanců vzrostl na 180. Před krachem firmy za hospodářské krize ve třicátých letech zachránili firmu podnikatelé Slezák, Zbořil a další, kteří vytvořili novou firmu Impregna akciová společnost. Firma od počátku 20. století vyráběla nejprve elektrovodné a telegrafní sloupy a pražce a od 20. let společnost vyvážela do Švýcarska, Francie, od roku 1925 dokonce do Anglie a Egypta a dalších afrických kolonií. Za války pak vyráběla především hračky pro německé děti.²²

¹⁶ Další záznam je až z 18. století 1927, v něm je několik podpisů vedení města a nově ustanoveného obecního kronikáře Michala Slovák, který slibuje, že budou další záznamy vedeny už poctivě. (Novověk in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.)

¹⁷ Císařská delegace s sebou přivezla i řadu novinářů z celého Rakouska-Uherska.

¹⁸ Marie Doláková – Ladislav Hosák, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*, Brno: Blok. 1980. s. 51.

¹⁹ Uchovala si ale proslulost jako poutní místo mariánského kultu – jako centrum poutnického života a výchozí bod do Hostýnských vrchů.

²⁰ Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Argo, 2002. s. 99 a 100.

²¹ Impregnování dřeva.

²² Marie Doláková – Ladislav Hosák, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*, Brno: Blok. 1980. s. 75.

V roce 1905 otevřel Karel Sláma v Bystřici první obchodní dům²³ a tři roky nato založil v Bystřici Robert Slezák továrnu na výrobu kovového nábytku. Ten vyhovoval zdravotním požadavkům modernizujících se nemocnic, sanatorií a škol.²⁴ Firmu přestěhoval Slezák roku 1921 do bývalého panského pivovaru²⁵ a výrobu adaptoval pro výrobu nábytku. V roce 1929 zaměstnávala firma už 100 dělníků. Po překonání krize rozšířil Slezák podnik o čalounickou dílnu a vlastní prodejny v Brně, Olomouci a Ostravě. V roce 1911 pak založil v Bystřici Oldřich Říha továrnu na výrobu hodin. Z počátku se tu vyráběly hodinové skříně, v roce 1923 byla výroba rozšířena o hodinové strojky a nástěnné kyvadlové hodiny. Továrna se nacházela u vlakového nádraží a vyprodukovala 15 kusů kyvadlových hodin denně. Tato malá výrobní byla sice první na Moravě, která vyráběla hodiny od první součástky až po sestavení, ale po několika letech úplně zanikla.²⁶ S rozvíjející se průmyslovou výrobou rostl i počet obyvatel města. Zatímco v roce 1857 měla Bystřice 223 domů s 1691 obyvateli, v roce 1910, v době velké prosperity Thonetovy firmy, se počet obyvatel žijících v 555 domech zvýšil na 4284. V roce 1924 bylo v Bystřici 644 domů.²⁷

Bystřice sice překonala válečné útrapy znásobené krutou zimou v roce 1917, i podhorské městečko opírající svou existenci o silný boom průmyslové produkce ale těžce zasáhla hospodářská krize. Dvacátá léta byla pro Bystřici obdobím četných technických změn. Dne 13. března 1920 rozhodlo zastupitelstvo o zavedení elektrického proudu. Město se stalo podílníkem Středomoravských elektráren v Přerově. Poprvé se v Bystřici svítilo už 28. listopadu 1920, síť ale byla ještě napájena z Thonetovy továrny.²⁸ Se zavedením elektrického vedení souviselo i připojení telefonních drátů. Ve stejném roce otevřela tělovýchovná jednota Sokol i první stálý kinematograf. V roce 1924 ale postoupila elektrifikace až na Hostýn a v Bystřici byla založena první tiskárna. Následujícího roku byla dostavěna budova chudobince v Sušilově ulici podle projektu Bohuslava Fuchse a roku 1926 založil Antonín Horák v Bystřici světoznámé okrasné školky.²⁹ Podobně jako před návštěvou císaře na sklonku 19. století se v roce 1927 připravovalo město na návštěvu prezidenta Masaryka. Starosta František Fryšák v provolání občanům žádal obyvatele, aby opravili své fasády a předzahrádky, dláždily se silnice, rekonstruovaly městské budovy. Krátce po návštěvě prezidenta byly zrušeny i krámky za kostelem, které „rušily vzhled města“.

Zároveň s převratnými událostmi však Bystřici postihly i důsledky války a hospodářská krize. Nezaměstnanost v Thonetových závodech byla v roce 1922 kritická a provoz musel být dokonce

²³ Marie Doláková – Ladislav Hosák, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*, Brno: Blok. 1980. s. 74.

²⁴ 20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

²⁵ V prostorách po jeho továrně se usadila chemická továrna Espol, producent mucholapek, krémů na boty a dalšího chemického zboží.

²⁶ 20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

²⁷ 20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

²⁸ Na přerovskou síť se Bystřice napojila až v srpnu následujícího roku.

²⁹ U domu vystavěl balírnu a skleník, koncem 20. let měl na skalce u domu už 300 druhů alpiek.

dočasně zastaven. Situaci komplikovalo horké a suché letní počasí a tuhá zima, nezaměstnané dělníky tak trápil i hlad. O mnoho lépe na tom nebyli ani samotní majitelé továrny. V roce 1923 zaměstnávala sice znovu asi 800 dělníků a 40 úředníků s platem asi 80 až 120 korun týdně, prodej nábytku ale vynesl asi 300 tisíc korun za celý rok.³⁰ Ve třicátých letech tvrdě dolehla na město krize. Thonetova továrna fungovala jen tři dny v týdnu a majitelé jsou následně nuceni spojit ji s konkurenční firmou Kohn a Mundus v Holešově. Impregna, dřívější Hrdličkův závod na napuštění dřeva, se dostala do krize a byla prodána, od roku 1936 se v ní kromě pražců a telegrafních sloupů vyráběly ještě parkety a ze zbytkového dřeva hračky pro německé děti. Krizi řešila rada města „Polévkovou akcí“, kterou z 50% financovalo samo město, dalšími příspěvky průmyslníci Zbořil, Hrdlička a zástupci firmy Thonet-Mundus, menšími částkami bystřičtí lékaři a menší firmy. I přes pokračující krizi se město postupně neustále modernizovalo a upravovalo. Opravoval se například kostel, v němž se o novou výmalbu postaral Jano Köhler.

Od roku 1935 se ale už ve městě začaly projevovat přípravy na blížící se válku.³¹ Vedle tvrdých zásahů do občanské svobody paradoxně v Bystřici přinesla válečná léta čilý stavební ruch. Bystřice nikdy nebyla cílem leteckého útoku, jediná bomba svržená na toto území dopadla do prostoru mezi Končinami a Hlinskem, kde vytvořila velký kráter. Mezi lety 1939 a 1942 bylo postaveno 72 domů, na 41 domech byly provedeny velké stavební úpravy a byla vyprojektována nikdy nedostavěná dálnice k Přerovu.

Poválečné období se pak i do bystřického společenského života promítlo zásadně zestátnováním podniků, jejichž majitelé byli prakticky po celou první polovinu století mecenáši nejen kulturních, ale vůbec společenských aktivit ve městě. Ve Zbořilově továrně na výrobu svíček byla výroba zastavena a budovy byly předány pletárnám. Továrna Thonet-Mundus byla přejmenována na TON – Továrnu na ohýbaný nábytek. Impregna byla předána Dřevařským závodům a přejmenována na JMDZ – Jihomoravské dřevařské závody. Slezákova továrna na kovový nábytek byla majiteli rovněž odebrána, předána podniku v Lysé nad Labem a přejmenována na Kovonu. K dalším znárodněným podnikům patřily Chodurovy pletárny, pletárny K. Mužné, Sobotova výrobní prádla, výrobní prádla P. Tauber, Hřibova pila, Matuškův stavební závod, stavební závod V. Tomančíka, Winklerova chemická čistírna, semenářské družstvo Niva a výroba voskového zboží Řeřucha.

Jako lázeňské město svou polohou dobře dostupné z různých koutů Moravy i směrem od Vídně se na přelomu 19. a 20. století stala Bystřice oblíbeným útočištěm významných osobností českého kulturního života, které s podhorským městečkem často spojily značnou část života a později si jej někteří z nich zvolili i za místo svého posledního odpočinku.

³⁰ 20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

³¹ Zámek převzala vojenská správa a upravila jej jako vojenský sklad. Konala se řada přednášek, školily se dobrovolné sestry a v konečném důsledku mírně poklesla nezaměstnanost. 15. března obsadilo Bystřici okupační vojsko.

Básník, překladatel a sběratel lidových předmětů František Táborský (1858 – 1940), jenž působil především v Praze jako profesor a později ředitel vyšší dívčí školy, zajížděl v dospělosti pravidelně do Bystřice, svého rodiště, na letní byt. Byl uznávanou osobností bystřického kulturního života, při návštěvě prezidenta Masaryka mu byl v Bystřici průvodcem. Publikoval vlastivědné texty věnované valašskému regionu, pro Bystřicko ale zůstane největším jeho přínosem národopisná kniha *Rusava. Život valašské dědiny*, kterou ilustroval Adolf Kašpar.

Nejplodnější éru své malířské tvorby spojil s Bystřicí a hostýnskými horami akademický malíř Hanuš Schwaiger (1854 – 1912), rodák z Jindřichova Hradce. Po studiích ve Vídni a pobytu v Holandsku a na Slovácku se s manželkou Josefínou v létě roku 1891 přestěhoval do Hostýnských vrchů a prožil zde následujících deset let. V závěru života sice působil na brněnské technice a pražské AVU, do Bystřice ale stále v létě zajížděl. Scházel se se společností ve Vaverkově vinárně v Horní ulici, která byla na přelomu devatenáctého a dvacátého století místem setkávání i zde jmenovaných umělců zajíždějících do Bystřice na letní byt. Schwaiger zemřel roku 1912 v Praze, na své přání byl ale pochován na hřbitově v Bystřici. Podobně si Bystřici oblíbil i třetí generační soupeřník výše uvedených pánů malíř František Ondrůšek (1861 – 1932). Znamý portrétista se v Bystřici pod Hostýnem narodil a do Bystřice se vrátil po dokončení studií ve Vídni a více než třicetiletým pobytu v Mnichově v roce 1920. V Bystřici bydlel a tvořil až do své smrti, zemřel ve své vile „Včelín“, kterou si nechal vystavět ještě během svého pobytu v Německu.³²

S městečkem ale protnuli svůj osud i další malíři první poloviny 20. století. Adolf Kašpar (1877 – 1934), Táborského přítel, malíř a ilustrátor, často zajížděl do Bystřice a na sousední Rusavu, kde portrétoval místní Valachy. Táborský o Kašparovi dokonce publikoval roku 1935 monografii.³³ Své dílo v Bystřici realizoval i akademický malíř Brňan Jano Köhler (1873 – 1941). Autor mosaik pašijových obrazů Jurkovičovy hostýnské křížové cesty je rovněž autorem výzdoby chrámu sv. Jiljí v Bystřici pod Hostýnem, kde při práci na Hostýně často pobýval. Ředitel Táborský do Bystřice přivedl i malíře Karla Svolinského, který se ženou jezdil do Bystřice trávit letní měsíce. Ten na pobyt v Bystřici vzpomínal následovně:

„V Bystřici pod Hostýnem jsem se ocitl díky Františku Táborskému. Říkám díky, protože na tu řadu letních pobytů, která potom následovala, vzpomínáme s ženou jako na dobu radostných prázdnin. (...)

(...) A byly tam lesy, louky se zajímavými kytkami – hvozdíkem pyšným, hořcem hořečnickem a jinými, v lesích plno hub – s nostalgií vzpomínám na ta hříbová dobrodružství. (...) A bývaly výlety s panem ředitelem Táborským a malířem Ondrůškem na hostýnský kopec, na Rusavu za paní Černou, za malířem Kašparem. A výlety s učitelkou Ševčíkovou za Hostýn do

³² Více o vile „Včelín“ bude pojednáno v souvislosti s dílem bystřického stavitele Otto Zemana.

³³ František Táborský, *A. Kašpar. Ilustrátor. Malíř. Grafik*, R. Promberger, Olomouc 1935.

těch vážných, tichých lesů. Všude příroda: kvetoucí, deštivá, s pražícím sluncem, s blesky a hromy! To všechno bývalo. Teď jsou to vážné i radostné vzpomínky na Bystřici pod Hostýnem.“³⁴

Bystřice si také ráda připomíná dva velké architekty, jejichž dílem se ráda pyšní. Prvním je Bohuslav Fuchs (1895 – 1972). Rodák z nedalekých Všechovic, architekt, profesor architektury nejčastěji spojovaný se svým brněnským dílem, je v Bystřici podepsán pod projektem Sokolovny, sirotčince i Tauberovy továrny, tato práce připomene jeho bystrické dílo v samostatné kapitole. Druhým je Dušan Jurkovič (1868 – 1947). Tvůrce projektu pro Svatý Hostýn, z něhož byl na slavném poutním místě realizován jen zlomek, v Bystřici krátce pobýval. Měl však silné rodinné vazby k sousední Rusavě a pro Bystřici měl vyprojektovat i plány na úpravu radnice. Tato práce si však klade za cíl připomenout (či do literatury vůbec poprvé výrazněji uvést) další bystrické stavitele, kteří se podepsali pod stavební proměnu města v první polovině 20. století. Vedle solitérních staveb mimobystrických architektů, jako byli například Dominik Fey či Karel Kotas, připomene především dílo Otto Zemana a jeho generačních soupeřů a můžeme snad říci i soupeřů Františka Bednaříka a Emila Slámy a jejich o málo mladšího nástupce Metoděje Matušky.

³⁴ Karel Svolinský, Vzpomínám na Bystřici pod Hostýnem in *Město Bystřice pod Hostýnem 1967*, Bystřice pod Hostýnem. 1967.

3 Stavební vývoj města na konci 19. a v první polovině 20. století

„Podnik přinesl lidem nejen práci. Bystřice pod Hostýnem měla při sčítání lidu čtyři roky před stavbou Thonetovy továrny v roce 1857 223 domovních čísel s 1691 obyvateli, (...) v roce padesátého výročí bystřické továrny, to bylo 555 domů a v nich 4284 obyvatel. Dělnická kolonie se rozrůstala – v roce 1909 už stálo celkem 108 dělnických bytů. (...) Pod slovy 'dělnická kolonie' si zpravidla představíme nějaká nuzná nouzová řešení. Omyl! Ty domy stojí dodnes a dodnes jsou také obydleny...“

Jiří Uhlíř, 2001³⁵

Na přelomu 19. a 20. století podhorské lázeňské městečko začalo proměňovat svou tvář. Částečně se tak dělo snad pod vlivem doznívající lázeňské slávy obce, která se jevila jako atraktivní místo k životu nejen osobnostem kulturního a intelektuálního života, ale také významným úředníkům. Mnohem tučnějším písmem se však pod stavební rozvoj města podepsal průmyslový boom, který započali Thonetové krátce po polovině devatenáctého století a který vyvrcholil právě v prvním dvacetiletí století dvacátého.

Kolem poloviny 19. století se Bystřice rozkládala kolem osy tří klíčových ulic protínajících náměstí. Byla to ulice Horní stoupající od náměstí sousedícího se zámek na východ směrem k Hostýnu, ulice Dolní, která vedla směrem opačným - k Holešovu a Přerovu - a ulice Sušilova (dříve označována jako Drážky) orientovaná směrem na sever k Hranicím na Moravě. První stavební rozvoj města nastal v bezprostředním okolí nové Thonetovy továrny. V roce 1861 až 1862 vystavěl Michael Thonet ve směru k Přerovu mezi Bystřicí a Rychlovem první tovární budovu.

Zatímco v roce 1857 měla Bystřice 223 domů s 1691 obyvateli, v roce 1900 to bylo 3856 obyvatel a o deset let později, v době velké prosperity Thonetovy firmy, se počet obyvatel žijících v 555 domech zvýšil na 4284. V roce 1924 bylo v Bystřici 644 domů.³⁶ Nárůst počtu dělníků v Thonetově továrně vyžadoval řešení jejich bydlení, řada zaměstnanců z okolí musela do Bystřice

³⁵ Jiří Uhlíř, Thonet. *Porýní. Vídeň. Morava*, Olomouc: Muzeum umění Olomouc. 2001.

³⁶ 20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.

docházet i tři hodiny pěšky, což při dvanáctihodinové pracovní době nebylo udržitelné. Navíc práci v Thonetově továrně vyhledávali i dělníci ze vzdálenějších míst. Okolí továrny tak bylo první částí Bystřice, která se začala zásadním a posléze i velmi koncepčním způsobem postupně rozrůstat.

Už v roce 1872 vystavěla firma pro své dělníky prvních sedm dělnických domků, každý se čtyřmi byty, a kolonie se začala rozrůstat. Roku 1882 byla do Bystřice zbudována železniční trať.³⁷ August Thonet, prostřední ze synů zakladatele firmy Michaela Thoneta, byl v letech 1874 až 1882 starostou města, zavedl do firmy elektrické osvětlení a inicioval výstavbu prvních dělnických domků v Přerovské ulici. V roce 1885 zaměstnávala firma Thonet nejvíce dělníků ve své historii – 2 155 zaměstnanců. Místní stavitel Otto Zeman tak pro Thonetův projektuje v březnu 1900 další řadu nízkých domků podél hlavní cesty na Přerov, další čtyřbytové domky projektuje tentýž stavitel v březnu o tři roky později a další projekt datuje v červnu roku 1907. V tomto období už stojí v čele silně prosociálně smýšlející Viktor Thonet a v majetku firmy je už 108 dělnických bytů. Ulice na Přerov již roku 1903 nese jméno Thonetova, odděluje od sebe Thonetovu vilu a právě dělnickou kolonii, kterou kronikář Josef Krumpholtz už roku 1906 nazývá Thonetovou čtvrtí.³⁸

Polohový plán z roku 1903 dokumentuje rozvrh plánovaných ulic v dělnické kolonii. Řada dělnických dvojdomků lemujících po obou stranách Thonetovu, dnes Přerovskou ulici, měla pokračovat do prostorů, kde ji dnes kříží ulice Dukelská. Za řadou těchto domků vyprojektoval už v roce 1886 Otto Zeman ulici na obloukovitém půdorysu. Podle bystřického stavitele a geometra byl v této lokalitě vybudován zcela ojedinělý urbanistický celek – jednalo se o kompaktní blok budov kolem ulice stočené do pravidelného oblouku. Při pohledu ze středové osy³⁹ oblouku ulice, která se dnes nazývá Samostatnost⁴⁰, je dodnes jasně patrná symetrická výstavba domů otočených k sobě zahradami, čímž vznikl funkční a kompaktní blok. V těchto domcích byli ubytováni ti, kteří zastávali u Thonetů ve firmě vyšší pozice, dodnes se jedná o klidné a žádané bydlení. Vrchol oblouku korunovala dvě ramena trojúhelníku – dvě ulice sbíhající se ve špici. Takto vzniklý trojúhelník se zaplněný zelení a umístěný vedle zahrad tvoří izolovanou klidovou zónu v centru kolonie, přičemž celý blok Samostatnosti je izolován od hlavní ulice na Přerov původními dělnickými dvojdomky. Na druhé straně jsou dostatečně vzdálené od další rušné komunikace směřující k Holešovu. Podobná urbanistická řešení se po druhé světové válce v Bystřici již nevyskytovala. V další části ohraničené Přerovskou ulicí směrem k Hartlovu mlýnu je dnešní stav jiný – realizováno bylo výrazně méně domků, než zakresluje původní plán.

Na podobě města z pohledu od Bílavska a cesty do Holešova se silně podepsali také zástupci dalšího z rodinných dřevozpracujících podniků - bratři Hrdličkovi. Ti do Bystřice přesunuli svou firmu

³⁷ Eva Nedělníková, *Firmy a osobnosti: Gebrüder Thonet* in *Zpravodaj* č. 3, Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.

³⁸ Eva Nedělníková, *Dějiny Bystřice a světa v zápiscích (léta 1904 – 1906)* in *Zpravodaj* č. 1 a 2. Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.

³⁹ Středovou osou je ulice, která se dnes nazývá Na domově.

⁴⁰ Ulice se jmenuje Samostatnost podle bytového spolku, který kolem roku 1913 dostavoval podle plánu Otto Zemana domky v lokalitě této dělnické kolonie.

na napouštění dřeva. Na jaře roku 1902 firma postavila své první budovy a začala pracovat na ploše asi 2 hektary. Po nástupu Karla Baziky staršího do pozice vedoucího závodu i společníka Hrdličkovy firmy byla zbudována vila – pozdější administrativní budova – a také menší domky po ubytování zaměstnanců.⁴¹

Město se ale stavebně rozrůstalo i do dalších světových stran. V 80. letech 19. století zakoupila rodina Thonetů velké pozemky na jihozápad od Dolní ulice. Po zbudování železniční přípojky na trať v Hulíně, která vedla právě jižně od městečka, potřebovali Thonetové zbudovat vlečku do továrny. Zakoupené pozemky ale po dostavbě železniční přípojky v roce 1888 výrazně převyšovaly potřeby této dopravní stavby. Zbytek plochy byl proto využit k projektu parkové ulice, která měla spojit železniční nádraží s centrem města. Jednotlivé parcely si tak od Thoneta odkupovali jak někteří z jeho zaměstnanců, tak bystrýckí stavitelé František Bednařík a především Otto Zeman. Jeho počínání bychom mohli v této lokalitě označit téměř jako developerské. Zeman skupoval pozemky a budoval z Nádražní ulice módní rezidenční čtvrť. Především pravou stranu komunikace ve směru od centra osazoval vilami. První projekty v této ulici datuje Zeman na plánové dokumentaci k roku 1889. Vilu si zde nechal Zemanem pro sebe vystavět i ředitel Thonetovy továrny Wöllersdorf. Nejvýstavnější vily ale projektuje kolem roku 1905 – jedná se například o dům č. p. 510 pro dvorního radu Alberta Kleibera, faráře Jana Krystýnka či vídeňského úředníka Fr. V. Goldschmidta. Řada vil v nádražní ulici byla navíc obklopená vlastními zahradami s parkovou úpravou inspirovanou parkem kolem vily rodiny Thonetů, zbudované v sousedství továrního areálu už v letech 1873 až 1877. Později byla komunikace dostavována řadami menších domků.

V Nádražní ulici si Otto Zeman vyprojektoval i vlastní vilu s kanceláří a zázemím svého podniku, a to hned v sousedství své nejvýraznější bystrýcké stavby – budovy základní školy, která je v Nádražní prvním domem. Spolu s Bednaříkem vtiskli komunikaci směřující k nádraží tvář výstavní rezidenční čtvrti, která dobře dokumentuje tvůrčí rozdíl mezi oběma staviteli i jejich odlišnou pozici v bystrýcké společnosti.

Na počátku 20. století byla síť ulic v jižní části města rozšířena o další dvě, které křížily výstavní Nádražní třídu. Jednalo se o ulici Esperanto – dnes Dvořákovu, která byla spravena a otevřena roku 1921, a stejně tak ulice Sokolská, která propojovala Nádražní s Novým náměstím budovaným jižně od centra. Pramennou oporou je nám v této věci především pamětní kniha města uložená v okresním archivu v Kroměříži.⁴²

Pozemky pro zbudování Sokolské ulice daroval městu právě Zeman, což vypovídá o skutečnosti, že Zeman musel v místech dnešní čtvrti kolem Nádražní vlastnit skutečně rozlehlé plochy. V rohu nové Sokolské ulice a Nového náměstí byla v roce 1922 zahájena (i dokončena) výstavba sokolovny podle projektu architekta Bohuslava Fuchse, jejímž protipólem měl být Zemanův

⁴¹ Eva Nedělníková, *Továrna na napouštění dřeva. Zpravodaj č. 6. Město Bystřice pod Hostýnem*. 2013.

⁴² SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

projekt, který se sokolovnou sousedil zadní částí. Na rohu ulic Nádražní a Sokolské vyprojektoval a následně i zbudoval Zeman roku 1923 bytový dům s výrazným arkýřem a historizující fasádou.

Druhou z nových odboček z Nádražní ulice, ulici Esperanto, si vzal za své hájemství další z bystrických stavitelů Metoděj Matuška, který si na konci komunikace zbudoval obytný dům a sídlo svého podniku. Výše zmíněná pamětní kniha z roku 1922 k tomu konstatuje:

„Uděleno bylo stavební povolení inž. Matuškově k vybudování vlastního stavebního závodu v ulici Esperanto, Budova obdržela číslo 150.“

Ve dvacátých letech bylo jedním z center stavebního ruchu právě Nové náměstí, dnešní náměstí Schwaigerovo. Kromě toho, že v roce 1922 byla na jeho okraji vystavěna budova sokolovny, vystavěl si přes cestu od sokolovny novou tovární budovu Pavel Tauber, výrobce prádla.⁴³ Stavba byla řešena jako účtovní a administrativní budova továrny a projektantem byl Bohuslav Fuchs. V těsném sousedství této stavby pak stejný architekt vyprojektoval i budovu Sokolovy, z níž byla nakonec realizována jen část návrhu. Pamětní kniha k oběma Fuchsovým stavbám uvádí:

„Projektantem byl architekt Bohuslav Fuchs z Brna, rodák ze Všechovic u Bystřice pod Hostýnem, tvůrce bystrické sokolovny. Projekt Tauberovy administrativní budovy byl jako příklad dobře řešené administrativní tovární budovy uveřejněn v odborných časopisech a vystavován na umělecké výstavě později v Paříži pořádané.“

(...) „Sokolovna byla dostavěna 27. října. Je to vlastně pouze třetina příští monumentální budovy, divadelní sál, jenž bude zatím sloužiti i účelům tělocvičným. Slavnostně byla sokolovna otevřena 28. října 1922.“

Dnes se toto Nové náměstí stalo v podstatě periferií, park v jeho středu je téměř nevyužívaný, Sokolovna ožívá více jen při výjimečných akcích. Náměstí se stalo pouze průchozím bodem a nikoliv místem setkávání či administrativním a společenským centrem města. Do centra se musí návštěvník vrátit z Nového – Schwaigerova – náměstí zpět na sever, ulicí 6. května. I ona a ji protínající ulice Palackého datují svůj vznik do prvních let minulého století.

V roce 1904 odprodali manželé Václav a Emílie Zbořilovi za 8 000 korun městu část jedné ze dvou svých sousedících parcel na náměstí. Zamýšleli výstavbu velké tovární budovy bezprostředně na náměstí a odprodaný pozemek mělo město využít pro zbudování nové komunikace. Jeden z původních domků na okraji náměstí tak byl zbourán a ustoupil nové ulici, dříve Zbořilově, nyní nese název 6. května. V nároží náměstí a nově vzniklé ulice pak byla vystavěna Zbořilova továrna. Zbořilovi

⁴³ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

navíc darovali městu část ze své parcely na rozšíření náměstí.⁴⁴ Tím byla prolomena cesta z náměstí na jih a otevřel se tak průchod k pozdějšímu Novému náměstí.

V nově vzniklé ulici z náměstí vedle stavěné Zbořilovy svíčkárny bylo v roce 1910 zbudováno i sídlo poštovního a telegrafního úřadu. Zapisovatel Jan Galuška roku 1909 poznamenává, že „*také dal poštovní v Zbořilově ulici postavit velký poštovní dům*.“⁴⁵ Stavbu zadal tehdejší c. a k. poštovní Aleš Klabačka, budovu projektoval Klaudius Madlmayr. Jeho projekt byl však realizován jen zčásti. Paradoxně nejvíce se původnímu Madlmayrovu projektu dům přiblížil až po své novodobé rekonstrukci, kdy byl nad vchodem do dnešní lékárny zhotoven původní oblouk a bylo přiznáno slepé okno. Oba prvky Madlmayr vyprojektoval a původně nebyly realizovány.

Zbořilovu novou fabriku ze zadu rámovala rovněž nově vzniklá ulice, dříve označována jako Zahradní, dnes Palackého. Polohou v bezprostřední blízkosti centra, ale zároveň na okraji městečka v zeleni zahrad, měla konkurovat Zemanově Nádražní ulici. Její historie se ale výrazněji začíná psát až ve druhé polovině dvacátých let. Své vilky a rodinné domy si zde nechali projektovat například advokát Jaroslav Fialka (1928), komisař pozemkového úřadu Vilém Havlík (1928) nebo berní správce J. Michálek (už 1912).

I samo náměstí proměňovalo svou podobu. Původní přízemní domky s krámkou a obchůdky se zvyšovaly na poschodí, v roce 1921 bylo celé vydlážděno „malými kostkami“.⁴⁶ Podstatnější však byly čtyři hlavní stavební projekty konce 19. a počátku 20. století, které definovaly jeho podobu pro další století. Tím nejstarším byla úprava takzvané staré dívčí školy. V roce 1886 ji projektoval Otto Zeman za kostelem sv. Jiljí. Zeman se musel vypořádat především s nárůstem počtu žáků. Proměnil dispozici, reprezentativní vstup otočený do náměstí přesunul do uličky za kostelem a fasádu upraveného průčelí bez vstupu výrazně klasicizoval.

Zemanovi byla už roku 1898 zadána i další výrazná reprezentativní budova na náměstí – dnes neexistující hotel Občanská záložna, který stál na kraji bloku přes cestu od náměstí a přes řeku od zámku. Přízemí hotelu sloužilo jako restaurace, směrem do ulice poskytovalo zázemí obchodníkům s menšími krámkou. Divadelní a taneční sál sloužil desítky let vedle sokolovny jako hlavní dějiště kulturních akcí ve městě. V 70. letech ustoupila tato neorenesanční budova moderní stavbě hotelu Podhoran, který výrazně zasáhl do celkové architektonicky poměrně jednotné podoby bystřického náměstí.

⁴⁴ „Následkem přestavby domu číslo 75 v Bystřici pod Hostýnem ustoupili majitelé, manželé pan Václav Zbořil a paní Emilie Zbořilová, za účelem dodržení stavební čáry se stavbou o nepatrný díleček parcely 282 ve výměře 5 m a bylo při udílení povolení ku přestavbě uvedeného domu docíleno dohodnutí, že páni stavby tuto částici městu Bystřice pod Hostýnem na rozšíření náměstí, s níž splýnula, odevzdají a postoupí.“ (Ilona Musichina – Eva Nedělníková, Zbořilova továrna architekta Mráčka in *Zpravodaj* č. 4. Město Bystřice pod Hostýnem. 2011.)

⁴⁵ Jan Galuška, narozen 1842, sepsal dějiny města Bystřice pod Hostýnem v rukopisném pojednání o 166 stranách. Ve svých zápiscích čerpal i z pamětí Bystřičana Jana Sovy (narozen 1822), jenž sepsal rovněž dějiny města na 269 stranách a čerpal při své práci i ze vzpomínek svého děda Josefa Jančíka (1771–1852). Ze Sovovy práce se do současnosti dochoval pouze 35 stránkový výpis. (Eva Nedělníková, Dějiny Bystřice a světa v zápiscích (léta 1907 – 1911) in *Zpravodaj* č. 3. Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.)

⁴⁶ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

Jeho optickým protipólem je v opačném konci náměstí již zmiňovaná Zbořilova svíčkárna. Pro bystrického průmyslníka ji vyprojektoval kolem roku 1904 ve Vídni školený architekt Jan Mráček. I tato stavba především v 60. a 70. letech utrpěla pozdějšími stavebními úpravami, dispozičně ji pozměnili i bystričtí stavitelé Zeman, Bednařík či Matuška. Její základní charakter a originalita v kontextu podhostýnského stavitelství je však velmi dobře patrná i dnes.

Posledním z velmi zajímavých solitérů je budova bystrické fary, dnešní Základní umělecké školy. Tu vyprojektoval ve výrazně historizujícím slohu na objednávku města architekt Dominik Fey. Na projektu bystrické fary pracoval v roce 1907, kvůli nedostatečnému financování byl ale původní Feyův projekt značně zredukován. Pouze na papíře zůstaly výrazný arkýř, věžička a vikýře. Další bádání však naznačuje, že by budova fary nemusela být jedinou Feyovou realizací v Bystřici pod Hostýnem. Ivan Bergmann ve své diplomové práci z roku 2004 katalogizující dílo architekta Dominika Feye uvádí i popis letní vily továrníka Zbořila projektované Dominikem Feyem.⁴⁷

Budova školy i sousední fary stojí na nábřeží řeky Bystřičky. Horská říčka často Bystřičany trápila velkou vodou. Povodeň v roce 1910 zničila řečiště i její blízké okolí. Výrazněji stavebně upraveno pak bylo její nábřeží v úseku od kostela směrem proti toku řeky v roce 1926. Úpravu této části města dobře zachycuje městský kronikář v pamětní knize.⁴⁸ Novou podobu si nemohli současníci vynachválit:

„Část města 'Na Kamenci' byla upravena a k nepoznání pozměněna. Cesta, která dříve vedla bezprostředně podél domků, byla položena, obec odprodala část veřejného majetku majitelům domků ke zřízení předzahrádek, na místě zahrad se starými, nevzhlednými a neošetřovanými stromy mezi Bystřičkou a cestou zřízen byl pažit a pískem vysypaný chodník podél Bystřičky. Přes Bystřičku postavila obec dvě nové vkusné dřevěné lávky. Na ohrazení zahrádek před domky na Kamenci postaven byl jednotný dřevěný plot z hoblovaných latěk na betonové podezdívce.“

O dva roky později, roku 1928, kronikář poznamenal ještě nadšenější zápis, jímž byla otevřena druhá kapitola této práce.⁴⁹ V dalším stavebním rozvoji čtvrti na Kamenci se nejvýrazněji angažoval stavitel Emil Sláma. Podle zápisu v kronice z roku 1929 *„koupil větší část pozemků na kamenci 'Za příhonem' a začal se stavbou celé čtvrtě malých domků. Byla to původně myšlenka Jana Václavíka.“*⁵⁰ *Co Jan Václavík nemohl prosadit, podařilo se E. Slámovi.“*⁵¹

Městský sad, dnes park Zahájené, býval původně městskou střelnicí a lesoparkem na jeho okraji. Roku 1907 byla střelnice zrušena a v Zahájeném byla budována odpočinková zóna. Snad ve

⁴⁷ O její existenci či umístění není v textu dále pojednáno a ani další autoři ji nelokalizovali. O možnostech její realizace je diskutováno v kapitole 5.2 věnované stavebním projektu rodiny Zbořilovy.

⁴⁸ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

⁴⁹ Viz úvodní motto kapitoly č. 2.

⁵⁰ Učitel v Bystřici pod Hostýnem, náčelník Sokola.

⁵¹ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

snaze oživit zašlou slávu lázeňského letoviska – zbudovány byly městské koupele a plovárny. Už dříve však byla v parku postavena zahradní restaurace. Pod návrhem z roku 1880 jsou podepsáni stavitelé Leopold Rupp a Otto Zeman. Později je restaurace označována jako „lázeňský dům.“ Restaurace s původním impozantním dřevěným průčelím se však ještě ve třicátých letech také dočkala přestavby:

„Restaurace v městském parku 'Zahájeném' byla přestavěna (referent Rob. Slezák). Péčí a pod dozorem I. náměstka a předsedy obecní technické komise p. Fr. Macfeldy upraven byl i městský sad „Zahájené“ podle návrhu zahradního architekta J. Kumpána z Prahy. Před městskou restaurací byla zřízena širší promenáda, hudební pavilon byl přemístěn, okolí plováren a restaurace bylo zplanýrováno a oseto travou.“⁵²

Ze Zahájeného se Horní ulicí můžeme vrátit zpět na náměstí. Na horním konci Horní ulice stával na rohu ulice Hostýnské sirotčinec. Vystavěn byl roku 1910, už roku 1925 byl ale zbourán, a přestože sem měl původně Bohuslav Fuchs umístit svůj projekt nového chudobince, bylo nakonec stavební místo prodáno a nový sirotčinec byl vystavěn na okraji města na konci Sušilovy ulice.

Uzavřeme-li naše putování stavebním ruchem v Bystřici, vrátíme se ještě jednou do severozápadní části města. V zápiscích k roku 1909 poznamenává bystrický kronikář Jan Galuška, že „čilý ruch nastal k Rychlovu, kam domky jak houby v lesi rostou.“⁵³ Měl tím pravděpodobně na mysli výstavbu dělnické kolonie. Vedle toho se ale proměnila i ulice Tovární, dnes horní část Přerovské. Zde se svým rukopisem nejvýrazněji prosadil stavitel Emil Sláma, který si tady vyprojektoval vlastní vilu i sousední výrazný obchodní dům z roku 1924 pro Antonína Metelku. Ještě dále od centra v sousedství dělnické kolonie Samostatnost, v klínu mezi silnicí holešovskou a přerovskou, vyrostla roku 1931 nová „čtvrť“ Na Opletě a přirůstat začaly i nové ulice jinde ve městě – Slavkovská či Příční.

Přestože se v literatuře zmiňuje i za války čilý stavební ruch v Bystřici, s hospodářskou krizí, úpadkem silných bystrických nábytkářských a dřevozpracujících podniků ochabovala i stavební síla obyvatel. Ano, město se dále rozrůstalo, základní stavební osy a nová „centra“ života a čtvrti už byly rozvrženy. Vznikaly tak spíše výraznější stavební solitéry, jakými je například Bazikova vila v Lázních či Maťova vila v sousedství Horní ulice, dnešní ulice Čs. Brigády. Až v poválečném období se začíná formovat nové centrum masového bydlení – bytové domy na Bělidlech a panorama bystrického sídliště vklíněného mezi zeleň parku Zahájené a kopce Zábřehu.

⁵² SOkA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

⁵³ Eva Nedělníková, Dějiny Bystřice a světa v zápiscích (léta 1907 – 1911) in *Zpravodaj* č. 3. Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.

4 Bystřičtí stavitelé na počátku 20. století – konkurenti i učitelé

4.1 Stavební podniky v Bystřici pod Hostýnem

„Nádražní ulice založena byla v roce 1888 při zřízení městské dráhy a byla od té doby znenáhla od rozličných majitelů zastavena, aniž by se byly od zastupitelstva města parcelační plány od někoho žádaly – ustanovily se jen po obouh stranách jmenované ulice stavební čáry, dle kterých jednotliví podnikatelé staveb jejich budovy – doposud bez závad – stavěli, který způsob se tedy po 20 roků pozoroval.“

Otto Zeman v dopise Obecnímu výboru z dubna roku 1908⁵⁴

Stavitelé, civilní geometři, zeměměřiči, podnikatelé, inženýři. Otto Zeman, František Bednařík, později Emil Sláma či Metoděj Matuška. Tyto čtyři nejvýraznější postavy bystřického stavitelství v první polovině 20. století společně vtiskly podhorskému městečku jeho tvář. Právě oni byli přítomni největšímu stavebnímu boomu v Bystřici pod Hostýnem v samotném závěru 19., respektive v prvních desetiletích 20. století. Variantní rukopis jednotlivých osobností rezonuje Bystřicí dodnes. Reprezentativní vznešenost Zemanových vil a škol, lidově barokní až secesní rukopis Bednaříkův a Slámův či Matuškův pozdější eklektismus prolínají malým městečkem a určují jeho barvitou tvář doplněnou výraznými solitéry „cizích“ architektů.

Bystřičtí stavitelé byli v první řadě praktičtí podnikatelé. *Stavební závod Emila Slámy, Podnikatelství staveb Františka Bednaříka, kancelář Stavitele a civilního geometra Otto Zemana a Stavitel inženýr Metoděj Matuška* společně na malém městě nabízeli zákazníkovi maximální šíři možných zakázek, stavební projekty téměř „na klíč“. Variabilita jejich činnosti byla obdivuhodná a fungování maloměstského stavebního podniku lze dobře ilustrovat na postavě Otty Zemana, jehož podnik byl úzce provázán s činností firem ostatních jmenovaných stavitelů. Vedle realizací velkých projektů rodinných domů, vil, monumentálních školních budov či velkých staveb na nedalekém Hostýně, najdeme jeho podpisy pod přístavbami technických staveb, drobných dělnických domů i garáží. To je společné všem čtyřem bystřickým stavitelům. Přijímali zakázky různého typu a rozsahu

⁵⁴ Dopis Otto Zemana Obecnímu výboru z dubna roku 1908. (Stavební úřad Bystřice p. H., složka domu č. p. 532.)

podle požadavku stavebníků. Vedle vlastních projektů realizovali pro velké bystrické stavebníky Thonety a Zbořilovy i projekty jiných architektů. Zpracovávali i plány staveb, projektovou dokumentaci i územní plány pro město.

Kromě přestaveb a adaptací stávajících domů projektovali bystričtí stavitelé desítky novostaveb, často sloužili jako zprostředkovatelé nákupu pozemků nebo sami dokonce některé pozemky vlastnili a zájemcům je prodávali, nabízeli jim i hotový projekt a následně i kompletní realizaci celé stavby. Tak postupoval například Otto Zeman v Nádražní ulici, jejíž pozemky nakoupil od Thonetů, kteří se zde, jak již bylo uvedeno v kapitole věnované stavebnímu vývoji města, rozhodli v 90. letech devatenáctého století zbudovat výstavní ulici domů s rozsáhlými zahradami. Zeman byl pravděpodobně autorem projektu a klíčovou postavou, která se zajímala o parcelování rozsáhlého území:

„Pan Otto Zeman zakoupil před lety pozemky v Nádražní ulici, a aniž by byl o přeměnění ve stavební místo žádal, prodával kousek po kousku a kupitel stavěl pak na koupeném kousku obytnou budovu.“⁵⁵

Kvůli stavebním místům v Nádražní ulici se Zeman dostával do vleklých sporů často například s konkurentem Františkem Bednaříkem. Dřívější spolupracovníci se utkali v ostrém konfliktu kvůli kousku stavební parcely v Nádražní ulici v roce 1908 a jejich rivalita přetrvala řadu dalších let. Stavitelé si navzájem konkurovali i při předkládání projektů například na Hostýně a navzájem si komplikovali i společenskou pozici ve městě.

Zeman, Bednařík, Sláma i později Matuška také zastupovali stavebníky při veškerém jednání s úřady města. V první řadě jménem stavebníka předkládali radě města či obecnímu zastupitelstvu žádost o povolení k výstavbě obytné budovy, kterou doprovázely zpravidla dvě kopie projektu. U většiny větších vil takový projekt zahrnoval drobný situační plán, náčrt fasády (u velkých samostatně stojících vil ze všech čtyř stran), půdorysy všech pater, řez budovou a případně i kolorovaný plán zahrady. Po udělení souhlasu k výstavbě zpravidla obytného domu započala výstavba, u řady domů nás z dnešního pohledu překvapí rychlost realizace – v mnoha případech se žádalo o povolení k obývání, jakousi kolaudaci, již půl roku po zahájení výstavby, zpravidla však nejpozději do roka. Při jednání zpravidla zastupoval stavebníka právě stavitel – majitel stavebního podniku, budoucí majitel vstupoval do jednání jen zřídka.⁵⁶

Majitelé dvou největších bystrických stavebních podniků Zeman i Matuška zaměstnávali ve své projekční kanceláři řadu různých asistentů či praktikantů. Sám Matuška byl původně zaměstnán u Zemana, později se stal jakýmsi jeho společníkem. I o generaci starší Zeman původně ve druhé polovině 19. století pracoval pravděpodobně ve společnosti jiného stavitele, neboť jeho nejstarší

⁵⁵ Stavební úřad Bystrice pod Hostýnem, složka domu č. p. 532. Dopis Fr. Bednaříka radě města.

⁵⁶ V některých případech se vyjadřoval například v otázce sporu o části pozemku či korespondenčně vyjadřoval svůj souhlas s postupem stavitele.

projekty jsou podepisovány Rupp – Zeman. Zemanovými praktikanty pak byli například Ivan Wittner⁵⁷, pod některými projekty je podepsán jako autor i jistý Eibner, zcela jistě pak od 20. let pracuje na Zemanových projektech právě Matuška. Stavitelé tak využívali práce svých asistentů – projektantů bez potřebného stavebního oprávnění. Vedle toho příležitostně pravděpodobně využívali i vzorové projekty, jak tomu bylo pravděpodobně u stavby základní školy v Nádražní ulici. Například při rozsáhlé výstavbě školních budov v Rakousku-Uhersku disponovaly úřady vzorovými projekty, které byly součástí zadání. Takový projekt měl pravděpodobně k dispozici i Zeman.

Zeman byl mezi svými současníky v Bystřici nejúspěšnějším a nejvytěžovanějším stavebním podnikatelem. Bednařík ani Sláma nedosáhli v Bystřici na veřejné reprezentativní stavby, které byly zadávány Zemanovi, a realizovali především obytné rodinné, řadové či obchodní domy. Rovněž nemáme doloženo, že by Sláma nebo Bednařík zaměstnávali další certifikované stavitele ve svých službách, jejich podniky zdaleka nedosahovaly velikosti Zemanovy firmy. Zemanovu dominanci při získávání zakázek vyvažovali jeho dva konkurenti dalšími podnikatelskými aktivitami. Sláma například rozšířil svůj podnik o truhlářskou firmu, kterou vybavil množstvím moderních strojů, nabízel i stavbu studní a betonářské služby.

Nejmladší z bystrických stavitelů, Metoděj Matuška, se stal Zemanovým nástupcem na pozici hlavního městského stavitele přijímajícího většinu zakázek včetně větších obecních projektů, jakým byla například výstavba Spolkového domu Sušil. Na počátku 20. let se na projektech objevuje razítko sloučené firmy O. Zeman – Meth. Matuška – stavitelé Bystřice p. H., v roce 1922 požádal Matuška o povolení výstavby vlastního obytného domu a sídla firmy v ulici Esperanto a definitivně přebíral Zemanův post hlavního městského stavitele.

⁵⁷ Wittnerovu dílu je věnována pozornost v kapitole věnované stavebním projektům bystrických stavitelů na Hostýně.

4.2 Otto Zeman

„O jeho činnosti nejen v Bystřici pod Hostýnem a dalším okolí, nýbrž i od Břeclavě až po Mor. Ostravu svědčí dlouhá řada staveb nejen pozemních, které všechny provedeny tak důkladně a dokonale, že dostávalo se mu uznání plné spokojenosti nejen v kruzích soukromých stavebníků, nýbrž i od státních a zemských úřadů. Vlídou a čestnou svoji povahou získal sobě mnoho a mnoho přátel, byl ctěn a vážen v celém okolí a poslední cestou doprovázen byl nepřehlednou řadou přátel a známých.“

P. František J. Oškera, T. J., 1927⁵⁸

Dílo bystřického stavitele připomněl hned po Zemanově smrti na stránkách časopisu *Hlasy svatohostýnské* páter František Oškera, který neponechal bez povšimnutí vedle Zemanových projektů na Hostýně i stavitelovu rozsáhlou činnost v podhostýnském městečku i v jeho okolí. Pozdějším badatelům poskytl rovněž jinde nedostupná vodítka pro zmapování Zemanova života. Zeman se jako stavitel a geometr podepsal snad nejtučnějším písmem pod podobu, kterou Bystřice nabyла na přelomu 19. a 20. století. Celkem se svým podnikem vystavěl v Bystřici pod Hostýnem 94 nových staveb, zrealizoval 35 přestaveb, 30 přístaveb a 83 adaptací a stavebních úprav.⁵⁹

Otto Zeman se narodil v Dřevohosticích dne 28. března 1852 jako syn lesního správce panství Dřevohostického Evžena Zemana a jeho choti Rozálie. Je možné předpokládat, že Otto odjel na studia do Vídně, písemné prameny však tuto skutečnost nepodkládají. Po studiu absolvoval několikaletou praxi v Prostějově a Olomouci a roku 1879 složil s vyznamenáním stavitelskou zkoušku a získal živnostenskou koncesi. Už rok nato nastoupil jako úředně autorizovaný civilní geometr a stavitel na místo v Bystřici pod Hostýnem. Ještě neměl vlastní firmu, a tak v letech 1880 až 1881 najdeme jeho práci označenou razítkem Leopold Rupp – O. Zeman, autorizovaný ing. a stavitelský mistr. Krátce nato už ale začal samostatnou stavebně – podnikatelskou činnost a stal se úředně autorizovaným

⁵⁸ František J. Oškera, Nekrolog za hostýnského stavitele Otto Zemana in: *Hlasy svatohostýnské* č. 2. Duchovní správa na Svatém Hostýně. 1927.

⁵⁹ Marta Pořízková, *Otto Zeman*, Bystřice pod Hostýnem: Bystřický kulturní nadační fond. 2005. s. 32.

geometrem. Stavěl především menší obytné domy v blízkosti Thonetovy továrny a v centru města na ulici Dolní.

Na kraji tehdejšího centra města, na křižovatce dnešních ulic Nádražní a Mlýnské, zbudoval stavební podnik a navázal úzké pracovní kontakty s rodinou Thonetů i dalšími bystrickými stavebníky. Už roku 1886 je podepsán pod zásadní přestavbou reprezentativní budovy tzv. staré dívčí školy na náměstí za kostelem. Ta byla opravována již v roce 1877, nárůst žáků si ale vynutil v letech 1886 až 1889 důkladnou stavební proměnu celé budovy. Zeman změnil dispozici stavby, vchod přesunul z hlavního průčelí do uličky za kostelem a původní hlavní průčelí nově adaptoval. Upravoval také většinu starších domů na náměstí, čímž výraznou měrou přispěl ke sjednocení podoby centra městečka.

S rozvojem stavebního ruchu provedl už v tomto roce Zeman také detailní plán území města mezi Přerovskou a Holešovskou ulicí, dnes se lokalita dělnické kolonie nazývá Na Samostatnosti. V dalších letech začíná budovat domy v nově vznikající Nádražní ulici. Jeho první nárožní domky jsou charakteristické mohutnou bosáží rohů a dveří. Na samotném sklonku 80. let 19. století si Zeman vybudoval monumentální vilu a zázemí pro svou firmu. Získal také zakázku na úpravy bystrického zámku. Plány z posledních dvou roků 80. let 19. století jsou také ve dvou případech signovány Václavem Wittnerem, projektantem rozhledny na Hostýně, Wittner je také u projektu dvojdomu bystrického měšťana Jana Hájka uveden jako zástupce Otto Zemana. Můžeme tak usuzovat, že mladý stavitel nabýval u Zemana stavitelskou praxi. Významnějším Zemanovým praktikantem však byl od února roku 1891 po následujících osmnácti měsících pozdější student Otto Wagnera Hubert Gessner, který se u Zemana v Bystřici učil jako elév a kreslič po maturitě na brněnské stavební průmyslovce.⁶⁰

Následující pětileté období 1895 až 1900 patří k nejplodnějším v Zemanově tvorbě. Vyprojektoval velké vily v Nádražní ulici, realizoval zakázku na reprezentativní budovu Obecné a měšťanské chlapecké školy Františka Josefa I. a velmi krátce poté další monumentální stavbu hotelu Občanská záložna na náměstí. Jako stavbyvedoucí v Zemanově firmě působil v tomto období Jan Matuška, otec stavitele Metoděje Matušky.⁶¹ Na přelomu století pak Zeman vyhotovil *Polohový plán města Bystřice pod Hostýnem (1898 – 1901)*.⁶² Z pozice městského geometra prosazoval svou představu moderně se rozvíjejícího města a jeho komunikací.

V prvních letech 20. století vypracoval Zeman polohový náčrt kolonie dělnických domků pro firmu Thonet. Dnešní stav ale tomuto původnímu projektu neodpovídá. Pokračoval také v zastavování Nádražní ulice a právě z tohoto období pochází většina nejreprezentativnějších vil na této třídě. K roku 1904 jsou datovány projekty pro vilu faráře Jana Krystýnka a také vila pro dvorního radu Kleibera, o čtyři roky později realizoval další z reprezentativních vil pro Fr. V. Goldschmidta. U této stavby se

⁶⁰ Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Argo, 2002. s. 107.

⁶¹ O Metoději Matuškově je samostatně pojednáno v kapitole 4.5.

⁶² Obr. č. 1 v příloze.

ale musel Zeman vypořádat s vleklým pozemkovým sporem, který se rozhořel roku 1904 mezi ním a jeho stavitelským kolegou Bednaříkem.

Z dnešního pohledu klíčovou Zemanovou stavbou z roku 1913 je vila pro malíře Františka Ondrúška zvaná „Včelín“. Ve stejném období staví Zeman i letní vilku pro Václava Zbořila na Vinohrádku a dům Vincence Slezáka v Lipnické ulici. Průběžně také Zemanova firma pracuje na stavbě dělnických domků pro Thonetovu továrnu. Z června 1909 například pochází první projekt patrového dělnického domku. Je signovaný Zemanem, neodpovídá však jeho rukopisu ani stavebnímu stylu. V letech 1911 a 1912 pak realizuje přibližně deset dělnických domků pro Spolek po stavbu laciných a zdravých obydlí v Bystřici pod Hostýnem, pozdější spolek „Samostatnost.“ V tomto období pro Zemana pracují jako stavební vedoucí Josef Smětal či R. Vašalovský.

Krizová válečná léta přečkal i stárnoucí stavitel jen s vypětím sil, však také po jeho smrti zůstaly jeho vdově značné dluhy. Po válce se ale Zeman rozhodl spojit své síly s nejmladším synem svého stavbyvedoucího Jana Matušky Methodějem a od roku 1920 se na projektech objevuje společné razítko obou stavitelů. Posledním vzepětím Zemanových tvůrčích sil je výstavba dvoupatrového činžovního domu v Nádražní ulici, který měl být jakousi optickou protiváhou nové budovy Sokolovny. V roce 1923 ale skončila spolupráce Zemana a Matušky a zkušený stavitel Zeman získal do svých služeb Ing. Antonína Urbana.⁶³ Ten stále častěji zastupoval Zemana při jednání stavebních komisí a přebíral jeho úkoly. Přestože ještě 2. října podepisuje Zeman nákresy stavby hospodářské místnosti pro K. Rozáciho, už 11. listopadu 1926 nejproduktivnější bystrický stavitel umírá. Urban udržel Zemanovu firmu v chodu ještě do roku 1928, poté už nemáme o práci společnosti další zprávy.

Pokrýt celou šíří Zemanova díla ve formě obsáhlejšího katalogového soupisu usilovala Marta Pořízková. Já se na tomto místě pokusím představit Zemanovy nejvýraznější práce, které si svůj charakter podržely do současnosti a které nejvýrazněji charakterizují stavitelův rukopis a způsob práce. V první řadě se bude jednat Zemanovy realizace reprezentativních městských vil, další podkapitola bude věnována Zemanově práci na veřejných stavbách ve městě a představení jeho díla bude uzavřeno pojednáním o jeho závěrečném díle – bytovém domě v Nádražní ulici. Připomínky Zemanovy stavební činnosti se však budou prolínat i dalšími pasážemi této práce, a to v kapitolách věnovaných zakázkám rodiny Thonetovy a Zbořilovy a také v podkapitole věnované stavební činnosti bystrických stavitelů na Hostýně.

⁶³ Ing. Antonín Urban zůstal v Bystřici pod Hostýnem a ze 30. let je doloženo několik jeho projektů například v ulici Palackého. Na rohu křižovatky ulic Slavkovské a Palackého roku 1932 projektuje velký rodinný dům pro paní Antonii W(?)inklerovou a Marii Ferencovou. Dům je kolaudován již následujícího roku. Přestože dámy původně žádají „o rodinný domek jednopatrový se dvěma byty“ jako „nouzové bydlení“, stojí nakonec na nároží ulic rozsáhlá stavba s nárožním rizalitem kruhového půdorysu, výrazně členěnými okny a mělkým obloukovým rizalitem, za nímž se skrývá zatočené schodiště. Urbanova samostatná projekční činnost upouští od Zemanova výrazného historismu směrem k čistotě fasády členěné pouze jednoduchými průběžnými římsami. Podobně jako učitel Zeman však stále pracuje s válcovými útvary v nárožích jakoby navazoval na Zemanovy arkýře a dominantním prvkem zůstávají i vysunuté verandy, u nichž však začíná převládat u Urbana jako materiál cihla či beton. (Archiv stavebního úřadu v Bystřici p. H., složka č. p. 800)

4.2.1 Zemanův odkaz: Bystřické vily počátku 20. století

S rozvojem Thonetovy firmy přibývalo mezi zaměstnanci Thonetovy továrny ekonomicky zabezpečených úředníků, kteří si mohli dovolit reprezentativnější bydlení. V jižní části města se tak na původních Thonetových pozemcích začala rozrůstat výstavní zahradní čtvrť, stejně tak severozápadně o starého centra směrem k Hranicím a Lipníku si začali Thonetovi úředníci stavět velké obytné domy. Zemanovo jméno je tak dodnes v Bystřici spojeno především s působivými vilami lemujícími cestu k vlakovému nádraží, a to i přesto, že je Zeman podepsán pod stavbami, které jsou pro život města mnohem významnějšími. Jedná se o budovy základních škol nebo dnes již neexistující dominantu náměstí budovu Občanské záložny. Zeman už na sklonku 19. století zastával funkci městského stavitele a úředního geometra. Úzce spolupracoval taktéž s rodinou Thonetů, a tak byl prvním z investorů, kteří zachytili prodej parcel na jihozápadě města. Tyto parcely pak Zeman nabízel k prodeji solventním zájemcům a projektoval jim reprezentativní rodinná sídla „na míru“. Ve spolupráci s Thonetem tak budoval skutečně výstavní rezidenční čtvrť.

Už roku 1889 projektoval Zeman vilu č.p. 433 pro Františka Preisingeru.⁶⁴ Ve stejném roce si Zeman sám vyprojektoval výstavné sídlo pro svou rodinu i firmu.⁶⁵ Rozsah projektu i umístění budovy vypovídají o postavení, které již úřední geometr a stavitel ve městě měl. Na nároží nových ulic Nádražní a Mlýnské si na rozlehlé parcele vystavěl dvoupodlažní vilu s obyvatelným podkrovím. Směrem do ulic vilu dekoval dvěma souměrnými průčelími, v každém z nich předsunul výrazný plastický rizalit se samostatnou mansardovou střechou. V obou podlažích jej prorazil dvojicí sdružených oken, která korunoval výraznou římsou, horní z nich pak bohatě dekorovaným prolomeným frontonem. Víkřňová okna v podkroví pak ozdobil frontonem segmentovým s věžičkou a po stranách dvojicí jednoduchých volut. Vůbec nejbohatšího zdobení Zeman využil na rozměrném nárožním arkýři. Bohatě florální ozdobená konzola nesla osmiúhelníkový arkýř zakončený cibulovou kupolí s věžičkou. Na úrovni piana nobile byl arkýř prosvětlen vysokými štíhlými okny dekorovanými bohatou ornamentální nadokenní výzdobou a výše pak horizontálně rozčleněn masivní stupňovitou podstřešní římsou obíhající hmotu celé stavby. Velmi podobně hmotově řešený arkýř pak Zeman vystavěl také na svém činžovním domě v Nádražní ulici. Směrem do Nádražní ulice stavitel vyprojektoval také dvě nad sebou umístěné terasy. Celé přízemí domu dekoval masivní bosáží, kterou v nárožích ve svém typickém rukopisu vytáhnul po celé výšce stavby. Směrem do zahrady, dříve k centru svého podnikání, pak Zeman vyprojektoval ještě vysokou, z hmoty stavby v celé výšce předsunutou věž čtvercového půdorysu s vysokou stanovou střechou, která sloužila jako hlavní vstup do objektu. U své vlastní vily tak Zeman jako u jednoho z mála svých projektů nevyužil motiv dřevěné verandy. Věž s prostým vstupem dekorovaným pouze jednoduchou bosovanou šambránou s výrazným

⁶⁴ Z původní podoby vily se do dnešní doby nezachovalo téměř nic, staré vápenné omítky byly ve druhé polovině 20. století nahrazeny brizolitem.

⁶⁵ Obr. č. 2 v příloze.

vrcholovým klenákem tak vizuálně napodobuje architektonický jazyk starých renesančních zámeckých budov.⁶⁶

Pro svou rodinu vystavěl Zeman kromě vily v Nádražní ulici ještě druhou vilku, vzdálenou jen několik set metrů od této stavby. Při cestě na Holešov, v zahradě na ostrohu při toku řeky Bystřičky a u malého rybníčku, vystavěl roku 1897 Zeman „letní“ vilu,⁶⁷ do níž se měl s ženou uchýlit na stáří. Dvoupodlažní budova čtvercového půdorysu svým umístěním uprostřed zeleně a přístupná z různých stran má čtyři průčelí, přičemž dvě protilehlá z nich mají výrazný rizalit. Dodnes zůstalo zachováno jen málo z výzdobných prvků, které si Zeman ve svém domě vyprojektoval – výraznou podobu si uchovaly nadokenní římsy a parapety nesené jednoduchými drobnými konzolami. Okna v průčelním rizalitu zdobily pro Zemana typické trojúhelníkové frontony, přízemí pak výrazná bosáž, přičemž v dalších patrech kontrastovaly s hladkými světlými dekorativními prvky okenních šambrán a říms plochy neomítaného zdiva z červených cihel. Ani u tohoto projektu nechyběla výrazná předsunutá dřevěná vstupní veranda s vyřezávaným ornamentem ve svém nízkém štítě.

Většina dalších dekorativních prvků se ale dnešních dnů nedočkala. Dnes už štít domu nezdobí výrazný dřevěný ornament zjevně inspirovaný tradiční dřevěnou lokální architekturou odkazující k secesním ohlasům lidového stavitelství. Tyto prvky přitom Zeman využil vícekrát – poprvé snad ještě ve spolupráci s Leopoldem Ruppem při projektu na letní hostinec v parku v Zahájeném a později při projektu na poutní hostinec na Hostýně. Štítový trojúhelník proražený dvojicí sdružených oken také dekoroval jemným ornamentálním sgrafitem. I tento motiv přitom využil už dříve u svého projektu na zájezdní hostinec Apoleny Redlichové z roku 1889. Toto ornamentální dřevěné tvarosloví a sgrafitovou výzdobu tak Zeman zjevně spojoval spíše s architekturou rekreační, řekněme snad letohrádkového typu. Tím si můžeme vysvětlit jejich uplatnění na vile, kterou sám Zeman zjevně považoval za své víkendové, řekněme volnočasové sídlo, vedle hlavní rodinné vily, v níž sídlila jeho firma.

Po dokončení své vlastní vily s kanceláři pokračoval Zeman v realizaci dalších stavebních podniků v Nádražní ulici. Roku 1894 stavěl Zeman v Nádražní ulici vilu pro ředitele Thonetovy továrny Wöllersdorfa.⁶⁸ Celou stavbu projektoval pravděpodobně na žádost rakouského objednavatele, vykazuje totiž výraznou inspiraci tyrolskou hrázděnou architekturou. Vile dominuje věž v průčelí, která je dekorována nápodobou hrázděného zdiva. Tento motiv se na Zemanových dřívějších pracích neobjevuje, můžeme tak předpokládat, že byl realizován především na přání stavebníka. Při vlastní stavbě svého stavebního podniku pak motiv hrázděného zdiva využil Zemanův praktikant Matuška. Wöllersdorfovou vilu pak charakterizují pro Zemanovu tvorbu tolik typické kombinace rustiky a červených cihel, výrazné klenáky nad okny a frontony nad nimi. U tohoto projektu tak Zeman

⁶⁶ Adaptaci do současného stavu byla později provedena podle projektu z roku 1940.

⁶⁷ Obr. č. 3 v přílohách.

⁶⁸ Obr. č. 4 v přílohách.

osciluje na hraně stylu tradiční tyrolské lidové architektury a architektury klasické a jak bude osvětleno dále, toto balancování v eklektické kombinaci vzájemně jen obtížně kombinovatelných prvků se bude prolínat Zemanovou tvorbou i v pozdějším období.

Další stavby v Nádražní ulici se s podobnými problémy vyrovnávat nemusely a stylově jsou zdánlivě čistější než Wöllerosdorfova vila. Krátce po dostavbě Wöllersdorfovy vily projektoval roku 1896 Zeman novorenesanční dům pro movitého stavebníka J. Scheydu. Pak stavitel téměř na osm let své stavební aktivity v této lokalitě utlumil a další Zemanovy vily v Nádražní ulici tak spadají až do prvního desetiletí 20. století.

Roku 1904 Zeman vyprojektoval v Nádražní ulici dům č. p. 508 pro faráře Jana Krystýnka.⁶⁹ Stavitel navrhl pro tohoto objednavatele menší samostatně stojící dům se zahradou. Celá stavba jednopodlažního domku s vysokou mansardovou střechou má výrazně klasicizující podobu. Dominantou stavby je výrazný trojúhelníkový štít směřující do ulice, asymetricky vysunutý do strany vůči dvěma okenním osám, které jej doplňují vlevo. V průčelí je proraženo velké okno členěné do dvou nestejných horizontálních pásů, přičemž ten spodní je dále členěn do čtyř pásů. Velké okno pak rámuje jednoduché pilastry a korunuje trojúhelníkový fronton. Další dvě okna v průčelí i okénka sklepní jsou rámována stupňovitou šambránou s výraznými svazkovými klenáky. Štít je proražen trojicí menší sružených obdélných okének. Tato okénka tak tvarově nerespektují ani velké okno ve spodní části falešného šitového rizalitu, ani trojúhelníkový tvar štítu samotného a stávají se tak výrazným samostatným solitérem. Trojúhelníkový štít je završen obloukovým nástavcem s reliéfem mušle⁷⁰ s drobnou věžičkou, přičemž tento oblý útvar je vůbec jediným oblým prvkem využitým na architektuře domu. Rizalit i nároží domu jsou vymezeny výraznými bosovanými pilastry, které jsou zakončené výraznou stupňovitou hlavicí přecházející v mohutnou stupňovitou podstřešní římsu. Vedle štítu přerůstají pilastry v podstavce zakončené štíhlými vázovými čučky, které však nezůstaly do současnosti zachovány. Zeman při projektu počítal s dvoubarevným řešením fasády – kontrastem hladkých dekorativních prvků a barevné omítky u velkých ploch fasády. Výrazným prvkem tohoto projektu je v daném případě prosklená dřevěná vstupní veranda, tolik typická pro Zemanovy projekty samostatně stojících rodinných domů. Je situována ve zvýšeném přízemí a přikrývá ji jednoduchá sedlová střecha.

Ze stejného roku pochází i projekt domu č. p. 510 pro dvorního radu Alberta Kleibera.⁷¹ U tohoto domu můžeme dodnes sledovat výrazný motiv vysunutých dřevěných vstupních verand, které patří k nejcharakterističtějším prvkům Zemanovy tvorby. Projekt domu pochází ze září roku 1904, už v létě roku 1905 byla stavba hotova. Vilu vystavěl Zeman na obdélném půdorysu s mírně

⁶⁹ Obr. č. 5 v přílohách.

⁷⁰ Zeman tento motiv mušle často ve svých projektech opakoval – najdeme jej například v nikách školní budovy, ve štítu obchodního domu v ulici Československé brigády i na sloupcích plotů.

⁷¹ Vilu dvorního rady koupil ve dvacátých letech v dražbě JUDr. Skoček, který tou dobou přišel do Bystřice z koncipientského místa v Ostravě a usadil se zde se svojí rodinou. V létě byl jeho častým hostem básník Petr Bezruč, kterého se Skočkem pojil společný přítel a Skočkův spolužák dr. Sládek. Sám Bezruč pak na pobyty v Bystřici i v Kleibrově vile opakovaně vzpomínal ve své literární pozůstalosti. Více viz kapitola č. 2. (Obr. č. 6 v přílohách.)

vysunutým rizalitem směřujícím do ulice. Dispozičně pojednal vilu velmi podobně jako dům faráře Krystýnka, tentokrát však nezvolil trojúhelníkový štít, ale pouze obdélný štít korunoval nástavcem s trojúhelníkovým frontonem a volutami, štít i nástavec orámoval vázovitými čučky. Nástavec svou šířkou kopíruje dvojici sdužených segmentově zakončených oken s výraznými klenáky. Okna od sebe odděluje trojice pilastrů nesoucích kladí dekorované jednoduchým festonem. Stejně jako u Krystýnkovy stavby, i tady pojednal přízemí rustikou a nároží opticky zpevnil výraznou bosáží, piano nobile rizalitu pozvedl nárožními pilastry. Plochy fasády, které neozdobil bosáží či jinými plastickými prvky, vyplnil opět odhaleným cihlovým zdivem. Věren svému rukopisu vybudoval i u Kleibrový vily dřevěnou verandu, tentokrát však tento prvek zopakoval na obou stranách. Ve vile vystavěl Zeman Kleibrovi velkou kancelář, velkorysý prostor rozčlenil naddimenzovanými chodbovými koridory a zbudoval masivní kamenné schodiště do prvního poschodí.

Kleibrovu vilu Zeman zasadil do rozlehlé zahrady, která podobně jako Thonetova vila při továrním areálu naplňovala všechny funkce okrasných vilových zahrad. Do předzahrádky umístil Zeman okrasný parter snad dokonce s jezírkem,⁷² po stranách domů pak okrasné dřeviny a trávniky. Na dvorku za domem vyprojektoval pergolu a dřevěný zahradní domek, vyčlenil parter pro zeleninu a do zadní části zahrady umístil ovocný sad. Pozdější obyvatel domu Petr Skoček vzpomíná, že *„kolem plotu byly vysázeny kordony, hrušky tvarované do oblouků, vyvazované jabloně a na dvorku stála besídka s okénky s barevnými vršky.“*⁷³

Posledním Zemanovým a současně snad vůbec nejdominantnějším domem v Nádražní ulici je pak o čtyři roky mladší dům vystavěný Zemanem pro F. V. Goldschmidta⁷⁴ v bezprostředním sousedství Kleibrový vily. Projekt monumentální vily ve stavebním archivu není oproti jiným Zemanovým projektům nadepsán jménem objednavatele. Můžeme tak usuzovat, že v tomto případě Zeman prodával Goldschmidtovi hotový návrh „na klíč“, neboť celou stavbu realizoval stavitel na vlastní parcele vykoupené již dříve od Thonetovy rodiny.

Tento Zemanův projekt v Nádražní ulici doprovázel vleklý spor s bývalým spolupracovníkem a novým konkurentem na bystřickém stavebním trhu Františkem Bednaříkem. Ten vlastnil malý jen obtížně využitelný kousek pozemku na hranici Zemanovy, potažmo Goldschmidtovy parcely o velikosti 72 m². Roku 1904 se Zeman pokoušel od Bednaříka tento kousek vykoupit, aby na ploše získal dvě stavební místa. Bednařík zpočátku souhlasil, postupně však zvedl cenu až na trojnásobek původní částky a Zeman usiloval o řešení sporu na úrovni městské rady:

⁷² Z návrhu není patrné, zda se jedná o vodní nádrž oválného tvaru či o květinový parter.

⁷³ Rozhovor s panem Petrem Skočkem vedený dne 16. 2. 2017.

⁷⁴ Romana Mišurcová ve své práci uvádí, že byla stavba realizována pro Thonetovu rodinu, autorka však tuto informaci pramenně neukotvuje a v dostupných pramenech se nepodařilo dohledat jinou informaci, než že byla stavba budována pro Fr. V. Goldschmidta. Charakter i velikost stavby by však zcela jistě odpovídala významu Thonetovy rodiny, která původně pozemky vlastnila předtím, než je odprodala staviteli Zemanovi. Později vila patřila soudnímu radovi Dominiku Vančíkovi, jehož dcera – malířka Mária Vančíková - se později provdala za slovenského malíře Jana Želibského. (Obr. č. 8 a 9 v přílohách)

„Odepření povolení ku stavbě krásné vily, která ku ozdobě Nádražní ulici sloužiti bude musí se jakožto překroucení dotýčných ustanovení stavebního řádu považovati, co já dále dokázati si dovolím.“⁷⁵

Stavba vily byla dokonce opakovaně zamítnuta a kolaudace proběhla úspěšně až rok po dostavbě domu. Rozsáhlá úřední korespondence také dokládá, že právě kolem roku 1908 pracuje u Zemana Jan Matuška, který zastupuje Zemana při většině jednání. Z pozdějších projektů je patrné, že Zeman na nákup trojúhelníkového úzkého pozemku rezignoval a rozlehlou Goldschmidtovu vilu obklopil rozsáhlou zahradou respektující asymetrii v levé části pozemku. I tentokrát, podobně jako u Kleibera umístil do předzahrádky poměrně velké okrasné jezírko a okrasné dřeviny, užitkový dvorek vybavil zahradním domkem s nádrží na vodu, voliérou a samostatně stojícími chlévy. I v zadní části pak vyprojektoval kromě ovocné zahrady a zeleninových záhonků poměrně rozlehlý okrasný parter s posezením.⁷⁶

Oproti předchozím projektům pro Krystýnka či Kleibera navrhl Zeman, snad s ohledem na rozměry pozemku, vilu větší o jeden trakt. Při bližším pohledu vidíme velkou podobnost především s domkem faráře Krystýnka, v tomto případě je však asymetrie štítového rizalitu vyvážena zopakováním dvou okenních os i na druhé straně od rizalitu, čímž se z původní asymetrické boční pozice posouvá štít na střed objektu. Dále již Zeman opakuje své zažité tvarosloví – výrazná rustika přízemí stavby, zvýrazněná bosáž nároží a rizalitu, velké okno ve středu rizalitu a dvě sdružená okna ve štítu nad ním, vše rámováno jednoduchými pilastry a završeno trojúhelníkovým frontonem. Zeman opakuje i obloukový motiv mušle na vrcholku trojúhelníkového štítu. Oproti předchozím projektům přidává plastické reliéfní motivy nadokenních klenáků a armování okenních šambrán, velké centrální okno zdobí kromě výrazné plastické nadokenní římsy i řadou jednoduchých festonů. Oproti jiným projektům ale Zeman doplňuje monumentální vilu o výraznou věž s převýšenou jehlancovou střechou se zdobnými vikýři a korouhvičkou. Naopak je tato vila ochuzena o Zemanovu tradiční dřevěnou verandu, jejíž funkci přebírá prosklená vstupní část v zahradním nároží hmoty stavby.

Pro významné osobnosti bystrického hospodářského a kulturního života stavěl Zeman i mimo výstavní čtvrť Nádražní ulice. Pro správce Thonetovy továrny Waltera Karla Fuxe projektoval rodinný dům v Sušilově ulici na Thonetových pozemcích roku 1909.⁷⁷ U tohoto projektu jen těžko hledáme stylové charakteristiky, které by tento dům spojily s ostatním Zemanovým rukopisem, projekt však nese ráz Zemanovy firmy. Celá stavba je střechou výrazně převýšená a s výjimkou motivu mušle nad dveřmi domu a vázy dekorující branku do zahrady nenese žádné z dekorativních prvků Zemanova vzorníku. Hmotu střechy proráží trojúhelníkový štít s malým okénkem členěný pouze barevnými poli

⁷⁵ Dopis Otto Zemana Obecnímu výboru z dubna roku 1908. (Archiv Stavebního úřadu, složka č. p. 532)

⁷⁶ Na projektu označeno jako „Sitzplatz“.

⁷⁷ Obr. č. 10 v přílohách.

omítky, výraznější zdobný prvek nese pouze střešní římsa nad zastřešeným balkónem. Průčelí tak vedle poměrně malého vstupu dominuje holá stěna přízemí domu a vedle navazující branka s obloukem. Stavba později přešla přímo do majetku firmy Gebrüder Thonet a k podniku patřila i po jeho zestátnění. S touto stavbou bezprostředně sousedí vilka v Lipnické ulici čp. 542. U Zemana si ji taktéž v roce 1909 objednal továrník Slezák. Dům se dispozičně přiblížil Goldschmidtově vile v Nádražní ulici, o podobě jeho fasády však nemáme bližší zprávy.

Další ze Zemanových výrazných a rukopisně zcela odlišných vilových projektů pak stojí na opačném konci města a v soupisu stavitelových vilových realizací je snad stylově vůbec nejvýraznějším solitérem. V roce 1912 koupil malíř František Ondrúšek zpustlou parcelu bývalé farní zahrady na východním okraji města, kde údajně měl v 16. století stávat farní včelín. Už 11. října následujícího roku pak malíř oznamuje městské radě, že dokončil stavbu svého obytného domu ve Včelíně a žádá o jeho kolaudaci. Co se během roku událo? Většina Bystřičanů často a zcela mylně s pýchou tvrdí, že ve včelíně stojí vila vystavěná Dušanem Jurkovičem. Při jednání s městským úřadem však zastupuje malíře stavitel Zeman, který je podepsán i pod návrhem stavby uloženým v městském stavebním archivu. Pro Ondrúška stavěl bystřický stavitel vilu během malířova pobytu v Mnichově. Většina projektu byla pravděpodobně řešena korespondenčně. Zeman vybudoval pro Ondrúška během půl roku rozlehlou vilu s ateliérem ve stylu lokální lidové dřevěné architektury,⁷⁸ malíř se zde později usadil po návratu z ciziny roku 1920 a prožil zde zbytek svého života.

Zeman vyprojektoval stavbu na klasickém obdélném půdorysu s převýšenou sedlovou střechou vykazující klasické charakteristiky tradičního lidového stavitelství: kamenná podezdívka, vysoký dřevem obložený trojúhelníkový štít zvedající se nad předsunutou okapovou stříškou a na vrcholku korunovaný štítovým kozubem – stříškou vyčnívající ze střechy nad štít, chránící jej před povětrnostní vlivy. Stavitel také vyprojektoval ve vilové stavbě výrazně menší okénka, zpravidla doplněná okenicemi a řadu vikýřových okének v podkroví. To samo o sobě vyžadovalo zvláštní přístup projektanta, neboť plnilo specifickou funkci. Ta se zásadní měrou podepsala na vizuálním řešení vybraných vnějších prvků, které jsou pak, podobně jako členité vikýře, v rozporu s tradičními postupy lidového stavitelství a dávají tak napovědět, že se jednalo o záměrnou reminiscenci tradiční architektury pro moderní stavební úlohu. Ve druhém obytném poschodí totiž Zeman vyprojektoval malíři Ondrúškovi rozsáhlý ateliér. Malířův pracovní prostor osvětlil velkým oknem, které prorazil přes dvě patra uprostřed štítu orientovaného na severovýchod. V jihozápadním štítu pak do poloviny prolomil krytý balkón. Kompaktní stavbu tradičního obdélného půdorysu ale Zeman dle svého úzu doplnil také předsazeným blokem tentokrát však zděné otevřené patrové verandy se samostatným dřevem obloženým štítem s vlastním kozubem a vysokým komínem.

⁷⁸ Obr. č. 11 v přílohách.

Zeman tak vybudoval Ondrůškovi uprostřed rozlehlé zahrady moderní obytnou vilu se světlým funkčním ateliérem zahalenou do hávu tradičního lidového valašského stavitelství. V Zemanově tvorbě se v podstatě jedná o stylový solitér, ojedinělý projev české folklorně orientované secese, záchvěv modernismu, zcela zjevně projektovaný na přání Ondrůška, rodáka z podhostýnského regionu silně orientovaného na tradiční lidovou kulturu Valašska, respektive nedaleké valašské obce Rusavy, jejíž podobu i obyvatele malíř obdivoval a kam často zajížděl s přítelem Františkem Táborským na návštěvu k evangelickému faráři, botanikovi a sběrateli lidových písní Danielu Slobodovi.

4.2.2 Veřejné budovy a obchodní domy

Otto Zeman se do dějin Bystřice pod Hostýnem zapsal nejen jako stavitel rodinných domů, ale také jako člověk, který nejvýraznější měrou na přelomu století proměnil podobu centra města několika realizacemi veřejných budov. Většina z těchto prací však spadá do období před koncem 19. století, proto se jim budeme věnovat pouze okrajově, abychom zdokumentovali konkrétní stylové aspekty Zemanovy práce.

Na samém sklonku 19. století, v roce 1896, vyprojektoval Zeman reprezentativní budovu nové Obecné a měšťanské chlapecké školy Františka Josefa I. v Nádražní ulici. Jak již bylo uvedeno, o deset let dříve se podílel na přestavbě dívčí školy situované za kostelem na náměstí a snad i po této zkušenosti mu byl svěřen vůbec největší stavební projekt přelomu století v Bystřici pod Hostýnem. Na výstavbě školy v Nádražní ulici spolupracoval ještě s pozdějším rivalem Františkem Bednaříkem. U projektu školní budovy však zůstává otázkou, do jaké míry je dokladem stylové invence autora a do jaké míry se jedná o přejatý vzorový projekt. Podle architekta J. Kurfürsta disponovaly úřady na přelomu století, kdy se v Rakousku-Uhersku stavěly školské stavby, vzorovými projekty různých velikostí, které byly součástí zadání stavebního projektu a byly staviteli hojně využívány.⁷⁹

Na stavbě ale můžeme v monumentálním měřítku sledovat výrazné projevy Zemanova architektonického slovníku. Třípodlažní budova je orientována do nároží ulic a v nárožní části zvýšena o střešní nástavec zdůrazněný po každé straně rizalitem se zdobným volutovým nástavcem proraženým dvěma sdruženými okny a završeným Zemanovým typickým mušlovitým útvarem. Ten se opakuje také u niky ve třetím podlaží, která vyvažuje okenní osu zkoseného nároží korunovaného balustrádou. Sdružená okna v rizalitech dekoruje Zeman jednoduchými pilastry a výraznou nadokenní římsou nebo prolomeným segmentovým frontonem rámuje erby. Výrazným motivem rizalitů jsou také bohaté ovocné festony a masivní římsa pod nástavcem, výraz rizalitových bloků posílil Zeman i zmasivněním bosáže a jejím vytažením do úrovně druhého poschodí. I v tomto případě pak Zeman často využívá barevného kontrastu hladkých omítaných prvků a ploch cihlového zdiva.

⁷⁹ Marta Pořízková, *Otto Zeman*, Bystřice pod Hostýnem: Bystřický kulturní nadační fond. 2005. s. 27.

Na monumentální budově školy tak pozorujeme jasný Zemanův rukopis. Dispozičně se budova může opírat o úřední vzory, tvarosloví fasády však jasně hovoří Zemanovým jazykem tolikrát zopakovaným na fasádách vil Nádražní ulice.

Trochu jinak je tomu už u budovy hotelu Občanská záložna.⁸⁰ Tato Bystřičany nostalgicky vzpomínaná budova již na náměstí naproti kostelu, kde doplňovala spolu se zámek trojici dominant bystřického náměstí, nestojí. Stavbu Zeman realizoval roku 1898, spadá tedy do jeho nejvýznamnějšího tvůrčího období a mezi restauračními a hotelovými zařízeními nezůstává v Zemanově díle ojedinělým projektem. Již dříve Zeman spolu s Leopoldem Ruppem pracoval na hostinci v Zahájeném, později také navrhoval ubytovací zařízení na Hostýně. Zeman na náměstí vystavěl dvě sousedící budovy hotelu a společenského sálu, přičemž hotelu v průčelí přisoudil historizující neobarokní fasádu se zdvojenými polosloupky lemujícími vysoká segmentově zakončená okna v prvním patře budovy, které bylo podezděno opět patrem s masivní rustikou. Pod střechou rozvinul výraznou korunní římsu. Druhou část budovy pak pojednal podstatně skromněji, jako nižší jednoduchou neorenesanční městskou stavbu, jejíž jedinou výraznější dekorací se stala nárožní bosáž a vysoká podokenní římsa, do náměstí předsunul jednoduchou kovovou verandu.

Uvnitř budovy se Zeman musel vyrovnat se zcela novou stavební úlohou. V interiéru vyprojektoval společenský sál s divadelním jevištěm. Prostor rozčlenil opět pilastry a nepravými okny s výraznými frontony a balustrádami ve výšce prvního patra. Celou stěnu jeviště vlastně pojal jako antikizující kulisu. Vystavěl tak v Bystřici vůbec první kulturní zařízení svého druhu, jeho funkci pak přebíral sál Fuchsovy Sokolovny a ještě později Matuškův kulturní sál spolkového domu Sušil.

Centrum města Zeman navíc vybavil i několika přestavbami původní zástavby náměstí. K nejvýraznějším patří úprava obchodního domu č.p. 66. Je datována do roku 1883 a řadí se tak k Zemanovým ranějším pracím. Podobně jako na domku č.p. 443 dnes v ulici Československé brigády můžeme i zde sledovat eklektickou směsici variantně využitých barokních a renesančních prvků. Uplatňuje se zde výrazná rustika, až manýristicky hravé bosáže nároží a především portálů, volutový nástavec v průčelí a vůbec poprvé uplatněný motiv mušle v jeho vrcholku. Bohaté festony pod korunními římsami, konzoly ve špaletách nesoucí výrazné trojúhelníkové frontony i hravý triglyf vlysu nad vstupem ukazují jisté manýristické tendence mladého autora, které se později z jeho díla vytrácejí a více se přibližují čistotě klasických vzorů.

4.2.3 Bytový dům v Nádražní ulici⁸¹

Stavba bytového domu završuje Zemanovu tvůrčí etapu a vlastně i jeho život. A symbolicky se zde i dlouho po stavitelově smrti završil život stavitelovy rodiny – v jednom z bytů dožívala vdova

⁸⁰ Obr. č. 12 v přílohách.

⁸¹ Obr. č. 13 v přílohách.

Zemanová, která byla pro kontakty se svou rodinou německého původu během složitého válečného období v květnu roku 1945 označena za kolaborantku a zemřela pravděpodobně spolu s dalšími bystrickými Němci v lesích Bedliny za Bystřicí.

Dřívější autoři popisující tuto stavbu vyzdvihovali skutečnost, že hladký válcovitý arkýř s kruhovými okny, tolik typický pro Zemanovu tvorbu, „*tiše ladí s nedalekou funkcionalisticky pojatou sokolovnou architekta Fuchse.*“⁸² Původní projekt Zemanovy kanceláře pro tento dům ale rozhodně nepočítal s hladkou fasádou tak zásadně odlišnou od Zemanova historizujícího dekorativismu.

Domu sice Zeman nevtiskl tak výraznou vznešenost, jako vilám zámožných objednavatelů, přiměřeně však přenesl i do tohoto typu v podstatě levného bydlení, jímž bytový dům měl být, vznešeně dekorativní podobu. Docílil toho výrazným členěním velkých trojdílných oken, kterými rytmizoval rozlehlou plochu fasády. Fasádu mezi okny členil na pruhy a plochy mezi patry v ploše naznačenými. O tomto členění dnes hladká brizolitová fasáda objektu nevypovídá vůbec nic, zachována nebyla ani okna, a to ani svou velikostí, natož tak členěním. Jediným zachovalým prvkem je tak výrazný nárožní arkýř, i ten byl ale očištěn od všech dekorativních prvků, které kopírovaly členění ostatní fasády. Oproti původnímu návrhu je i kupole arkýře výrazně snižena a ochuzena o vikýřová okna.

Rozlehlý bytový dům v Nádražní ulici byl jedinou stavbou tohoto typu ve městě, jehož obytnou zástavbu jinak tvořily jen samostatně stojící vilky, domy či řadové a dělnické domky. Celý projekt byl Zemanovým záměrem. Dům realizoval roku 1923, tedy tři roky před svou smrtí. Pozemky, na nichž dům stojí, Zeman původně vlastnil a podobně jako pozemek pro zbudování ulice Sokolské, na jejímž nároží se stavba nachází, je věnoval městu. Pak musel město žádat o povolení ke stavbě činžovního domu na obecních pozemcích a celou stavbu následně zbudoval na vlastní náklady. Argumentoval špatnou bytovou situací ve městě a také potřebou zastavět důstojnou formou roh jako protipól Fuchsově sokolovně.

„Mojím úmyslem jest, pěkným řešením zastavení rohu od Nádražní ulice do „Sokolské“ čímž by stavba sokolovny zároveň nemálo získala, přispěti k okrase našeho města. Projekt jest důkladně promyšlený a uvážený, a jelikož plocha stavebního místa jest velmi obmezena, není zde možno na předzahrádce přiměřenou plochu věnovati. Stal by se tím celý tento projekt vůbec nemožným a byl bych nucen od mého dobrého úmyslu odstoupiti.

Provedení této stavby vyžaduje při dnešní drahotě z mojí strany velkých obětí, zamýšlím přesto tak učiniti, jelikož novými a zdravými byty bylo by velké bytové nouze, jaká zde panuje, alespoň z části odpomoženo.

⁸² Ilona Musichina, Den architektury in: Zpravodaj č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2015.

Ostatně jsem svého času plochu pro Sokolskou ulici asi 500 m² v ceně nejméně 10.000 K městu daroval, aniž bych byl k tomu povinen, jelikož se nejednalo o nějaké dělení na stavební místa, nýbrž o zastavení stávajícího místa stavebního a vyšší instancí schváleného polohového plánu, čímž by se tento stal právní listinou, nemáme.

*Prosím, aby se mi nedělaly těžkosti, myslím že by se v nynější době každé podobné podnikání kvůli odpomoci bytové nouzi mělo co nejvíce podporovati.*⁸³

Po dlouhém jednání byl dům vystavěn a byty poté rozprodány. Další bytové domy byly realizovány až v sídlištní zástavbě na Bělidlech ve druhé polovině 20. století. Dům v Nádražní ulici je tak do jisté míry solitérem, kterým Zeman přinesl do malého města typ bydlení charakteristický pro městskou zástavbu větších sídel a jenž zůstal v Bystřici bez následovníků. Stylově je však dům dokladem Zemanova provinčního konzervatismu. Puristické tendence poválečných let velely k prosazení racionální a ekonomické architektury a přesto, že Zeman vystavěl svůj bytový dům v těsném sousedství progresivní Fuchsovy Sokolovny a deklaroval soulad své stavby s velkolepým Fuchsovým záměrem, zůstal věrný svým předválečným historizujícím tendencím i v tomto svém závěrečném stavebním projektu, byť se v návrhu na tuto stavbu v závěru architekta rozsáhlého stavebního díla snad vzdáleně ozývají tóny geometrizujících prvků národního dekorativismu.

Tradicionalista Zeman se za celou svou stavitelskou kariéru nedokázal výraznější měrou vymanit ze svého historizujícího architektonického jazyka. Ve své době byl úspěšným a vytěžovaným stavebním podnikatelem, nepřizpůsobil se však novým stylovým trendům. Výjimkou byl snad pouze dům malíře Ondrůška, u kterého můžeme pozorovat výrazný odklon od jiných prací Zemanovy produkce, tento záchráně modernismu byl však zcela jistě motivován přáním objednavatele. S koncem historizujícího období pravděpodobně ukončil i svou vlastní návrhovou činnost a později se opíral především o práce svých asistentů. Na přelomu 19. a 20. století však jeho styl odpovídal požadavkům bystřických objednavatelů a našel své uplatnění především v realizacích luxusních rodinných vil. Této úloze Zemanovo neorenesanční a neobarokní slohové pojetí odpovídalo a našlo své uplatnění i u veřejných zakázek města v tomto období. Zeman značnou část svého díla spojil na přelomu 19. a 20. století i se dvěma klíčovými stavebníky bystřického regionu – rodinou Thonetů a Maticí Svatohostýnskou. Pro prvního z nich vypracoval unikátní urbanistický celek dělnického bydlení v blízkosti podniku, pro druhého realizoval nahoře na Hostýně několik zásadních stavebních projektů, o nichž bude pojednáno v páté kapitole této práce.

⁸³ Dopis Otto Zemana městské radě ve věci výstavby bytového domu č. 200 ze dne 24. dubna 1923.

4.3 František Bednařík

„(...) Velice lituji, že neobratným počínáním pana Bednaříka difference tyto povstaly. (...) Prosím tímto o opětné podání ruky k míru, raději bych 200 korun za tento bezcenný 'koutek' obětoval a prosím o laskavé ujmoutí se věci této s Vaší strany a na pana Bednaříka račte naléhati, aby s tímto obnosem souhlasil a jej přijal.“

Dopis F. V. Goldschmidta starostovi města ve věci pozemkového sporu mezi staviteli Zemanem a Bednaříkem, Vídeň 27. srpna 1908⁸⁴

Bystřický stavitel František Bednařík byl dosud v literatuře zmiňován pouze v souvislosti s vleklým pozemkovým sporem, který vedl se svým dřívějším spolupracovníkem Otto Zemanem při přeprodávání parcel v Nádražní ulici.⁸⁵ Bylo by však nespravedlivé, aby bylo jméno tohoto zednického mistra spojováno pouze s kusou informací o nešťastné kauze, z níž stavitel vychází jako ziskuchtivý nekompromisní obchodník. Bednařík na přelomu století vystavěl v Bystřici pod Hostýnem několik menších vil nejen v Nádražní ulici, ale i v ulici Horní, realizoval množství adaptací a přestaveb a opakovaně se ucházel i o stavební zakázky na Hostýně, kde nakonec realizoval přístavbu sálu s noclehárnou při starším hotelu.

O životě a vzdělání místního stavitele toho není mnoho známo. Narodil se 8. prosince 1870, byl třikrát ženat. Bednařík byl v Bystřici aktivním stavitelem, po Zemanovi na přelomu 19. a 20. století snad ve městě vůbec nejvytěžovanějším. Bednařík byl vyučen jako mistr zednický a tesařský, jeho firma nesla v razítku označení *František Bednařík Podnikatelství staveb*. Z počátku spolupracoval se Zemanem na některých jeho stavebních projektech, později se však stali rivaly. Podobně jako Zeman i Bednařík zakoupil některé pozemky v dnešní Nádražní ulici a začal zde stavět rodinné domky a menší vilky. Roku 1904 v nové zahradní třídě staví František Bednařík například vilku pro manžele Ferdinanda a Miloslavu Müllerovi a v těsném sousedství Zemanových projektů je na nové stavbě

⁸⁴ Archiv stavebního úřadu v Bystřici p. H., složka č. p. 532.

⁸⁵ Marta Pořízková, *Otto Zeman, Bystřice pod Hostýnem: Bystřický kulturní nadační fond*. 2005.

výrazně znát jiný rukopis Bednaříkův. V tomtéž roce projektuje a staví i dům pro Heřmana Dohnala, nadučitele v Soběchlebských, hned vedle domu Müllerových. O tři roky později potom Bednařík staví v Nádražní ulici i vlastní dům na samotném konci nové výstavní třídy. Na projektu je uvedeno, že se jedná o projekt rodinného domku pro pana Františka Bednaříka, jenž staví „*Zednický mistr František Bednařík*.“

V roce 1904, kdy se Bednaříkovi dařilo realizovat svoje vlastní projekty v Nádražní ulici, se dostal, jak již bylo dříve uvedeno, do sporu se stavitelem Otto Zemanem. Při parcelování území dnešní Nádražní ulice zakoupil Bednařík pozemek, který se při pozdějším zastavování území ukázal být jakýmsi zavazujícím „cviklem“ mezi dvěma většími stavebními parcelami. Zeman chtěl tento samostatně nevyužitelný trojúhelník mezi pozemky od Bednaříka odkoupit, aby získal na parcele dvě stavební místa. Dlouhodobě se mu však nedařilo se s konkurentem dohodnout. Spor trval pravděpodobně až do roku 1908, z této doby pochází totiž většina úředních dokladů vztažených k této otázce, jakož i Zemanův projekt pro vilu Fr. Goldschmidta, která byla na tomto pozemku realizována.⁸⁶

V roce 1904 je podepsán pod návrhem na úpravu fasády městské radnice v Bystřici pod Hostýnem. Bednařík se svou firmou byl však často najímán i k realizaci cizích projektů, a to zejména továrníkem Václavem Zbořilem. Figuruje jako stavbyvedoucí u projektu nové budovy Zbořilovy svíčkárny roku 1905, později byl pověřen i výstavbou nové budovy bystrické sokolovny. Podle plánů doložených ve Státním okresním archivu v Kroměříži konkuroval Bednařík Zemanovi i při projektech dělnických domků pro Thonetovu továrnu.⁸⁷

Bednaříkův podnik pak prováděl v Bystřici množství přístaveb a adaptací i vlastních menších realizací. K těm výraznějším, které proměnily tvář náměstí, pak patřila například výstavba dvouposchodového rohového domu na nároží náměstí a Horní ulice (dnes Československé brigády). Bednařík jej realizoval spolu se stavitelem Šrubařem jako svůj druhý projekt pro bystrické hospodářské družstvo Zádruha.

František Bednařík zemřel v Bystřici 20. prosince 1947. V dějinách architektury jej však právem zcela zastínil jeho syn František Eduard, který se Františku Bednaříkovi a jeho manželce Boženě, rozené Plánkové, narodil roku 1902. Eduard navázal na otcovu profesi a po studiu v Brně, praxi u architekta Bohumila Hübschmanna v Praze a studijní cestě po západní Evropě stavěl především veřejné budovy v Bánské Bystrici (třicátá léta 20. století) a v Žilině (čtyřicátá léta 20. století).⁸⁸ Ve srovnání s lokálním stavitelským dílem svého otce, který projektoval pod vlivem historismu spíše eklektické stavby dotčené místy trendy secesní architektury městského bydlení, patřil Eduard ke skupině funkcionalisticky orientovaných tvůrců.

⁸⁶ O podstatě sporu je pojednáno v podkapitole věnované Goldschmidtově vile.

⁸⁷ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, inv. č. 312.

⁸⁸ Matúš Dulla – Henrieta Moravčíková, *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava: Slovart 2002. s. 400.

4.3.1 Vilky v Nádražní ulici

Nejvýraznější dochované stavby, jejichž projekty jsou signovány Františkem Bednaříkem, vybudoval stavitel v Nádražní ulici. Stojí zde po boku výstavních vil Zemanových movitých zákazníků. Jsou co do velikosti výrazně skromnější, nesou však zcela odlišný rukopis svého stavitele.

V létě roku 1902 vystavěl Bednařík v Nádražní ulici svou pravděpodobně první vilu pro Františka Řezníčka, ředitele hospodářské školy v Kroměříži. Dům ještě vykazuje výrazně historizující tendence, kromě armování a geometricky zdobených pilastrů Bednařík realizaci dekoruje pouze výraznými maskaróny na rozvilinovém pozadí nade dveřmi a nad okny, která jsou rámována i výraznou nadokenní rovněž geometricky tvarovanou římsou. Tento dům č. p. 492 je však v bystrickém stavitelství významný spíše svou pozdější přístavbou, jejímž navrhovatelem byl pravděpodobně Bohuslav Fuchs.⁸⁹

Roku 1904 totiž Bednařík na zakoupeném pozemku projektuje stylově výraznou stavbu rodinného domu pro Ferdinanda a Miloslavu Müllerovy.⁹⁰ Základním uspořádáním štítu na levé straně fasády s velkým členěným oknem se stavba vzdáleně podobá upořádání Krystýnkovy a Kleiberovy vily. Další použité dekorativní prvky se se Zemanovým rukopisem již zcela rozcházejí. Bednařík manýristicky variuje prvky klasické architektury – pilastry s kompozitními hlavicemi dekoruje ve spodní části kanelováním a ornamenty, tvar štítu je pak zcela v jazyku vrcholící secese. Segmentový štít dekoruje výrazným květinovým pletencem a rámuje jakýmsi volutovými čučky, zaoblené velké okno pak již také hovoří jasně jazykem velkoměstské secesní inspirace a v Bystrické architektuře prakticky nemá obdobu, stejně jako štukové aplikace v podobě lyr a stuh na zahradní fasádě domu. Manýristicky hravou budovu pak korunuje Bednařík nakoso postavenou věžičkou v nároží stavby s vysokou cibulovou stříškou vyrůstající z masivní korunní římsy obíhající celou hmotu stavby.

Ve stejném roce Bednařík vystavěl i sousední domek č.p. 503 pro soběchlebského nadučitele Heřmana Dohnala a z roku 1907 pochází projekt na výstavbu rodinného domku č. p. 521, který si sám pro sebe staví zednický mistr Bednařík.⁹¹ I tady vidíme v obou případech v základním uspořádání vyoseného štítu se zdvojeným oknem, s pilastry po stranách plytkého rizalitu a uplatněním výrazné dřevěné verandy souvislost se Zemanovými vilkami, Bednaříkův i Dohnalův dům je však nejen velikostně výrazně menší, ale nese s sebou velmi odlišné výzdobné motivy. Klasické architektonické prvky pak ale Bednařík dále dekoruje maskarony, mezi okny a po pilastrech spouští dolů drobné florální motivy, podobně dekoruje i nadokenní římsy a parapety a štít rámuje plastickými čučky secesního tvarosloví.

⁸⁹ O přístavbě domu č. p. 492 je pojednáno v kapitole 6.4 věnované Fuchsovu bystrickému dílu.

⁹⁰ Obr. č. 16 v přílohách.

⁹¹ Obr. č. 14 v přílohách.

Bednařík zbudoval v Nádražní ulici ještě asi šest dalších podobných domků, jejich architektura už je dnes ale zcela popřena. Z výzdobných prvků na fasádách se nedochovalo nic, několik přízemních domků bylo navíc zvýšeno na patro.⁹²

4.3.2 Vlastní podnik Františka Bednaříka v ulici Československé brigády a další projekty v centru města

Podobně jako dva jeho hlavní konkurenti Otto Zeman a Emil Sláma, tak i František Bednařík vystavěl pro svou firmu reprezentativní sídlo. Umístil jej na pravou stranu Horní ulice směřující z náměstí směrem k Hostýnu.⁹³ Zakoupil zde totiž rozsáhlé pozemky rozkládající se od Horní ulice k vlakové trati, tedy pozemky, které dnes protínají s ulicí Horní (Československé brigády) rovnoběžné ulice Palackého a Třída Legií. Směrem do Horní ulice otočil průčelí své firmy, dále do bloku pak vystavěl dílny a zázemí podniku. Původní plány se nepodařilo dohledat, současný stav domu, který si uchoval – byť ve značně sešlém stavu – původní dekorativní podobu své fasády však dovoluje nahlédnout znovu na stavební principy Bednaříkovy architektury.

Průčelí domu dokládá znovu stylový eklektismus autorova rukopisu. Barokně zvlněné nadokenní frontony dekorované výraznými maskarony, stejně jako vstup do domu lemovaný sloupky na vysokých soklech, jsou jaksi v rozporu s nástavcem bočního rizalitu, který má výrazně secesní zpracování. Zábradlí nad korunní římsou pak jakoby navazovalo na obloukové řešení atiky Zbořilovy svíčkárny na náměstí. Bednařík tak klade vedle sebe stylově rozmanité prvky, které na jednu stranu vypovídají o snaze následovat současné trendy městské architektury, na druhou stranu společně tvoří nesrozumitelný celek odpovídající Bednaříkově pozici v maloměstském stavitelství.

Bednařík je podepsán i pod návrhem na úpravu průčelí městské radnice v Bystřici pod Hostýnem, který je dnes uložen ve Státním okresním archivu v Kroměříži. Bednařík vyprojektoval radnici věžovitý útvar nad rizalitem v průčelí, které bohatě ozdobil výraznou rustikou a florálními rozvilinami kolem hlavního zdvojeného okna nad vstupem a v kladí prvního patra. Současná podoba radnice však nic nevypovídá o tom, že by k realizaci Bednaříkova návrhu došlo. Ostatně, návrh na úpravu radnice měl údajně předložit i architekt Dušan Jurkovič, jeho projekt se však nepodařilo dohledat v žádném z dostupných archivů. Kdo je autorem současné podoby radnice se zjistit nepodařilo.

Bednařík pravděpodobně nedosáhl žádného výraznějšího zahraničního školení. Byl vyučen hlavně praxí, a tak jen těžko můžeme v jeho stavební činnosti hledat zásadnější vlivy výraznějších učitelských postav. Na druhou stranu jsou jeho stavby zajímavé především eklektickým přístupem,

⁹² Prostý soupis těchto staveb předkládá ve své práci Romana Mišurcová.

⁹³ Obr. č. 15 v přílohách.

s nímž k jejich projektování přistupoval. Do jisté míry jsou tak dynamičtější a snad i progresivnější než projekty „konzervativního“ Zemana. A přitom právě se Zemanem Bednařík dlouho spolupracoval - měli spolu kooperovat především na stavbě školy v Nádražní ulici.

Bednaříkovi se za dobu jeho působení na bystřickou architekturu nepodařilo překročit stín lokální maloměstské stavitelské produkce. Přestože oproti Zemanovi se pokoušel do své tvorby kolem roku 1900 vnést některé nové dekorativní prvky především secesního stylu, v kombinaci s doznívajícím stále silně patrným historismem jeho rukopisu však jeho stavby vyznívají komplikovaně eklekticky a nevykazují jednoznačný autorský záměr. Do jisté míry je tak Bednařík reprezentantem toho, co roku 1940 nazval architekt Jan Evangelista Koula „fasádnickou secesí“ maloměstských stavitelů.⁹⁴

⁹⁴ Jan Evangelista Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve 20. století*. Praha: Česká grafická unie. 1940. s. 208.

4.4 Emil Sláma

„Emil Sláma roku 1879 v Drnovicích u Vyškova narozený u níže podepsaných od 1. července 1901 až do 1. března 1903 zaměstnán byl a to jak při stavbě jako vedoucí polír tak i v kanceláři jako stavební kreslič. Po celou tu dobu osvědčil se jak na stavbě tak i v kanceláři jako velmi pilný pracovník a všechny práce jemu svěřené vždy s úplnou svědomitostí konal. (...) Místo opouští pro nedostatek stavebních prací pro rok 1903.“

Vysvědčení Emila Slámy vystavené firmou Inženýři Fischer a Souček, podnikatelé stavebních prací, Prostějov, 1903

Ve srovnání se stavitelskými podniky Otto Zemana nebo Františka Bednaříka postihuje stavitelská činnost Emila Slámy výrazně kratší epochu a rovněž co do počtu realizovaných staveb Sláma za těmito podnikateli poněkud zaostává - do města se přistěhoval z rodných Drnovic po několikaleté stavební praxi v řadě moravských stavebních firem a jeho podnikatelskou činnost brzy narušila vážná nemoc. Jinak je tomu však u charakteristiky jeho rukopisu, který je dodnes patrný na jeho stavebních realizacích a jenž přinesl do města zcela nové impulzy.

Sláma nebyl bystrickým rodákem. Narodil se 16. března 1879 v Drnovicích nedaleko Vyškova do rodiny obuvníka Jana Slámy.⁹⁵ Vystudoval stavitelství na brněnské německé vyšší průmyslové škole,⁹⁶ studia ukončil roku 1899. Nastoupil pak do vyškovské stavební firmy Josefa Čači, na jaře roku 1900 pak několik měsíců pracoval ve firmě stavebního mistra Franze Hlocha v Šumperku. Hlochova tvorba se na počátku 20. století, tedy v době Sláмова pobytu v Šumperku, posouvá od historismu k moderně a začíná nést výrazné rysy vídeňské secese, Hlochova inspirace bývá nejčastěji spojována se znalostí zahraniční tvorby zprostředkované časopisem *Der Architekt*. Ze Šumperka odcestoval pak Sláma do Vídně, kde pracoval od června do září roku 1900 u architekta Antona F. Klementa.^{97,98} Od

⁹⁵ Rodný a křestní list Emila Slámy, vystavený Římskokatolickým farním úřadem v Drnovicích dne 20. července 1940.

⁹⁶ Werkmeisterschule K.K. deutsche Staats-Gewerbeschule.

⁹⁷ Vysvědčení vystavené stavebním mistrem Antonem F. Klementem ve Vídni 22. září 1900.

⁹⁸ Architekt Anton Klement není v literatuře příliš ukotvenou postavou vídeňského stavitelství přelomu 19. a 20. století. Autorsky je však doložen společně s Juliem Goldschlägerem například u stavby bytového domu Samuela a Wilhelma Schallingerových, Rabensteig 8.

1. července 1901 až do března 1903 pracoval pak jako vedoucí polír a stavební kreslič ve firmě inženýrů Fischera a Součka v Prostějově, odkud byl pak propuštěn pro nedostatek zakázek ve firmě. Zůstal však v Prostějově a přešel do podniku R. Konečného a J. Nedělníka. V letech 1904 až 1906 žil Sláma v Bučovicích, kde pracoval u stavitele Otokara Zapletala.⁹⁹ Další rok pak strávil v Mariánských horách a později se vrátil do rodných Drnovic, kde pobýval až do ledna roku 1908. Před vybudováním vlastního podniku tak Sláma sbíral zkušenosti v různých krajích Moravy i ve Vídni a nabyté zkušenosti pak pilný stavitel praktikoval ve svém podniku.

Z absolvovaných praktikantských míst patrně nejvýrazněji ovlivnila Slámovu samostatnou stavitelskou činnost v Bystřici „prostějovská škola“ a měsíce práce ve firmě Konečný – Nedělník. Slámovi dřívější učitelé většinou oscilovali v polohách historismu. Obytné domy, které firma stavitelů Konečného a Nedělníka realizovala v Prostějově v ulicích Rejskova, Šafaříkova a Havlíčkova se vyznačují uplatněním secesního tvarosloví, které pak Sláma přinesl jako „svěží“ stylový vítr pod Hostýn. Charakteristickými se stávají pilastry či lesény s kanelurami nebo čtyřmi vertikálními pásy, které shora vycházejí ze stejné výškové úrovně, ale ústřední pás, resp. pásy sahají jen asi do čtvrtinové výšky pilastru. Dekorace bývá vložena do vpadlého pole, často půlkruhovitě probraného. Sláma po vzoru svých „učitelů“ na fasády také často umísťuje věnce či kružnice¹⁰⁰ a také stylizované florální štukové pásy.

V listopadu roku 1905 složil Sláma v Brně mistrovskou zkoušku zednickou, o rok později taktéž v Brně v prosinci 1906 dosáhl oprávnění tesařského mistrovství.

Kdy se Sláma přestěhoval do Bystřice pod Hostýnem, nemáme v pramenech doloženo, jeho snacha paní Eva Slámová však datovala jeho příchod do Bystřice k roku 1908, kdy se zde měl oženit s Andělou Slámovou, rozenou Zábranskou, dcerou hospodáře z Loukova. Po sňatku se Zábranskou Sláma velké hospodářství v Loukově prodal a z nabytých peněz vystavěl svůj dům a stavební podnik v Přerovské ulici.¹⁰¹ První manželství postihla tragédie, když prvorozený a jediný syn zemřel v dětském věku na následky podchlazení při bruslení. Krátce po synovi zemřela i Sláмова první manželka, z manželství zůstaly tři dcery. Pro svou manželku a syna nechal Sláma roku 1926 na bystřickém hřbitově zbudovat nápadnou hrobku, jejímž architektem je Bohuslav Fuchs.¹⁰² Hned po smrti první ženy se v roce 1924 se ovdovělý Sláma znovu oženil s o deset let mladší učitelkou Marií Konečnou. Měli spolu pět dětí, čtyři dívky a jednoho syna.

Vedle rodinného života ale Sláma upíral většinu sil do svého podniku. Rozšířil svou stavební živnost o služby pumpařské,¹⁰³ ve dvoře sídla své firmy v Přerovské ulici pak vybudoval v roce 1927 dílnu na výrobu cementového zboží. Vedle rozšiřování služeb podniku skupoval Sláma v Bystřici

⁹⁹ Vysvědčení vystavené stavebním mistrem Otokarem Zapletalem 19. dubna 1906.

¹⁰⁰ Štěpánka Grüter Šimková, *Stavební firma Konečný & Nedělník a její role v prostějovském stavitelství let 1887-1918*, Diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno. 2005.

¹⁰¹ Osobní rozhovor s Evou Slámovou, snachou stavitele Emila Slámy, 2. března 2017.

¹⁰² Viz kapitola 6.4 věnovaná Fuchsovu dílu v Bystřici pod Hostýnem.

¹⁰³ V roce 1913 už měl Sláma i živnost pumpařskou na vykopávání studní.

rozsáhlé pozemky. Kromě rozlehlé parcely mezi dnešní Přerovskou a Lipnickou ulicí Slámovi patřily také velké pozemky na dnešním Sídlišti.

Slámovo podnikání ukončila mrtvice, která stavitele postihla na počátku třicátých let. Činorodý podnikatel se snažil udržet firmu při životě a usiloval o to, aby se jeho zdravotní stav zlepšil natolik, aby se mohl vrátit k projektování. Léčil se v Jeseníku i na Balkáně, zdraví se však nezlepšovalo. Zůstal ochrnutý na půl těla a téměř nebyl schopen hovořit. Stroje a vybavení firmy si rozkoupili další bystřičtí podnikatelé – truhláři i stavitelé. Stavitel Sláma zemřel po téměř dvacet let trvající nemoci 20. listopadu 1950. Část podniku s kanceláři a dílnami rodina odprodala, v obytné reprezentativní části budovy stavebního podniku žijí Slámovi potomci dodnes.

V Bystřici Sláma realizoval především obytné domy – menší vilky a drobné domky. Zastavěl rozsáhlé území Kamence, kde budoval na svých pozemcích menší domky „na klíč“ za 10 000 korun. K nejvýraznějším realizacím Emila Slámy však patří vilky v ulicích Palackého či Meziříčské a také v sousedství jeho vlastního domu v ulici Přerovské, dříve Tovární.

4.4.1 Vlastní podnik Emila Slámy a sousední stavby v Přerovské ulici

Bystřické stavební projekty Emila Slámy jsou výrazně mladší, než realizace jeho starších kolegů Bednařika a Zemana a tvarosloví jeho fasád tomu zcela odpovídá. Pryč jsou klasicizující neorenesanční a neobarokní formy, Sláмова architektura se opožděně hlásí k secesní organicky florální dekorativnosti a posouvá Bednařikovy první pokusy dál k větší formální čistotě. Tyto tendence jasně deklaruje jeho vůbec první doložená bystřická realizace – Slámův vlastní obytný dům se zázemím stavebního podniku.

Po příchodu do Bystřice kolem roku 1908 se Sláma oženil a vystavěl si v Přerovské ulici, dříve ulici Tovární, která spojovala centrum města s Thonetovou továrnou, vlastní stavební podnik.¹⁰⁴ Do ulice si vyprojektoval nízký dům, vlastně dvojdomkem oddělený průjezdem do dvora, kde stály dílny. Dnes je stavba skutečně dvojdomkem, historicky však Sláma vystavěl levou část objektu jako obytný dům a v pravé části, zrcadlově souměrné, kancelář a zázemí své firmy. Průčelí domu tak mělo dva štíty nesoucí nápis „Stavební závod Emila Slámy“. Štíty byly bohatě členěné oblouky a čtvrtkruhy s výraznými mušlovými dekoracemi lemovanými vázovými čučky. Zbytek fasády členěné velkými okny pak již Sláma dekoroval pouze výraznými konzolovými korunními a nadokenním římsami. Hlavní vstup pak nechal stavitel olemovat dvěma reliéfy zobrazujícími figury muže a ženy v lidovém oděvu (v případě ženy se jedná o kroj z Moravského záhoří či Hané, mužův oděv se více blíží kroji valašskému)¹⁰⁵, muž je zobrazen s pracovním náčiním truhlářským a zednickým, žena prohlíží stavební plány a přeměřuje je stavitelským kružítkem. Reliéfy jsou tak společně alegorií stavitelství,

¹⁰⁴ Obr. č. 17 a 18 v přílohách.

¹⁰⁵ Sochař Josef Hladík opakoval motiv Hanaček na reliéfech budov i v Olomouci – například v případě domu manželů Bubeníkových v Ostružnické ulici.

odkazují k nutnému propojení praxe (muž s nářadím) a teorie (žena s plány a torzy klasické architektury). Pro Slámu je vyhotovil olomoucký sochař Josef Hladík.¹⁰⁶ Průjezd svého reprezentativního firemního sídla si podle tvrzení Evy Slámové nechal stavitel dekorovat sgrafitem z ruky bystrického malíře Jana Ježka.¹⁰⁷

Tento vůbec první výraznější bystrický projekt stavitele Slámy jakoby hovořil jazykem staršího lidového stavitelství. Řešení štítů vedle jistých secesních ohlasů zjevně čerpá inspiraci i v lidové barokní architektuře, což stavitel podtrhuje lidovým oděvem figur v reliéfu, další detaily fasády pak variují prvky klasické architektury. Stylově nevyhraněný stavitel se pak ale ve svém dalším díle vydal poněkud jinou cestou a jen těžko hledáme spojující dílky jeho rukopisu.

Dům Antonína Metelky,¹⁰⁸ který bezprostředně sousedí s podnikem Emila Slámy, musel být z rozhodnutí města stržen roku 1923 jako staticky narušený. V roce 1924 tak žádá Metelka o povolení stavby nového domu č. 33 na místě malého obytného domku. Rozsáhlý poschod'ový dům, který měl vedle obytné funkce sloužit i jako obchod, navrhl a postavil soused Sláma. Výstavbu rozlehlého domu však Metelka nakonec nebyl schopen zafinancovat a dům musel prodat.

V přízemí domu Sláma vyprojektoval průjezd do dvora, kde bylo umístěno skladiště podniku, do ulice pak navrhl dva prostorné krámy s velkými výkladními skříněmi a samostatnými vstupy. Průjezd rozděloval stavbu na dva souměrné samostatné celky se schodišti, která vedla do obytného patra. V podstatě tak zopakoval koncept, který využil již o patnáct let dříve při stavbě sídla svého podniku. Stylově výrazně zajímavější je však průčelí stavby. Geometrické tendence fasády dokladují skutečnost, že ambiciózní a pracovitý Sláma se pokoušel sledovat i v maloměstském prostředí nové stavební trendy. Stavbu člení do pěti souměrných celků se dvěma plytkými rizality a nižším středním blokem v centrální části s masivními vraty průjezdu. Horizontálně stavbu člení výraznou římsou mezi patry a subtilnějšími římsami lemujícími okna. Podobně jako u projektu v Meziříčské ulici je rytmicky kříží zjednodušenými pilastry s geometrickými hlavicemi. Podobně tvarově zjednodušuje Sláma i nástavec nad středním blokem, který rámuje lezénami ozdobenými dekorovanými válcovitými útvary, u nichž snad můžeme sledovat jisté ohlasy dekorativismu a obloučkového stylu. Geometricky pak Sláma člení také okna do drobných tabulek, stejně jako horizontální pásy ve vrchních částech výkladních skříní i vstupních dveří obchodů.

Tento formálně výrazný dům, v dějinách bystrického stavitelství opomíjen, zůstal bez následovníků. Podobnou realizaci Sláma ve městě již nevytvořil, další jeho projekty se omezovaly spíše na menší rodinné obytné domky, podobně velkorysou zakázku již ve městě nedostal a nikdo

¹⁰⁶ Josef Hladík (1874 – 1948), vyučený štukátér, pozdější medailér a sochař, restauroval řadu sakrálních plastik a reliéfů v Praze či v Brně.

¹⁰⁷ Jan Ježek (1879-1960), autor malířské výzdoby kostela sv. Jiljí v Bystřici pod Hostýnem.

¹⁰⁸ Obr. č. 19 v přílohách.

z ostatních bystrických stavitelů stylově na tento ojedinělý pokus nenavázal.¹⁰⁹ Snad i proto, že další trendy architektury již směřovaly k čistotě konstruktivismu a funkcionalismu, které do Bystřice pronikaly s rannými projekty Fuchsovými a později s dílem Josefa Mati a Karla Kotase.

4.4.2 Stavby v Meziříčské ulici

V červenci roku 1912 žádá J. Havílek o povolení výstavby „dělnického domku“, pod jehož projektem je podepsán zednický a tesařský mistr Emil Sláma.¹¹⁰ Sláma se v Bystřici postupně etabloval, pro Havílka navrhl větší dům s výrazným průčelím a vytaženým štítem se třemi okenními osami. Klasická okna v nejvyšší části štítu doplňuje stavitel okenním pásem členěným na čtyři díly a motiv malých obdélníků pak opakuje i na zvýšené atice na vrcholku štítu. Celý návrh je charakteristický protínáním výrazných vertikál lesénových rámců a horizontálních pásů obíhajících hmotu stavby v přízemí budovy. Lesény zakončuje Sláma florální dekorací a převýšeným čučkem a organické motivy opakuje i na subtilních festonech nahrazujících ve střední části průčelí průběžnou římsu mezi přízemím a prvním patrem, podobně i na věncových útvarech mezi okny a ozdobným vějířem nade dveřmi.

4.4.3 Další projekty

Patří-li Nádražní ulice Zemanovi a Bednaříkovi, můžeme pak označit ulici Palackého za dominium Emila Slámy. V roce 1912 zde vyprojektoval rodinný dům berního správce J. Michálka.¹¹¹ Nejvýraznějším prvkem stavby se třemi okenními osami a sedlovou střechou je konkávně prohnutý štít s výrazným čtyřdílným oknem. Svým tvaroslovím jako by se štít domu hlásil k renesančním měšťanským domům a Sláma jej završuje jednoduchým stupňovitým věžovitým útvarem. Pilastry rámuující štítový rizalit stavby pak podobně jako u svých ostatních projektů završuje jednoduchou sloupovou hlavicí s čtvercovým nástavcem, opět zdobeným jakýmsi vějířovým reliéfním útvarem a tento motiv jako jediný výzdobný prvek uplatňuje i v dalších rozích fasády průčelí. Dnes dům nese výraznou modrobílou barevnost a podle návrhu je patrné, že i Sláma počítal s kontrastním barevným řešením ploch fasády.

Podobné charakteristiky vykazují i další dva domy v nároží ulic Palackého a Soudní, o jejich autorství se však nepodařilo dohledat žádné zprávy. Vzhledem k postupující zástavbě je ale možné, že by jejich projektantem mohl být právě Sláma. Formování štítů a členění oken by odpovídaly stavitelovu rukopisu, výzdobné prvky fasády však mají více geometrizující tendenci. Je možné, že tyto

¹⁰⁹ Podobné stylové charakteristiky vykazuje pouze rodinný dům manželů Fialových v nároží ulic Palackého a 6. května, které pro zámožného objednavatele vyprojektoval olomoucký architekt Herbert Aust roku 1928. Podle Austova projektu pak stavbu realizoval Metoděj Matuška.

¹¹⁰ Obr. č. 20 v přílohách.

¹¹¹ Obr. č. 21 v přílohách.

projekty jsou jakýmsi mostem mezi Slámovou starší bystřickou lidově-secesní tvorbou a pozdější geometrickou tendencí jeho návrhů z dvacátých let 20. století.

Na sklonku 20. let získal Sláma zakázku na projekt a výstavbu patrového rodinného domku pro komisaře pozemkového úřadu Viléma Havlíka v Palackého ulici č.p. 693. Sláma předložil návrh na stavbu roku 1928, v říjnu toho roku byla stavba hotova. U tohoto projektu už Sláma zcela upustil secesní dekorativnost, již se jeho dílo prezentovalo o patnáct let dříve. Havlíkova vila je charakteristická spíše stupňovitým seskupováním geometrických útvarů do podoby svérázného konglomerátu stereotomně působících hmot. Základní kubus stavby je v nároží doplněn o půl patra vyšším rizalitem půlkruhového půdorysu, na druhé straně prosklenou obdélnou verandou. Celá stavba je pak charakteristická jakýmsi utkáváním horizontál balkónu a výrazné nadedvěrní stříšky s oblými tvary nárožního bloku, kruhového okna i segmentového zakončení dveří.

Razítko Slámovy firmy tak nesou stylově zcela odlišné projekty z období ohraničeného léty 1909 a 1930: jednoduché obytné domy hlásící se svými florálními dekoracemi k ohlasům provinční secesní městské architektury, geometricky zjednodušené tradicionalistické prvky fasády Metelkova obchodního domu reagující snad opožděně na ohlasy národního obloučkového stylu, ale také konglomerát geometricky formovaných hmot vily Havílkovy v náznaku reagující na požadavky nové české architektury v duchu purismu a raného konstruktivismu. Dokumentují tak především vývoj vkusu bystřických stavebníků i Slámovu flexibilitu a schopnost jeho stavebního podniku přizpůsobit se jejich požadavkům.

4.5 Metoděj Matuška

„V té době byli v Bystřici i jiní stavitelé – Bednařík, Vašalovský, Sláma...

Ale Matušku bylo všude vidět!“

Josef Biječek, bývalý kronikář Bystřice pod Hostýnem, 2010¹¹²

Všechny projekty, adaptace a drobné stavební úpravy, které v první polovině 20. století realizoval v Bystřici Metoděj Matuška, dnes již není možné sečíst. Při procházení stavebních archivů však na jméno tohoto stavitele narážíme prakticky neustále. Kromě vlastních projektů přebíral i plány cizích architektů a nebránil se ani těm nejdrobnějším stavebním úlohám, jako byly výstavby zahradních domků, nástavby či stavby garáží. Matušku bylo skutečně všude vidět. A to nejen jako stavitele, ale i jako aktivního aktéra bystrického společenského a kulturního života. Vlastní obytný dům Metoděje Matušky, bystrického stavitele a stavebního podnikatele, uzavírá dnešní Dvořákovu ulici, v době jeho vzniku ulici Esperanto. Je do jisté míry odrazem svého majitele a tvůrce. Tak trochu secesní, trochu klasizující, trochu s nádechem historické nostalgie, trochu vznešený i praktický. Všestranný jako dílo jeho stavitele.

Metoděj Matuška se narodil roku 1885 v Holešově, už v jedenácti letech se ale přestěhoval s rodinou s jedenácti sourozenci do Bystřice pod Hostýnem. Otec Metoděje Matušky byl v Bystřici stavbyvedoucím, pracoval pro Otto Zemana. Matuška vystudoval v Brně a stal se stavebním inženýrem, po první světové válce si začal budovat pozici na stavebním trhu v Bystřici. Zpočátku spolupracoval stejně jako otec s firmou Otto Zemana – v letech 1920 až do jarních měsíců roku 1923 se na stavebních dokladech objevuje razítko firmy *O. Zeman – Meth. Matuška – stavitelé Bystřice p. H.*

¹¹² Slova Josefa Biječka cituje v roce 2010 v bystrickém Zpravodaji Ilona Musichina (Ilona Musichina, Metoděj Matuška – stavitel s Bystřicí v erbu in: *Zpravodaj* č. 5. Město Bystřice pod Hostýnem. 2010).

Matuška zaměstnával ve své firmě asi 40 až 50 stálých zaměstnanců, další si najímal na jednotlivé projekty. Vedle stavební firmy, jejíž zázemí zbudoval u svého rodinného domu, vlastnil i pískovny v Rychlově a Všechnovicích. Firma nejvíce prosperovala v meziválečném období a kreativní Matuška ji propagoval moderními metodami. Pořizoval diapozitivy svých staveb a s doprovodnými texty je nechával promítat v kinech. Matuška byl společensky v Bystřici pod Hostýnem velmi aktivní. Byl členem zastupitelstva, jedním z prvních členů nového spolku včelařů, sponzoroval plachtaření – bezmotorové létání a roku 1930 se stal předsedou místní skupiny Masarykovy letecké ligy, pro kterou vystavěl na vlastní náklady roku 1936 hangár. Dva letouny, které spolek vlastnil, ukrýval Matuška za války ve skladu stavebního materiálu své firmy. Byl i známým muzikantem. Všechny společenské aktivity a vazby logicky posilovaly i jeho podnikatelskou pozici ve městě.

Matuškův stavitelský záběr byl skutečně široký. Jeho pozůstalost uložená v depozitáři bystřického zámku dokumentuje, že jen v Bystřici projektoval desítky staveb většího či menšího rozsahu: řešil oplocení i nové rozplánování nové části bystřického hřbitova a jeho zázemí, řadu hospodářských stavení, přístaveb a nástaveb obytných domů, upravoval kostel. Vyprojektoval také téměř desítku dělnických domků s byty pro šest až osm rodin, adaptoval hostinec firmy Thonet-Mundus na byty, vyprojektoval na pět desítek rodinných domků, ale také technické stavby (nádržku pro impregnační závod, topeniště u továrny na hodiny, rampu přes příkop dráhy, zařízení výroby kysličníku uhličitého pro Ing. Hartla), projektoval napojení ulic Tř. Legií a Sokola Tůmy a také mosty v parku Zahájené i v okolních vesnicích Komárno a Všetuly. Jeho rukopis pak nesou turistické stavby na výletišti na hoře Tesáku – konkrétně turistická chata, hájovna a turistická stanice.

Matuška byl právě činný i v okolí Bystřice i dalších městech. Po celé střední Moravě stavěl obytné a činžovní domky, kaple, dostavby i nové projekty kostelů, dílny pro řemeslníky, obchody, přestavby interiérů, ploty i hasičárny. Jeho rodinné domky či alespoň přístavby stojí ve Slavkově, Rajnochovicích, Tlumačově, Mrlínku, Dřevohosticích, Osíčku, Loukově, Brusném a Kroměříži ale i například i v Ruprechově u Vyškova na Moravě nebo v Ivanovicích na Hané. V Olomouci se podepsal pod projekty pro kostel v Olomouci – Hejčíně a plány na stavbu nemocnice.

Velmi často se podílel na stavbách a přestavbách církevních staveb. Hluboce věřící Matuška měl silný vztah k Hostýnu, pro nějž vyprojektoval řadu realizací. Podle projektu Dominika Feye, ale ještě ve spolupráci se Zemanem, prováděl od roku 1920 dostavbu kostela v Buchlovicích, Matuškův návrh pak zvítězil v soutěži na stavbu kostela v Radslavicích, který Matušková firma stavěla od jara roku 1932, o dva roky později, v letech 1935 až 1938, kostel v Blatničce, podle projektu Františka Gahury stavěla bystřická firma kapli sv. Cyrila a Metoděje na hřbitově v Komárně. Metoděj Matuška zajišťoval stavební péči o církevní stavby na území olomouckého arcibiskupství.

V pozůstalosti uložené v depozitu bystřického muzea jsem pak objevila i plány Karla Kotase na letní domek u Bazikovy vily na Vinohrádku a rovněž původní plány Bohuslava Fuchse pro chorobinec v Bystřici pod Hostýnem. Obě stavby realizovala zjevně Matušková firma a plány tak zůstaly uloženy mezi Matuškovými vlastními dokumenty. Vypovídá to o skutečnosti, že nejaktivnější

bystřický stavitel realizoval v meziválečném období právě projekty cizích architektů pro bystřické objednavatele.

Mezi jeho nejvýraznější stavby v Bystřici ale můžeme řadit výstavbu Spolkového domu Sušil, výstavbu jeho vlastního obytného domu a jeho projekty pro duchovní správu poutního místa Svatý Hostýn, o nichž bude pojednáno v samostatné kapitole. Matušková firma dobře prosperovala až do roku 1948,¹¹³ pak byl podnik znárodněn. Matuška poté pracoval v národním podniku Pozemní stavby Gottwaldov. Zemřel roku 1959.

4.5.1 Vlastní vila a Matuškovy projekty obytných domů

Metoděj Matuška vyprojektoval v Bystřici desítky obytných domů. Většinou se nevyznačují žádným výraznějším tvůrčím jazykem, přesto u několika staveb můžeme dokumentovat jistý invenční záměr jejich autora. Asi vůbec nejvýraznější obytnou stavbou Metoděje Matušky je jeho vlastní dům a zázemí jeho podniku. Podobně jako jeho předchůdci a konkurenti Zeman, Sláma a Bednařík, i Matuška si vyprojektoval reprezentativní firemní sídlo. V roce 1922 si koupil zahradu v ulici Esperanto, dnes Dvořákově. Projekt na výstavbu domu předložil na městském úřadě roku 1922.

Původní projekt dvoupatrové budovy s kanceláři podniku v přízemí navrhl stavitel na čtvercového půdorysu se stanovou střechou. Ve zvýšeném prvním patře navrhl stavitel vedle sebe dvě velká okna, jedno velké segmentové, druhé obdélné a členěné na tři nestejně okenní pásy. První patro pak rovněž rozčlenil velkými okny a obdélnými barevnými plochami fasády mezi nimi.¹¹⁴ Projekt byl schválen stavební komisí hned v únoru roku 1922. Záhy ale Matuška celý projekt přepracoval a předložil nový návrh obytného domu, kde již počítal se dvěma byty, a kancelářskou budovu řeší později jako samostatnou stavbu v zahradě domu.¹¹⁵

Obytný dům vystavěný podle druhého návrhu si dodnes ponechal většinu dekorativních prvků, jimiž ho majitel ozdobil: Převýšené přízemí odděluje od prvního patra pouze jednoduchá patrová římsa, originálně členěná okna směrem do ulice sdružená a zastřešená výrazně vystupující stříškou zvonového tvaru na konzolách, směrem do dvora pak okna ve tvaru šestiúhelníků, masivní kamenná podezdívka, plošné členění fasády barevnými poli rámované lesénami, především kolem oken ve tvaru obdélníků se skosenými rohy. Mezi okny prvního patra jsou pak barevná pole tvarována do obdélníků s půlkruhovými výsečemi. Do původního projektu zakreslil Matuška i hustou síť konstrukcí pro popínavé rostliny, které měly pokrýt téměř všechny plochy fasády kromě polí kolem oken. Plochy v nárožích prvního patra nechal Matuška oproti původnímu projektu ozdobit pětící sgrafit, jejich náměty reprezentovaly stavitelské řemeslo – zobrazen byl zedník, kameník, tesař, geometr a postava držící nákras kostela. Dodnes se dochoval jen obraz postavy s plánem kostela, který při rekonstrukci

¹¹³ Ilona Musichina, Metoděj Matuška – stavitel s Bystřicí v erbu in *Zpravodaj* č. 5 r. 2010. Město Bystřice pod Hostýnem.

¹¹⁴ Obr. č. 23 v přílohách.

¹¹⁵ Obr. č. 24 v přílohách.

domu obnovil Matuškův zeť Vít Jiříček.¹¹⁶ Je symbolické, že zachován byl právě tento výjev, neboť snad vůbec nejlépe vystihuje těžiště práce hluboce věřícího stavitele, který z pověření olomouckého arcibiskupství udržoval církevní stavby na území arcidiecéze a významnou měrou se zapsal i do stavebních dějin Hostýna.

Dnešní podoba domu je tak jakýmsi maloměstským obrazem meziválečného modernismu se vzdálenými ohlasy secesní fantaskní dekorativnosti, s nimiž kontrastují výrazné geometrizující tendence detailů oken i členění fasády.

V letech 1930 a 1931 pak Matuška přistavuje ke svému domu kancelářskou budovu a dílenské zázemí své firmy:

„V budovách kolem domu měl dílny a kanceláře a v prosklené půlkruhové místnosti s výhledem na bránu svoji pracovnu.“

Budovu kanceláře a dílen vyprojektoval Matuška jako nízké patrové hrázděné budovy. Kancelář vysunul z bloku dílenských budov do hlubokého výklenku půlkruhového půdorysu a jeho stěnu prorazil v celé ploše velkými okny. Použití motivu hrázděného zdiva mělo zřejmě podpořit funkci budovy jako technického pracovního zázemí podniku. Je to vůbec jedno z mála použití tohoto motivu v bystrické architektuře – dříve s tímto prvkem pracoval stavitel Zeman, Matuškův učitel, při stavbě Wöllersdorfovy vily v sousední Nádražní ulici. Právě hrubost a lidovost hrázděného zdiva je pak v kontrastu s klasicistní vznešeností půlkruhové kanceláře. Můžeme se domnívat, že se jednalo o modernistický záměr podporující funkční odlišení obou propojených prostorů. V kombinaci s obytným domem pak při pohledu z ulice tvoří celý komplex Matuškovy podniku stylově zvláštní konglomerát z dnešního pohledu reprezentující stavitelovu flexibilitu a stylovou nevyhraněnost.

Do odborné literatury si už však našla dříve cestu jiná z Matuškových realizací dvacátých let 20. století. Malý domek pro podnikatele a kamenického mistra Ludvíka Korabečného, který Matuška vystavěl roku 1924 v dnešní ulici 6. května, tehdy na okraji Nového náměstí naproti zánovní Fuchsovy sokolovny (1922). Dům se vyznačuje zvláštním pojednáním fasády využívající tesané kamenné prvky. Korabečný, stavebník domu, vlastnil v době výstavby část lomů u Chvalčova. Matuška pojednal fasádu jednoduchého přízemního domku v kombinaci odhaleného cihlového zdiva a masivních ploch kamenného okenního ostění, kamenem obložil Matuška i vrata domu a střechu podepřel výraznou kamennou římsou.

Spoluprací s významnými školenými architekty získával Matuška zkušenosti, díky kterým byl schopen vyhovět různým požadavkům svých objednatelů, a v řadě případů dokázal pozvednout průměrný projekt k návrhu odpovídajícím požadavkům moderní architektury. Klára Vráželová

¹¹⁶ Ilona Musichina, Metoděj Matuška – stavitel s Bystřicí v erbu in *Zpravodaj* č. 5 r. 2010. Město Bystřice pod Hostýnem.

přiřazuje tuto Matuškovu stavbu ke směru meziválečného krystalického kubismu, jenž je reprezentován především ostře řezanými hranami kamenných trojúhelníků v ostění oken.¹¹⁷ V prostoru maloměsta se tak jedná o ojedinělý příklad pronikání národního slohu v boomu provinční architektury.

Matuška se skutečně zcela přizpůsoboval požadavkům objednavatelů. Ze stejného roku tak pochází adaptace domu A. Madlmayra v Nádražní ulici, který se naopak hlásí k Zemanovu odkazu výstavní zahradní třídy – domek ozvláštňuje věžička zvonového tvaru a pro Matušku typické obloukové okno, které původně vyprojektoval i v prvním návrhu svého vlastního obytného domu.

O rok později, v roce 1925, pak v blízkosti centra mezi budovou zámku a Kamencem vystavěl velký dům pro továrníka a pozdějšího starostu města Františka Macfeldu.¹¹⁸ Tento projekt už se zcela odklání od historizujících realizací Zemana a zcela se zbavuje ornamentální dekorativnosti Matuškových dřívějších pokusů.¹¹⁹ Modernistická stavba je charakteristická stupňovitým seskupováním kvádrů. K centrálnímu kubusu obytného domu Matuška připojuje převýšený blok, vizuálně jakoby nahrazující dřívější věže výstavních vil, který ještě zvyšuje v okraji zděným nástavcem. Ten opakuje i na nižším bloku stavby. Na druhé straně pak připojuje stupňovitě blok verandy s terasou v prvním patře, ke které zvedá prudké schodiště. Terasa tak slouží jako vizuálně dominantní vstup do domu, přízemní vstup je ukryt pod schodištěm. Členění hmot pak Matuška podtrhuje již jen jednoduchou patrovou římsou horizontálně protínající oba bloky obytné stavby a ve sníženém prvním patře centrálního bloku podélně orientovanými nízkými okénky. Návrh domu byl posléze při realizaci zjevně pozměněn. Je napojen na starší stavbu s průčelím do ulice a jeho dispozice ve tvaru písmene L byla doplněna v místě spojení obou křídel o salon půlkruhového půdorysu prosvětlený vysokými okny a balkonem v patře. Svým civilnějším pojetím tohoto rodinného domu se projekt, jako jeden z prvních v Bystřici, alespoň vzdáleně hlásí k trendu puristické racionální architektury a naznačuje tak další Matuškovu tvůrčí směřování.

4.5.2 Veřejné budovy – Nemocniční pokladna a Sušil

Dvacátá léta patřila v Matuškově tvorbě skutečně k těm neplodnějším. V roce 1923 připravoval bystrický stavitel veřejnou zakázku na projekt Okresní nemocenské pokladny v Bystřici pod Hostýnem¹²⁰ a v dubnu 1923 předložil několik projektů. Doložené plány uložené v depozitáři Bystřického muzea vykazují výraznou podobnost s jen o rok starším Matuškovým projektem pro jeho vlastní dům: Zastřešení dveří i velká okna v centru průčelí a zastřešení hlavního vchodu. Naproti tomu postupující geometrizující tendence pak dokládá zkosené ostění oken i plasticita meziokenních ploch a patrová římsa mezi přízemím a prvním patrem. Finální realizace ale původním plánům neodpovídá.

¹¹⁷ Klára Vráželová, *Architektura krystalického kubismu na Moravě*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého. Olomouc. 2013.

¹¹⁸ Macfelda se stal starostou města po Václavu Zbořilovi roku 1933, ve funkci zůstal do roku 1942.

¹¹⁹ Obr. č. 25 v přílohách.

¹²⁰ Obr. č. 26 v přílohách.

Matuška musel později svůj projekt přepracovat – snad vůbec nejmarkantnější změnou je zbudování dvou souměrně umístěných štítů v průčelí stavby na místě jednoho centrálního. Matuškovu rukopisu však napovídá specifické úhlopříčně křížené členění oken a také segmentový oblouk nade dveřmi.

Druhou z významných veřejných zakázek pak Matuška získal v roce 1935. Stavbu Spolkového domu Sušil navrhli společně František Musil a František Kozel, Matuška se ale na projektování podílel a pak řídil stavební práce. Kulturní dům byl vystavěn na pozemcích dřívější zámecké jízdárny, která v meziválečném období sloužila jako provizorní tělocvična. Tu využívali například cvičenci Orla. V roce 1931 byla na pozemku plánována výstavba nové Orlovny – lidového domu, nakonec však výbor pro stavbu kulturního zařízení prosadil výstavbu spolkového domu Sušil. Původní náčrty nové stavby jsou opět doloženy v Matuškově pozůstalosti, výsledná plánová dokumentace tam však chybí. Realizace nevykazuje žádné výraznější vizuální kvality, u projektu zjevně výrazně převažovala funkční rovina, a tak v dějinách architektury je dům Sušil zcela oprávněně zastíněn jen o málo starší stavbou Fuchsovy Sokolovny.

Shrnout v krátkosti stavitelskou činnost Matuškovu není snadné. Oproti svým starším bystřickým konkurentům se podnikavý stavební inženýr nebál přizpůsobit proměnám stylových požadavků stavebníků i doby. Jeho rukopis se tak vyvíjí od pozdně historizujících projektů spojených především s Matuškovým působením ve společném podniku s Otto Zemanem, přes vlastní projekty reagující vzdáleně na ohlasy architektonického kubismu a následného dekorativismu, až po pozdější puristické a konstruktivistické pokusy třicátých let. Matušкова práce byla silně ovlivněna jeho možnostmi spolupracovat s výraznými osobnostmi a talenty české architektury, vždyť realizoval převážnou většinu zakázek bystřických objednatelů podle návrhů cizích architektů. V jeho pozůstalosti se tak dochovaly projekty Bohuslava Fuchse i Karla Kotase, zástupci Matice Svatohostýnské byl pověřen důstojným dokončením Jurkovičovy křížové cesty, o čemž je samostatně pojednáno v kapitole 5.3. Vlastní tvůrčí invence Matušky tak byla ve většině případů potlačena okolnostmi, přesto je osobností, která spolu s Otto Zemanem nejvýrazněji proměnila v první polovině 20. století podobu města.

5 Bystřičtí stavebníci v první polovině 20. století

5.1 Továrníci Thonetové a továrna na ohýbaný nábytek

„Funkčně vystavěný komplex průmyslových budov i domky dělnické kolonie vytvořily koncem 19. století ve městě promyšlený urbanistický celek, který je patrný dodnes. A kdo byl původcem vzniku výstavní bystřické ulice nazvané Nádražní? Také Thonet.“

Ilona Musichina, 2014¹²¹

Rozvoj firmy vyrábějící ohýbaný nábytek a rozvoj malé podhorské obce byly ve druhé polovině 19. století i v průběhu století 20. spojenými nádobami. S rostoucí produkcí podniku přibývalo obyvatel města a s tím se rozvíjela Bystřice i po stavební stránce. Dělnická kolonie i výstavní vily Thonetových úředníků tvořily značnou část stavební produkce ve městě a otcem myšlenky byli, jak je patrné z úvodního motta kapitoly, právě Thonetové.

Vynálezce a úspěšný průmyslník Michael Thonet se narodil 2. července 1796 v Boppardu v Německu. Vyučil se truhlářem, už ve 23 letech si založil vlastní firmu a začal vyrábět nábytek ze dřeva ohýbaného podle vlastní technologie. Dřevo namočil, změkčil v horké lázni, vytvaroval v kovové formě a v ní nechal několik dnů usušit. Tento geniální nápad znamenal začátek moderní historie výroby nábytku. Jeho technika poprvé umožnila sériovou produkci. Vynález si kromě Německa nechal patentovat také v Anglii, Francii a Belgii.¹²²

V roce 1841 se Thonet účastnil průmyslové výstavy v Koblenzi. Tam se setkal s knížetem Metternichem, který jej pozval do Vídně. To otevřelo Thonetovi cestu k dalšímu podnikání. V roce 1853 založil vlastní firmu Gebrüder Thonet ve Vídni. V roce 1856 otevřel první moravskou továrnu v Koryčanech, o pět let později, v roce 1861, vystavěl druhý moravský závod v Bystřici pod

¹²¹ Ilona Musichina, Město podle Thoneta in *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2014.

¹²² 19. století – Michael Thonet in Eva Nedělníková – Helena Chybová. *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008. s. 47

Hostýnem, která se posléze stala hlavním sídlem celého podniku. Později otevřel další pobočky v Halenkově a ve Vsetíně. V letech 1851 až 1862 byl Thonetův nábytek oceněn mnoha medailemi na světových výstavách od Amsterodamu po New York a v Thonetových továrnách vyrábělo šest tisíc zaměstnanců 865 tisíc židlí ročně. Rodinný podnik pak předal Michael nejstaršímu ze svých pěti synů, Franzovi.

Rodina sídlila v Bystřici pod Hostýnem. Franzi Thonetovi se dařilo, výroba rostla, sortiment se rozšířil o dětský nábytek, židle pro kuřáky, otáčecí křesla, stoly, sedací soupravy a dokonce o speciality typu lovecké hole se sedátkem. Postupně se nabídka rozšiřovala, podle Thonetova návodu se vyráběla i kola či pérování do kočárů a firma se pokoušela rovněž o výrobu hudebních nástrojů. V roce 1872 už firma potřebovala rozšířit výrobu o nové dělníky, které najímala i z okolních obcí – koncem 19. století pracovalo v bystrické továrně 2155 dělníků.¹²³ Ubytovací prostory přestaly stačit a vedení továrny muselo pro zaměstnance vystavět 7 domů s 28 byty. Postupně se směrem k Rychlovu přistavělo tolik dělnických domků, že vznikla celá Thonetova čtvrť.

Na přelomu století se jen v Bystřici vyprodukovalo 8000 kusů nábytku ve 1207 vzorech týdně. V době největšího rozkvětu ale továrnu zasáhl v únoru roku 1873 požár, který zničil veškeré výrobní zařízení. Ještě tentýž rok však byla produkce obnovena a náhradou za zničené byty bratrů Augusta a Jakoba, kteří stáli ve vedení firmy, byla vystavěna nová vila Thonetových. Pár let nato byl zbudován i tovární vodovod. Další požár zasáhl firmu jen o tři roky později.

V roce 1890 se vedení firmy ujal Michaelův vnuk Carl a znovu představil hudební nástroj z ohýbaného dřeva – housle. Thonetovi byli hudební rodina – bratři August a Jakob (dva z pěti Michaelových synů) ve volném čase komponovali, manželka Viktora Thoneta byla klavíristkou a pěvkyní. Při Thonetově továrně fungovala i kapela továrních hasičů, která pravidelně koncertovala po celé Moravě. Thonetové do továrny pozvali i Hanuše Schwaigera, který na Bystrickou často pobýval, aby namaloval několik akvarelů zobrazujících výrobu a dělníky při práci.¹²⁴

Poslední z Thonetů – Viktor – nastoupil do vedení továrny v roce 1906. Byl důsledným vedoucím podniku, ale i mecenášem. Podporoval bystrický sirotčinec – jeho vznik podpořila firma částkou 10 000 korun, manželé Viktor a Martha sami přidali dalších 5 000 korun. Každý rok potom dětem nadělovali mikulášské dárky, pod stromeček dostávali chlapci nové oblečení, děvčata boty. Oblíbený mecenáš se však musel vypořádat s těžkým obdobím poválečné krize: „*1. října (1922) zastavila továrna firmy Thonet provoz. Nezaměstnanost v městě i okolí je kritická.*“¹²⁵

Viktor Thonet byl posledním šéfem firmy Gebrüder Thonet. Po první světové válce se nepodařilo obnovit provoz podle představ vlastníků a firma se musela spojit s podnikem Kohn a Mundus. Vznikl tak koncern Thonet Mundus, do jeho čela se postavil Leopold Pilzer. Pro nesouhlas

¹²³ 19. století – Michael Thonet in Eva Nedělníková – Helena Chybová. *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008. s. 49

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

s kroky nového vedení (odosobněné jednání zaměřené primárně na zisk) Viktor Thonet roku 1922 odešel na svůj statek v Dolních Rakousích, čímž definitivně ukončil působení Thonetů v podniku. V roce 1946 vznikla znárodněním a sloučením československých továren na výrobu nábytku firma Národní podnik Thonet s ředitelstvím v Praze, v roce 1953 byla přejmenovaná na TON (Továrna na ohýbaný nábytek), se sídlem v Bystřici pod Hostýnem.

5.1.1 Stavební projekty rodiny Thonetů a firmy Thonet

Velká firma si v průběhu let své existence vyžádala rozsáhlé stavební projekty a značné investice. Zatímco ve Vídni a v Brně stavěli většinu firemních domů vídeňští architekti Fellner a Hellmer, v Bystřici se Thonetové obraceli na místní stavitele. Výjimku snad tvoří jen staré budovy pro výrobu. Továrnu začali Thonetové stavět roku 1861 a to zjevně již na promyšleném konceptu vycházejícím ze zkušeností z dřívějších podniků, které Thonetové zbudovali. Bohužel se nepodařilo zjistit, kdo navrhoval původní komplex továrny, snad to mohl být někdo ze zahraničních architektů a stavitelů. Stavby měly volnou dispozici, formován byl skelet, později nahrazován z bezpečnostních důvodů původní dřevěný litinovým.¹²⁶ Thonetové sledovali v zájmu rozvoje firmy nejnovější technické pokroky a inovace. Například brněnská budova byla po technické straně velmi progresivní – byla plně elektrifikovaná, měla ústřední topení i bezprůvanovou ventilaci. A to přitom brněnský Thonethof nebyl prvním objektem Thonetů, kde se svítilo elektřinou, protože už v roce 1889 bylo zavedeno elektrické osvětlení v bystřické továrně.¹²⁷

V areálu firmy původně celá rodina bydlela. V roce 1873 však po rozsáhlém požáru, který zasáhl i byty rodiny, vystavěli Thonetové pro osobní potřeby reprezentativní vilu v areálu firmy, ale zároveň při hlavní cestě na Přerov.¹²⁸ O tom, kdo je autorem této stavby, se dostupné prameny ani literatura nezmiňují. Thonetové si však vystavěli majestátní budovu v podobě klasicistního letohrádku obklopenou rozsáhlým parkem. Stavba neměla ve městě v době svého vzniku a ani později obdoby a bylo jí pro její velikost i stylové aspekty přezdíváno zámček. Thonetové si skutečně vystavěli téměř aristokratické sídlo. Centrální dvoupodlažní blok s altanou a balkonem neseným čtveřicí toskánských sloupů. Přízemí je zmasivněno výraznou bosáží, v patře jsou nejvýraznějším výzdobným prvkem nadokenní římsy nesené v duchu řádových principů iónskými polosloupy a pilastry, nároží rizalitů jsou opět bosovaná. Altana je zdůrazněna segmentovým frontonem a celá stavba je korunována konzolovou římsou a výraznou kamennou atikou.

Thonetové však zdaleka nemysleli pouze na své bydlení. Na sklonku 19. století firma zaměstnávala již více než dva tisíce lidí z širokého okolí a majitelé firmy začali řešit jejich životní podmínky. Pro své nejvýše postavené úředníky budovala velké rodinné domy (Fuxova vila v Sušilově

¹²⁶ Ilona Musichina, Den architektury II. – Stopa TONU in: *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2014.

¹²⁷ Jiří Uhlíř, *Thonet. Porýní. Vídeň. Morava*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc. 2001. s. 69 -70.

¹²⁸ Obr. č. 27 v přílohách.

ulici) a dala také k dispozici stavební místa v Nádražní ulici, o čemž bylo pojednáno v kapitole věnované práci bystrických stavebních firem. Tito Thonetovi zaměstnanci s dobrým sociálním postavením a kulturním rozhledem si nechávali stavět domy v městském stylu, často napodobovali parkovou úpravou svých zahrad areál Thonetovy vily. Na Nádražní ulici pak navazovala síť pravoúhle se křížících ulic, čímž byl položen základ rozvoje jižní části města a město tak touto Thonetovskou investicí začalo získávat řízený urbanistický ráz.

Pro dělníky pak Thonetové začali naproti svému sídlu, jen přes cestu ku Přerovu, budovat obydlí pro své zaměstnance.¹²⁹ V roce 1886 vypracoval Otto Zeman pro Thonetý plán výstavby prvních nízkých domků podél cesty k Přerovu naproti vily i v jejím sousedství na téže straně silnice. Na polohopisném plánu, který Zeman vyhotovil v letech 1898 až 1901, je již tato zástavba zakreslená, a stejně tak i bytové domky v oblasti nazývané Amerika – tedy kolmo na Přerovskou (Thonetovu) ulici. Zeman také v tomto období vyprojektoval další zástavbu lokality Na Samostatnosti. Už na výše zmíněném polohopisném plánu je dobře patrný Zemanův záměr z roku 1886 vystavět v tomto místě domy kolem ulice na pravidelném obloukovém půdorysu tvaru písmene U, kterou uprostřed protnul další ulicí. Směrem k této středové ose oblouku jsou domy otočené k sobě zahrádkami.¹³⁰ Domy v obloukové ulici Samostatnost byly stavěny mezi lety 1911 až 1913 a většina plánů je označena razítkem Zemanovy firmy. Z předpokládané původní výzdoby si do současnosti nezachovaly vůbec nic, všechny fasády byly zjednodušeny a nahrazeny brizolitem.

Pouze u dvojdomku čp. 544 z roku 1910 je pod projektem uvedeno jméno Jaroslava Syřiště. V tvorbě tohoto architekta v období kolem roku 1910 je patrné zaujetí pro použití dřeva v architektuře i záliba ve folkloru a barevnosti. Stavba dvojdomku pro spolek Samostatnost v Bystřici pod Hostýnem naopak od dekoru upouští úplně, je zde patrná možná kontinuita na puristické trendy. Hladká fasáda vytváří odcizující se ráz.¹³¹ Průčelí stavby, jehož dřevěné prvky měly být dekorovány tradičními lidovými ornamenty, odkazovalo k autorovým dřívějším secesním inspiračním vlivům.¹³²

Tuto oblast obývali především výše postavení zaměstnanci Thonetovy továrny, pro další byly určeny řadové domky podél silnice k Přerovu a také v dnešní ulici Dukelská, kde Zeman projektoval husou síť malých dělnických domků,¹³³ z nichž byla realizována jen část, dnes zbourána a nahrazena moderními bytovými domy. V letech 1903 až 1907 vypracovala Zemanova kancelář pro firmu bratří Thonetů několik typových řešení dělnických domků – společných domů zpravidla se čtyřmi jednopokojovými byty, další projekty Zeman vypracoval ve spolupráci s Metodějem Matuškou kolem roku 1921.

¹²⁹ Obr. č. 28 v přílohách.

¹³⁰ Viz obr. 1 a 30 v příloze.

¹³¹ Tato podoba objektu mohla být ovšem vyvolána omezenými finančními prostředky spolku o čemž svědčí i nevelké vnitřní prostory a suchý klozet na dvoře. (Jana Osolobě, *Architekt a pedagog Jaroslav Syřiště* In: *Bulletin MG v Brně* 58/59. Brno 2003.)

¹³² Snad z kontaktu s Dušanem Jurkovičem ve spolku Klubu přátel umění. (Hana Hemzová, *Jaroslav Syřiště: Kubistická architektura*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno. 2008.)

¹³³ Mělo se zde nacházet šest řad domků s devíti domy v každé z řad.

V projektu z roku 1900 navrhuje Zeman zástupcům továrny Gebrüder Thonet řadu šesti jednoduchých nízkých domků. Směrem do ulice je každý z nich otočen dvojicí velkých oken, která osvětlují uvnitř ukrytý jednopokojový byt. Stylové aspekty Zeman zcela přizpůsobuje stavební úloze – tedy jednoduchému a levnému dělnickému bydlení. Těsně sousedící okna rámuje pouze jednoduchou linkou a zasazuje je do velkého barevného pole. Jednotlivá pole a tím i jednotlivé byty pak odděluje cihlovým ležénovým rámem. Tyto domky mají pouze malý dvorek a vystavěno jich bylo více než tři desítky, u dalších, především v lokalitě Samostatnost, už Zeman počítá se zahrádkou.

V roce 1903 projektuje Zeman jednoduché podsklepené domky se čtyřmi byty. Domky mají být přístupné vždy z menší předzahrádky s malým hospodářským stavením a rodina má mít k dispozici nevelký sklep se zázemím domu a obytnou část, přístupnou z dřevěné verandy, pak projektoval stavitel obytný pokoj, komoru a kuchyni. Zeman navrhoval tyto stavby vždy jako dva dvojdomky sdílející zadní stěnu stavby. Na fasádě těchto jednoduchých stavení nezapře Zeman svůj rukopis. Jednoduchá obdélná okna rámuje šambránou s výrazným klenákem a jednoduchou parapetní římsou na konzolách, která přechází v průběžnou horizontálu přetínající stěnu stavby. Plochu kolem oken vyplňuje hrubou barevně odlišenou omítkou a jednotlivá okenní pole odděluje výraznými ležénovými rámy. Jejich pojetí sice ve srovnání s monumentálně důstojnými vilami v Nádražní ulici vykazuje jistou hravost, svému základnímu formálnímu jazyku ale zůstává Zeman věrný. A samozřejmě neopomíná ani v tomto malém měřítku na alespoň malou verandu. Dispozičně svůj návrh nemění ani v roce 1907 a ani v následujících patnácti letech. Když v roce 1921 předkládá Zeman s Matuškou¹³⁴ poslední doložený návrh dělnických domků pro továrnu bratří Thonetů, liší se od starších návrhů pouze v úpravě fasády – dvojice oken je nahrazena jedním děleným a barevnost polí vyměněna – zatímco ležény ponechává hladké, pole zůstává v odhalené cihle. Zástavba této lokality probíhala poměrně dlouho – od prvních projektů na sklonku 80. let 19. století až do dvacátých let 20. století, kdy byla narušena hospodářskou krizí a následným odchodem Thonetovy rodiny z vedení podniku i z Bystřice pod Hostýnem. Od roku 1923 zmiňuje kronika stavební investice do dělnického bydlení především ze strany bytového družstva Samostatnost, které mělo v každém roce vystavět přibližně třináct domků.

Nástupnická firma Národní podnik Thonet pak další dělnické byty pro své zaměstnance vystavěla na sklonku první poloviny 20. století. V roce 1949 vyprojektovali architekti Karel Honzík a Jaroslav Kándl deset řadových domků se samostatnými vstupy, které v celku působí jako jednotlivý

¹³⁴ Matuška pak samostatně projektoval další dělnické domy pro bystřické bytové družstvo „Domov“ při cestě směrem k Valašskému Meziříčí. Pro firmu Thonet – Mundus vypracoval pak roku 1944 návrh vrátnice (plány uloženy v pozůstalosti Metoděje Matušky, nachází se v Městském muzeu Bystřice pod Hostýnem). Tento projekt vykazuje výrazné funkcionalistické tendence. Jednoduchá přízemní obdélná stavba s prostornými prosklenými dveřmi je členěna do velkých skleněných polí. K objektu je připojena nižší přístavba obloukového půdorysu, prosklená v celé šířce a ve dvou třetinách své výšky pro dobrý rozhled z objektu. Klasicizující výraz stavbě přisuzuje pouze dvojice pilastrů s jednoduchou hlavicí v nárožích hlavní budovy vrátnice. Celý projekt se svou formální čistotou a jednoduchostí a funkčností výrazných skleněných ploch posilujících funkci objektu hlásí k jazyku předválečného funkcionalismu a stylisticky se mohl řadit k nejvýraznějším Matuškovým pracím.

blok obytného domu. Architekti vyprojektovali devět takových staveb, které měly vyplnit parcelu v blízkosti spodní brány továrního areálu a měly tak být dalším uceleným urbanistickým blokem moderního bydlení ve městě.

Kándl s Honzíkem navrhli patrový dům obdélného půdorysu na kamenné podezdívce.¹³⁵ Průčelí je do ulice členěno opěráky se zaoblenými kamennými nárožími, která oddělují jednotlivé byty. Pro tuto podobu si dům mezi Bystřičany vysloužil přezdívku „splav“. V přízemí u každého bytu je zbudována terasa přístupná po schodech, fasáda jednotlivých bytových modulů je prolomena francouzským a dalším velkým trojdílným oknem. Celé patro je pak prosvětleno velkým pásovým oknem v celé šíři průčelí bytu. Dům je zastřešen pultovou střechou. Dvorní trakt je členěn pravidelným rytmem pilířů nesoucimi přesahující střechu. Vždy dvěma bytům je přístupná zahradní terasa, uprostřed rozdělená pilířem.

Bystrický projekt řadových rodinných domků Karla Honzíka a Jaroslava Kándla je v měřítku regionálního stavitelství ojedinělým reprezentantem racionálního přístupu k řešení otázky dělnického bydlení v intencích moderní architektury, čerpající z tradic českého funkcionalismu. Celý projekt navazuje na Honzíkovy tradicionalistické stavby venkovských a víkendových domů v okolí řeky Berounky v Zadní Třebáni a Dobřichovicích.¹³⁶ Stejně unikátní je však v lokálním měřítku i starší projekt dělnického bydlení z ruky Otto Zemana, financovaný již na přelomu 19. a 20. století rodinou Thonetů. Komplexní urbanistický záměr na zbudování dělnické kolonie jako uceleného bloku malých domků vystavěných v zeleni zahrad s potřebným hospodářským zázemím i soukromím pro odpočinek je ojedinělým stavebním celkem nejen ve městě, ale i v regionu střední Moravy.

¹³⁵ Obr. č. 29 v přílohách.

¹³⁶ Vladimír Šlapeta (ed.) a kol. *Slavné vily Zlínského kraje*. Praha, 2008.

5.2 Stavební projekty továrníka Václava Zbořila

„Po svém vyučení v závodě otcově absolvoval budoucí majitel firmy několikaletou zkušenost ve význačných závodech evropských a získal tím praktické vzdělání, jehož velikou cenou jest úspěch, kterého jako samostatný podnikatel dosáhl. Nalezl skutečně ve svém oboru řemesla zlaté dno a nejvýznamnější své poznatky sepsal v brožurce stejného pojmenování. Své praktické zkušenosti uplatňuje nezištně i ve veřejném životě, v němž byl pověřen mnoha významnými funkcemi.“

Propagační brožura města Bystřice pod Hostýnem, 1933

Václav Zbořil je jednou z klíčových postav bystřického kulturního a společenského života 20. století. Jeho význam byl však dlouhodobě - a po jistou dobu záměrně - opomíjen. Člověk s rozhledem, podnikatel, starosta, aktivní turista a mecenáš se zapsal i do stavebních dějin města a to zejména výraznou stavbou svého vlastního podniku na náměstí, nepřímo však ovlivnil z pozice svých veřejných funkcí i některé z veřejných stavebních zakázek.

Václav Zbořil se narodil roku 1876 do podnikavé rodiny. Jeho otec měl v Bystřici, na v bezprostřední blízkosti hostýnského poutního místa, perníkářskou firmu. Když dlouhodobě poklesla obliba perníku, založil roku 1858 při perníkářství Václav Zbořil starší malou ruční dílnu, ve které se vyráběly ručně malované kostelní svíčky i svíce do domácnosti,¹³⁷ o rok později přičlenil Václav Zbořil, vyučený voskař, ke svému závodu ještě obchod se smíšeným zbožím a cihelnu. Malá svíčkařská a perníkářská dílna se stěhovala z místa na místo až do poloviny sedmdesátých let 19. století.

Navzdory doporučení pedagogů nedovolil Václav Zbořil starší synovi univerzitní vzdělání a věřil v jeho vrozené nadání k podnikání. Synovi umožnil pouze několik cest do západní Evropy, než jej uvedl do vedení rodinného podniku. Po trvalém umístění firmy na okraji náměstí v Bystřici pod

¹³⁷ Obětiny byly až 15 cm velké a daly se rozdělit asi do tří skupin. Nejpočetnější zobrazovaly lidské tělo a jednotlivé orgány, jiné představovaly domácí zvířata a posledním zastoupeným motivem byla architektura. Poutníci kladli tyto předměty za oběť pod hlavní obraz chrámu a věřili, že jejich modlitby budou vyslyšeny. (První továrna na voskové zboží Václava Zbořila in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008. s. 45)

Hostýnem pak právě Václav Zbořil mladší dílnu rozšířil a zmodernizoval. Chrámové ručně malované svíce, specialita Zbořilovy továrny, měly velký ohlas i mimo hranice Rakouska - Uherska.¹³⁸ Firma se rozrůstala, už roku 1904 žádal Zbořil vedení města o povolení k výstavbě nové tovární budovy hned na náměstí a ještě před koncem prvního desetiletí 20. století svůj stavební projekt realizoval. Asi největší slávu zažila továrna před první světovou válkou, kdy se její výrobky dokonce vyvážely do zahraničí – do Polska, Rakouska a Maďarska. Ve třicátých letech 20. století zaměstnávala prosperující Zbořilova továrna 100 dělníků a 10 úředníků a vyráběla vedle svíček a jiného voskového zboží také mýdlo. Z katalogu *První moravské továrny na voskové zboží, svíčky a mýdlo* se dozvídáme, že továrna vyráběla kostelní svíce, velikonoční triangle, voskové rozžeháky, konzumní svíce, vánoční svíčky, věčná i náhrobní světla, luxusní svíčky, slévarenské dráty, křížky pro mrtvé, voskové figurky, mezistěny pro včelíny, zubotechnické vosky, technické vosky, větrné pochodně, které nezhasínají ani za víchřice, voskové květiny, ovoce, figurky, mýdla prací i toaletní.¹³⁹

Mladý Zbořil se brzy angažoval ve společenských aktivitách, občanských spolcích i politickém životě. Byl členem Katolicko-národní strany a později, po vzniku Československa, se stal poslancem Národního shromáždění za Československou stranu lidovou, o rok později však svůj mandát složil a věnoval se opět plně podnikání. V této době se také věnoval řešení některých technických problémů a získává postupně pět patentů. Snad nejzajímavějším z nich je tzv. autopéd – projekt automobilu, který má místo zadních kol „pědy“, jakési nohy. K vytvoření tohoto podivného vozidla jej motivovalo obtížné zásobování v zimní době, ale také terénní náročnost dopravy na Hostýn.

Ve 20. a 30. letech 20. století dokumentuje městská kronika ohromné množství funkcí, které aktivní Zbořil ve městě zastával. Roku 1928 se stal starostou a na tuto pozici rezignoval až roku 1933 ze zdravotních důvodů. Jeho nástupcem byl zvolen továrník František Macfelda.

„Resignace starosty Vác. Zbořila: Dne 11. listopadu 1933 oznámil dosav. starosta města, továrník p. Vác. Zbořil, že resignuje na úřad starosty města a odůvodnil ji důvody zdravotními. Obecní zastupitelstvo ve schůzi dne 27. listopadu resignaci nepřijalo a požádalo jej, aby funkci alespoň do konce volebního období dále vykonával. Pan továrník Vác. Zbořil setrval však na resignaci. Obecní zastupitelstvo usneslo se pak jednomyslně na písemném projevu odstupujícímu starostovi, v němž vyličena veškerá jeho dosavadní úspěšná činnost pro dobro města a oceněny jeho zásluhy. Ke konci mu bylo také poděkováno.“¹⁴⁰

¹³⁸ Marie Doláková – Ladislav Hosák, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*, Brno: Blok. 1980. s. 73.

¹³⁹ První továrna na voskové zboží Václava Zbořila in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008. s. 46

¹⁴⁰ SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

Václav Zbořil jako zodpovědný starosta města rozhojňoval jeho majetek a realizoval projekty, které tehdy nebyly právě obvyklé. Tak například město po smrti malíře Františka Ondrůška převzalo do své péče malířův pomník na místním hřbitově. Při příležitosti 10. výročí samostatnosti Československé republiky město v rozpočtu ušetřilo 75 tisíc korun, které věnovalo do Masarykova fondu místních chudých. Jako správný hospodář zakoupil pro město les Ochozy o rozloze 397 ha a dal podnět k zalesnění stráně Zábřeh. Pro toto zalesnění pořídil ze svých prostředků několik tisíc sazenic.¹⁴¹

Starostenská funkce však nebyla zdaleka jedinou, Zbořil byl předsedou okresní správní komise silniční, předsedou Klubu českých turistů (přičemž z tohoto titulu nechal na nedalekém vrcholu Tesáku roku 1933 vystavět turistickou chatu, která nesla jeho jméno), v roce 1931 byl zvolen předsedou Krajinského muzea a předsedal rovněž tenisovému klubu. Jako zbožný člověk financoval s baronem Arnoštem Laudonem dva ocelolitinné zvony pro bystřický kostel a roku 1932 objednal u Jana Köhlera pro chrám obraz svatého Václava za 4 000 korun. Jako předseda Matice svatohostýnské inicioval také výstavbu silnice na Hostýn a výstavbu některých objektů na tomto poutním místě.

Ve zlomových historických momentech se Zbořil projevoval z dnešního pohledu jako sociálně odpovědný podnikatel a filantrop. V době hospodářské krize zrealizoval ve městě stravovací akci v tzv. Polévkovém ústavu, kterou dotoval měsíčně částkou 1000 korun, jeho žena Emílie s dcerou byly protektorkami ústavu. S manželkou zřídili i Nadaci pro chudé, do níž vložili 10 000 korun.¹⁴²

Po znárodnění přišli Zbořilovi o firmu a Václav, bývalý starosta, předseda spolků a bystřický kulturní mecenáš, odešel s manželkou na Slovensko, kde v Istebníku nad Váhom zemřel pravděpodobně roku 1956. Pro svou firmu i svou rodinu nechal podnikatel vystavět několik budov, které jsou výraznými momenty bystřické architektury první poloviny 20. století. Zbořil jako jeden z mála Bystřičanů totiž objednával projekty pro své stavební záměry u mimobystřických architektů, a tak tyto stavby výrazně přesahují měřítko ostatní architektury ve městě.

5.2.1 Továrna na voskové zboží Václava Zbořila

Václav Zbořil ve svém mládí procestoval země západní a střední Evropy. Jeho obzory tak výrazně přesáhly hranice podhostýnského regionu, stejně jako jeho stavebnické ambice. Budova Zbořilovy svíčkárny je po zbourání bystřické Záložny, spolu s kostelem, jehož monumentalitu v měřítku náměstí do jisté míry potlačují vzrostlé stromy, které jej obklopují, prakticky nejvýraznější

¹⁴¹ Pavel Malének, Václav Zbořil – významná osobnost Matice svatohostýnské in *Listy svatohostýnské*, 3, 2007 [online]. hostyn.cz. (cit. 20. 2. 2017) Dostupné zde: http://www.hostyn.cz/listy/lsh_07_3.htm.

¹⁴² V zimě 1917 dostaly školní děti šestitýdenní uhelné prázdniny, kvůli nedostatku topiva se zavíraly úřady i obchody. Po šesti týdnech daroval továrník Zbořil každé škole po 6 q uhlí, aby se děti alespoň ve škole zahřály, protože v domácnostech se po většinou netopilo. (20. století in Eva Nedělníková – Helena Chybová, *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008. s. 23.)

stavbou ústředního městského prostranství. Svým umístěním i velikostí převyšuje ostatní budovy na náměstí, kterým odporuje i ve své třetí charakteristice – slohové. Dvě dlouhá křídla nasměrovaná do dvou různých ulic, výrazné průčelí a zdůrazněné nároží vystavující svou tvář směrem k radnici a samému středu města. Originálně řezaný štít korunující nároží budovy, lodžie, oblouková atika. Ve své době zcela jiná a originální. Snad vůbec nejoriginálnější v Bystřici rodícího se 20. století.¹⁴³

V prvním desetiletí 20. století byl Zbořilův stavební projekt na náměstí vůbec největším stavebním projektem ve městě a vysloužil si značnou pozornost jak úřadů, tak veřejnosti. Vždyť kvůli výstavbě nové budovy musel Zbořil zbourat část stávající zástavby a vyprojektovat celou novou ulici.¹⁴⁴ O povolení k výstavbě žádal v březnu roku 1905:

„Slavná městská rado,

Dle přiložených nákrešů zamýšlíme přestavěti svůj dům číslo 74 a 75 a žádáme: slavná městská rado, račiž plány prozkoumati a naříditi odbývání komise k ohledání místa a ustanovení stavební čáry. Veškeré interesenty k jednání tomuto přizvati a dle toho, co komise uzná, nám povolení ku zamýšlené stavbě udělit. Jelikož stavba tato, aby výroba tovární zrušena nebyla, rozpočtena jest na dobu 4–5 roků, žádáme slušně, aby povolení laskavě nám udělené po dobu tuto v platnosti zůstalo. Eventuelní změny zavazujeme se předem ohlásiti.

Václav Zbořil, v Bystřici pod Hostýnem 27. března 1905“

Zbořil se rozhodl rozšířit zázemí pro výrobu zbouráním dvou domů na náměstí. Už o rok dříve odprodal za 8 000 korun městu další ze svých parcel pro založení nové ulice, která dlouho nesla jeho jméno, dnes se jmenuje ulice 6. května. Přesto narazilo jednání o výstavbě na problémy. C. K. okresní hejtmanství v květnu roku 1905 výstavbu povolilo:

„Ctěné firmě Václav Zbořil a syn v Bystřici pod Hostýnem

Na základě výsledku komisionálního šetření dne 20. května 1905 na místě samém provedeného uděluji firmě V. Zbořil a syn v Bystřici pod Hostýnem povolení ku stavbě továrny na voskové zboží a svíce dle předložených plánů na místě domů číslo 74 a 75 v Bystřici pod Hostýnem na dobu tří let tak, že během letošního roku vystaví se dvoupatrová budova s frontou do náměstí a ve dvoře vzadu hospodářské stavení. V roku 1906 část budovy přízemí, průjezdem k nové ulici projektované. V témže roku provede se na hrubo stavba projektovaná v rohu ulice až po průjezd. Konečně roku 1907 postaví se kotelná s parním kotlem a 30 m vysokým komínem, skladiště uhlí a dokončí se stavba závodu v roku 1906 započatá. Ohledně projektovaného

¹⁴³ Obr. č. 31 až 36 v přílohách.

¹⁴⁴ „Měšťan Václav Zbořil mladší dal r. 1905 probořiti průjezd jeho domem na náměstí pro novou ulici Zbořilovu za humny do ulice Zahradní. Postavil továrnu na svíčky a voskové zboží. Daroval obci pozemek na dětské hřiště, kam obec r. 1909 postavila velkolepý sirotčinec.“ (Jan Galuška, *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*, Rukopis. Nedat. Muzeum města Bystřice pod Hostýnem.)

komína a kotle má předložiti jmenovaná firma dodatečně dotyčné plány se statickým výpočtem do 14 dnů ku schválení. (...)

Jest věci městského představenstva zaříditi, aby podél zastavěné plochy v nově projektované ulici firma chodbu dlážděnou (trottoir) zřídila a odkapné žlaby k odvádění dešťových vod ze střech budovy. (...)

V Holešově dne 22. května 1905, c. k. okresní hejtman“

Část městského představenstva ale zpochybňovala vhodnost výstavby tovární budovy v samotném centru města:

„(...)Představenstvo města jest daleko toho dělati zřízení této továrny nějaké obtíže, naopak jest jemu zřízení nových závodů nebo rozšíření stávajících velevítáno. Pokládalo ale přece za svoji povinnost v zájmu veřejnosti při dotyčném komisionálním jednání žádati veškerá možná a zákonem nařízená opatření, aby po zřízení tovární budovy a patřícího k ní komínu okolí jiskrami, kouřem, sazemí a zápachem obtěžováno nebylo.“¹⁴⁵

Zbořilovi tak byla výstavba továrny i s vysokým komínem na náměstí nakonec povolena s podmínkou správného užívání topiva. Ve stavebním archivu města ani v jiných dostupných archivních institucích se však nenalézá původní projekt pro tuto stavbu, který Zbořil zmiňuje už při své úvodní žádosti o udělení povolení k výstavbě. Jméno architekta tak odhaluje pouze zvací dopis městské rady z roku 1905. Jím jsou zváni k projednání lokace stavební čáry stavebník Zbořil, vlastníci sousedních parcel F. Pivoda, J. Albrecht, A. Krausová a K. Riedl. Stavbyvedoucí František Bednařík, technický znalec Otto Zeman, zástupci města Isidor Wostrý a Jan Zicháček a architekt Jan Mráček.

Mráček se narodil roku 1874 v Nehasicích u Žatce,¹⁴⁶ se svou rodinou se ale hned v dětství odstěhoval do Přerova, vzdáleného od Bystřice pouhých dvacet kilometrů. Zde absolvoval gymnázium, později vystudoval UMPRUM v Praze a poté studoval u profesora Otto Wagnera ve Vídni.^{147, 148} Už během studií se často prezentoval projekty blízkými pojetí geometrizační moderny. V roce 1907 už Mráček nastoupil na pozici architekta Zemského stavebního úřadu v Brně, krátce nato se stal architektem Ústředního sboru Zemské rady živnostenské. Později působil především právě v Brně, kde projektoval rodinné domy, rekreační areály a také množství interiérových zakázek.

¹⁴⁵ Zápisy z jednání zastupitelstva. SOKA Kroměříž, Fond B-a4, inv. č. 211.

¹⁴⁶ MěU matrika, Postoloprty, Rodná matrika obce Nehasice, sv. I, ročník 1865 – 1949, nyní uložena na MěÚ Žatec.

¹⁴⁷ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Třetí značně rozš. vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993; Zbyšek Malý - Alena Malá. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-2010*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 2010.

¹⁴⁸ Ve Vídni Mráček navštěvoval speciální školu pro architekturu u profesora Otty Wagnera na německé Akademii výtvarných umění (1900 - 1904). (Věra Fišmistrová, Architekt Jan Mráček – srdcem věrný Přerovan.... In: *Sborník SOKA Přerov*. Přerov. 2005. s. 117.)

Mráček Bystřici dobře znal. Jako nadšený turista v dětství a coby student gymnázia často podnikal výlety do okolí Přerova, třeba na Hostýn. Jaké však byly jeho vztahy s továrníkem Zbořilem, který si Mráčka zvolil za projektanta své nové stavby v konkurenci zavedených bystřických stavitelů, není známo. Snad se tito dva vrstevníci mohli znát coby nadšení turisté z vycházek v Hostýnských vrších, snad se Zbořil při svém nadšení a podnikavosti podpořenými cestou po Evropě chtěl vymanit z lokálního maloměstského stylu a oslovil známého architekta, o němž věděl, že se vrací s čerstvými zahraničními zkušenostmi domů. Bezprostředně po návratu z Vídně po absolvování Akademie roku 1904 totiž pobýval Mráček v Přerově, kde právě vyhotovil plány rodinného domu a přístavby továrny na svíčky Václava Zbořila, jejichž plánovou dokumentaci z ruky Mráčka se však nepodařilo dohledat.¹⁴⁹

Při popisu stavby a původního záměru autora tak musíme vycházet z dobových fotografií budovy, případně z reklamního prospektu Zbořilovy továrny, který může reprezentovat pravděpodobný ideální Mráčkův projekt. Ten však vzhledem k svému rozsahu nebyl naplněn.

Budeme-li považovat Zbořilův reklamní prospekt za ideální projekt architekta Mráčka, měl se celý tovární komplex sestávat z hlavní nárožní administrativní budovy a rozsáhlých třípodlažních dílenských křídel pro výrobu. Dílenská křídla a průčelní budova měly rámovat rozsáhlý pracovní dvůr obdélného půdorysu, který na straně nejvzdálenější od náměstí uzavíralo z ulice Palackého nízké jednopodlažní křídlo. Dominantou nejen celé rozsáhlé stavby, ale v podstatě jednou z nových dominant náměstí, se stalo výrazně členěné nároží administrativní budovy, jejímž protipólem v opačném rohu obdélného komplexu budov měl být vysoký komín továrny. Tento původní záměr však podle dostupných informací nikdy nebyl cele realizován. Nejvíce se původnímu záměru ale k našemu štěstí přiblížila právě architektonicky nejvýraznější část celé stavby – administrativní budova.

Dnes tak stojí na náměstí v Bystřici pod Hostýnem, obrácena do fronty náměstí, reprezentativní třípodlažní stavba administrativního zázemí Zbořilova podnikání. Hlavní průčelí lemující horní stranu náměstí je členěno do sedmi okenních os, ve středové ose je umístěn hlavní portál rámovaný výraznými pilastry, nad nímž se z hmoty stavby vyděluje mělký arkýř lichoběžníkového tvaru s altanou, korunovaný výraznou stupňovinou římsou. Okna přízemí, prvního patra i patra druhého mají rozdílnou výšku i členění. Mráček tak vlastně respektuje základní principy řádové architektury. Hmotu stavby stupňuje, stejně tak dekoraci. Zatímco přízemí stavby je zcela jednoduché, pouze členění oken v přízemí naznačuje jakýsi elementární dekorativní záměr – jedná se ve své podstatě o zdvojená velmi úzká okna, první poschodí, piano nobile této stavby, je jednak o poznání vyšší. Je akcentováno arkýřem s balkonem a také lezénami, jejichž dvojice se začínají vypínat vzhůru z konzol volně umístěných v meziprostoru mezi okny v přízemí, protínají římsu pod okny druhého podlaží a šplhají po fasádě nahoru až nad úroveň hmoty stavby. Zde se stávají vlastně

¹⁴⁹ Věra Fišmistrová, Architekt Jan Mráček – srdcem věrný Přerovan.... In: *Sborník SOKA Přerov*. Přerov. 2005.

pilíři atiky, jež korunuje jako subtilní věnec celou budovu. Konzoly, z nichž leženy vyrůstají, tvoří trojúhelníky podepřené minimalistickými obdélnými „krakorci“. Nejstarší fotografie dokumentují i jemnou přerušovanou linku, která lemovala leženy a okna v celém průčelí a také kamenickou výzdobu portálu. Na dostupných fotografiích není možné nahlédnout podrobněji na reliéf, kterým je zdoben rámuující oblouk portálu, je však patrné, že se jednalo o poměrně jemný ornament přibližující podobu vstupu portálům středověkých staveb, ovšem inspiračně čerpající i z karpatské ornamentiky.

Stejnou podobu mělo mít i dlouhé křídlo směřující do Zbořilovy ulice, které mělo čítat na třináct okenních os se dvěma dalšími portály, ovšem už bez arkýře. Podle dobových fotografií však byly v tomto rozsahu zrealizovány pouze dvě okenní osy vedle nárožního bloku, které je možno vidět z náměstí. Celá stavba si tak zachovává při pohledu od radnice jednotnou a konzistentní podobu. Zbývající délka křídla dosud popsané dekorativní řešení postrádá. Další tři osy jsou vytaženy pouze do výšky prvního poschodí a zbývající část křídla už je pouze přízemní, korunovaná zjednodušenou verzí atiky. Tato „nedostavěná“ část se ukrývá pohledům za rohem sousední budovy, dnešní Zrubkovy cukrárny.

Dominantou stavby je však nároží budovy. Svou výškou stavba převyšovala okolí a prolamované nároží, tolik odlišné od všech ostatních historizujících staveb náměstí i zbytku města, muselo být atrakcí. Tím spíše, že kolem něj museli procházet poutníci směřující z náměstí nahoru na Hostýn. Architekt Mráček graduje hmotu, obestavuje jádro vzdušným, ale přitom poměrně solidně působícím pláštěm. Zatímco v přízemí ponechává, stejně jako v ostatních popsanych částech stavby, hmotu v celé mase bez zásadních dekorací a nárožní vstup akcentuje pouze zvýšením přízemí a několika schody, v prvním patře hmotu upozaduje a do popředí předsunuje pouze pilíře čtvercového půdorysu a minimalisticky pojednané zábradlí v podobě čtvercové sítě, za nimiž je lodžie. Ve srovnání s bočními křídly má nároží pouze dvě nadzemní podlaží a je zastřešené jehlancovou střechou. Podobně jako u bočních křídel však pilíře lodžie „prorůstají“ střešní římsu, čímž opticky protahují vertikálu průčelí, které je dále zvýšenou ztrojenou obloukovou konstrukcí převyšující atiku křídel a stávající se tak reálnou korunou celé stavby.

Celá stavba je proto charakteristická jakýmsi soupeřením mezi výraznými obloukovými prvky rytmičované atiky na samém vrcholku stavby a nad portály a dramatickými vertikálami pilastrů a pilířů lodžie. Interiérem pak rezonují ozvuky barevného secesního dekorativizmu, byť ve zjednodušených geometrických formách. Můžeme tak usuzovat však pouze z několika dochovaných prvků – skleněné výplně interiérových dveří a schodištního zábradlí.

Samotnou stavbu pro Zbořila prováděli bystričtí stavitelé a výstavba celého bloku probíhala průběžně. V prvních letech byla zhotovena administrativní budova a křídlo ve Zbořilově ulici, v letech 1913 až 1919 přistavuje Emil Sláma Zbořilovi budovy ve vnitřním traktu komplexu, v roce 1915 přidal Otto Zeman k továrně bělírnu a ve třicátých letech pak Metoděj Matuška přestavoval dvorní trakt, dokončoval sklady na straně k ulici Palackého a budoval nový ohradní plot.

I původní realizace administrativní budovy prodělala za dobu své existence řadu stavebních úprav. Ještě před druhou světovou válkou nechal velkou ložnici zastavět původní majitel Václav Zbořil, značného zjednodušení fasád se pak stavba dočkala roku 1967 z důvodů oslav 600. výročí od první historické zmínky o Bystřici pod Hostýnem, kdy už v budově sídlily Moravskoslezské pletárny. Upravena byla atika, původní okna vybourána a nahrazena trojkřídlými. Byly přebudovány i původní výkladní skříně a zrušen vstup na balkón.

Bystřická stavba je pravděpodobně jedním z prvních samostatných počínů architekta Mráčka po jeho návratu z Vídně do Čech. Tou dobou měl Mráček za sebou pracovní zkušenosti v ateliérech Fridricha Ohmanna a Ludwiga Baumann. Oba představitelé historizujících slohů, především neobaroku, mohou být podepsáni na pozadí toho, že originální Mráčkova stavba si uchovává klasické řádové členění hmoty budovy a její fasády, byť ve stylových a dekorativních prvcích se posouvá Mráček mnohem dál. Snad pod vlivem Wagnerovsky orientované architektury spěje Mráček k čistým liniím a geometrickým formám. Přes období geometrizující secese uháněla architektura k funkcionalismu.

Mráček redukuje množství dekorativních prvků, rostlinné motivy nabývají – především v interiéru - geometrizujících tvarů a ustupují do pozadí. Při zběžném pohledu se bystrická stavba blíží požadavkům kubistů, snad bychom mohli u Zbořilovy továrny řadu jejích dominantních dekorativních prvků, především atiku, označovat jako rondokubistické. V tom případě by to však znamenalo, že Mráček výrazně přeběhl své mladší kolegy Josefa Gočára a Pavla Janáka o více než deset let.

5.2.2 Bazikova vila na Vinohrádku: Dědictví Anny Zbořilové

V literatuře i v pramenech jsou opakovaně zmiňovány projekty pro letní vilu továrníka Václava Zbořila, zpravidla s poznámkou, že se mělo jednat o vilu na Vinohrádku. Jeden projekt z ruky Jana Mráčka zmiňuje Věra Fišmistrová ve svém článku věnovanému životu tohoto architekta¹⁵⁰, v plánové dokumentaci ani jinde v literatuře se mi jej však nepodařilo dohledat. Druhým projektem pro Zbořilovu vilu byl návrh stavitele Dominika Feye, který je uložen ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti a v katalogu Feyova díla jej popisuje Ivan Bergmann.¹⁵¹ V roce 1909 měl rovněž vyprojektovat letní domek na Vinohrádku čp. 550 pro Václava Zbořila Otto Zeman. Movitý továrník měl tedy k dispozici pravděpodobně minimálně trojici návrhů. Byl některý z těchto projektů realizován? A stojí dnes na Zbořilova vila na Vinohrádku?

Na Vinohrádku dnes stojí vila obecně známá jako vila Bazikova nebo Sola Gratia. Současná stavba, jejímž architektem je Karel Kotas, je však adaptací starší budovy. Tou byla skutečně letní vilka Václava Zbořila. Továrník s manželkou Emilií vlastnil parcelu na Vinohrádku prokazatelně od

¹⁵⁰ Věra Fišmistrová, *Architekt Jan Mráček – srdcem věrný Přerovan...*. In: *Sborník SOKA Přerov*. Přerov. 2005..

¹⁵¹ Ivan Bergmann, *Architekt a stavitel Dominik Fey (katalog díla)*, Diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2004.

počátku roku 1908. Roku 1932 pak tento majetek odstoupili manželé své dceři Anně, která se provdala za Karla Baziku, majitele závodu na zpracování a impregnování dřeva. Jak původní dědictví Anny Zbořilové – Bazikové vypadalo, to se můžeme jen dohadovat. Dochovaly se pouze plány Feyova návrhu.¹⁵² Uherskohradišťský architekt navrhl převýšenou dvoupodlažní budovu se stanovou střechou a obytným podkrovím, které prosvětлил atypickým rozsáhlým střešním vikýřem - arkýřem s menší samostatnou stanovou stříškou. I další podkrovní prostory pak Fey osvětlil menšími vikýři. Celé podkroví plánoval využít jako velkou ložnici majitelů s prostornou šatnou, vikýř prosvětlený v celé šířce horizontálním oknem ukrýval prostorné schodiště. Stavba stojí ve svažitém terénu v pahorkatině na úpatí Hostýna. Architekt se pokoušel s terénní nerovností vypořádat. A to vysokou podezdívkou z lomového zdiva, což vedlo k optickému převýšení celé stavby. Podobně jako Kotas, i Fey o dvacet let dříve pracoval s atraktivní vyhlídkou. Z vyvýšeniny Vinohrádku je i v současnosti velmi pěkný výhled na panorama Bystřice a Fey vyprojektoval v průčelí velké trojdílné okno. Právě v dispozici i formátech oken zopakoval architekt motivy využití u projektu bystřické fary – segmentový tvar okna aplikoval nad hlavním vstupem, kde dveře obklopil skleněnými plochami. Dvě patra schodiště v průčelí naznačil nestejně vysokými úzkými okénky, které na fasádu přenášejí podobu stoupajícího schodiště ukrývajícího se za nimi. Okna pak propojil cihlovým překladem, stejně jako okna na bočních průčelích stavby. Ve svém návrhu stále pracuje Fey s vědomím stavební úlohy jako „letního domku“. Odpovídá tomu jak dispozice menší stavby, která má v obytném patře pouze prostornou místnost s jídelním koutem a posezením a o patro výš ložnici, tak zvolené materiály i minimální dekorativnost celé stavby. Kamenná podezdívka i cihlové prvky odkazují k lidovému stavitelství.

Je otázkou, zda Zeman, který měl stavbu realizovat, pracoval s Feyovým projektem, svým vlastním návrhem nebo zda měl k dispozici skutečně plány Mráčkovy. Poslední varianta by se jevila jako reálná, vždyť Mráček pro Zbořila navrhoval budovu svíčkárny. O podobě stavby před Kotasovou přestavbou nemáme žádné informace. Jisté však je, že Zbořilova dcera Anna po svatbě s Karlem Bazikou přistoupila k přestavbě objektu, pro který si najali architekta Karla Kotase.

Kotas, student vídeňské akademie a absolvent Kotěrovy třídy na pražské akademii,¹⁵³ se v meziválečném období profesně etabloval jako prominentní architekt citlivý k prostoru, v němž se stavba nachází, i k požadavkům stavebníka. Po úspěšném pracovním období, kdy realizoval stavby v Brně a v Moravské Ostravě, se vrátil do Prahy, na Bazikovo pozvání však přicestoval roku 1938 do Bystřice pod Hostýnem. Pro manžele navrhuje soubor tří staveb situovaných ve svažitém terénu – dvoupatrovou vilu, letní pavilon a dřevěný altán. Stavebně podnik realizoval pravděpodobně Metoděj Matuška, Kotasovy plány dřevěného altánu jsem našla v Matuškově pozůstalosti v depozitáři Městského muzea v Bystřici pod Hostýnem.¹⁵⁴

¹⁵² Obr. č. 37 v přílohách.

¹⁵³ Vladimír Šlapeta (ed.) a kol. *Slavné vily Zlínského kraje*. Praha. 2008.

¹⁵⁴ V sousedství Bazikovy vily navrhl Kotas i dům pro prokuristu Šopka, zaměstnance Bazikova podniku. Jedná se o jeden z posledních Kotasových předválečných projektů a vykazuje tradičnější architektonické pojetí. Projektant se vzdaluje

Vilu vyprojektoval Kotas kolem masivního dřevěného zatočeného schodiště, jímž se ze zázemí vily stoupá do prostorné otevřené haly s velkým krbem. Hala je jen tenkou pohyblivou přepážkou rozdělena do dvou relaxačních a společenských prostor s posezením. Směrem ze svahu dolů se prostor otevírá velkým oknem zprostředkovávajícím výhled na město, směrem k terase za vilou je hala zvýšena na dvě patra a je osvětlována dalším velkým oknem, tentokrát ve výšce celé místnosti. Z obou stran halu obklopují dvě místnosti, které jsou stejně jako hala dekorovány dřevěným táflováním, a to rozlehlá jídelna a pánský pokoj s knihovnou, na něž navazuje skleník zimní zahrady. Točitým schodištěm se pak stoupalo k soukromým prostorům rodiny. Prakticky všechny vnitřní prostory byly obloženy kvalitním dřevem, koupelny domu luxusním mramorem. V exteriéru je patrné hmotové členění vnitřního prostoru. Technické přízemí je obloženo kulatinou, v prvním patře vlevo jsou soukromé prostory s vyhlídkovou terasou rovněž obloženy tmavým dřevem a hmota stavby ustupuje ve srovnání s mohutným prostorem haly směrem do základního bloku vily. Na druhé straně z něj vystupuje právě přístavba jídelny, knihovny a zimní zahrady i tělesa mohutného krbu. Celá stavba je zastřešena nízkou valbovou střechou, podkroví je prosvětleno velkým arkýřem.¹⁵⁵

Architektonicky výrazným počinem je pak stavba letního domku – bungalovu, který se nachází nad terasami v horní části pozemku. Kotas dřevěnou stavbu vyprojektoval na mírně zalomeném půdorysu a přikryl ji pultovou střechou s výrazným přesahem a zakončením ve tvaru ostré špiče podepřené subtilní dřevěnou podpěrou, která stavbě dává expresivní vzhled. V interiéru stavby, jejíž stěna otočená k údolí je téměř celá prosklená, se nachází velký obytný prostor s krbem, gaučem a barovým pultem. Stavba tak svým dramatickým výrazem jakoby předznamenávala pozdější snahy dekonstruktivistů,¹⁵⁶ výraz stavby se však mírní uplatněním tradičních materiálů, kvůli kterým působí bungalov poměrně subtilně.

Přestože je stavba výrazně reprezentativní a odpovídá stavebníkovu sociálnímu statusu, hmotově ani materiálově se nevymyká lokálnímu tradičnímu stavitelství. Obvodový plášť vily je částečně obložen kulatinou, těleso komína a krbu je vyzděno z lomového kamene, balkon lemuje dřevěné zábradlí, střecha bungalovu je pokrytá šindelem a jeho stěna je podepřena dřevěnými sloupy, dlažba je z cihel a původní dřevěný nábytek nese ohlasy lidového řemesla. Je možné, že plošné použití dřevěných obkladů v interiéru, ale především v exteriéru, mělo odkazovat k podnikatelské činnosti stavebníka, jenž byl ředitelem a spolujednatelkou firmy na impregnování dřeva. Funkcionalista Kotas se však v této realizaci přibližuje tradičním formám architektury. Vnější formální stránku stavby projektuje jak v souladu s funkcionalistickými požadavky účelnosti a funkčnosti stavby, tak ve vazbě na prostředí, do něž je celý komplex vsazen – tedy prostor daleko mimo městskou zástavbu, v těsné blízkosti lesa, navíc v lokalitě s hlubokou tradicí lidového stavitelství, která silně rezonovala

dřívějšímu funkcionalistickému pojetí a tato realizace se více přibližuje pojetí organickému. V projektu se často uplatňuje motiv křivky jak v půdorysu, tak v členění fasády výraznými kruhovými okny. (Obr. č. 38 v přílohách)

¹⁵⁵ Obr. č. 39 a 40 v přílohách.

¹⁵⁶ Markéta Holubová, *Architekt Karel Kotas a jeho tvorba pro velká města. Brno, Ostrava, Praha*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2009.

v Hostýnských vrších i na poutním místě svatém Hostýně. Celý projekt tak vykazuje výrazné regionalistické tendence.

Objednávky Zbořilovy rodiny vnášely do města nový impuls nadregionálního stavitelství. Podnikavý továrník s širokým kulturně-sociálním rozhledem budoval v prostoru maloměsta stavební realizace, které zásadní měrou převyšovaly standardní lokální produkci, a jako jeden z prvních neváhal oslovit se svými zakázkami architekty pohybující se mimo hranice bystrického maloměsta. Zcestovalý muž s politickým postavením si dokázal prosadit i výstavbu továrny v samém centru města, zbudování nové ulice a výstavbu modernistické stavby, která neměla ve své době ve městě srovnatelného partnera. Podobně pak jeho zeť prosadil při přestavbě letního domku v luxusní rodinnou vilu v měřítku Bystřice zcela novou stavební polohu, tolik odlišnou od městských vil Zemanových budovaných na přelomu století. Vliv továrníka Zbořila však mimo těchto výše popsanych realizací můžeme pozorovat i na Hostýně. Tamní stavební realizace pravděpodobně ovlivnil společensky aktivní podnikatel zásadní měrou ze své pozice předsedy Matice svatohostýnské a modernistické aspirace v hostýnské zástavbě tak můžeme do značné míry připisovat na vrub právě jemu.

5.3 Duchovní správa na Svatém Hostýně a Matice svatohostýnská: Stavební projekty na Hostýně

„Stál tu chrám, před ním sochy sv. Cyrila a Metoděje, kaplanka s jižním ambitem, klášterík, hospoda, četné krámky, z nichž některé skoro u kostela stály, kaple sv. Jiljí bez pořádné střechy a se sešlými zdmi, vedle ní severní ambit, který byl už tak rozpadlý, že strměly kusy zdí jako sloupy vzhůru...“

Páter František Xaver Zimmerhackel o stavu Hostýna v roce 1887¹⁵⁷

Od bystřického náměstí se začíná rovinatá krajina Hané zvedat směrem k hostýnské hoře, v jejímž stínu se celé městečko choulí. Nejen v 19. století se k duchovnímu životu necitlivá politika odrazila na stavu druhého nejvýznačnějšího moravského poutního místa, jak neutěšený stav hostýnského areálu popisoval po svém příchodu na Hostýn jezuita František Xaver Zimmerhackel. Až s příchodem příslušníků Tovaryšstva Ježíšova na sklonku osmdesátých let 19. století započaly práce na obnově místa nejen po stránce duchovní, ale i stavebně technické. Vedle rekonstrukce poutního chrámu je jednoznačně nejvýznamnějším stavebním počinem na Hostýně realizace křížové cesty architekta Dušana Jurkoviče. Na stavebním vývoji na temeni posvátné hory se však v prvních desetiletích 20. století podepsali i bystřičtí stavitelé Zeman, Matuška a Bednařík a vedle nich i další osobnosti moravské architektury.

V posledním desetiletí 19. století, tedy po obnovení duchovní správy nad poutním místem, procházel Hostýn nejrozsáhlejšími stavebními úpravami ve své historii. Družstvo svatohostýnské, které se roku 1895 přeměnilo na řádný stanovami opatřený spolek nazvaný Matice svatohostýnská, zakoupilo od barona Arnošta Laudona svatohostýnský vrch v obvodu náspů pro další nezbytné stavební úpravy poutního místa a eliminaci snah spekulantů a komerčních investorů. O atraktivní a společensky prestižní zakázky se ucházeli vedle Zemana i jiní. U dalších projektů mu byli konkurenty především František Bednařík a Václav Wittner, oba dříve Zemanovi spolupracovníci. Od těchto stavitelů máme v Moravském zemském archivu uloženy projekty pro výstavbu rozhledny na

¹⁵⁷ Olga Kozlová, *Obrazy z dějin Hostýna*, Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.

vrcholku Hostýna, pro kapli sv. Jiljí v sousedství kostela, dnes zasvěcenou Janu Sarkanderovi, plány na nerealizovanou nadzemní chodbu spojující sakristii chrámu s budovami kláštera a také podklady pro výstavbu hotelu na Hostýně či prodejních krámků. Návrhy jednotlivých stavitelů pro tutéž zakázku dělí často poměrně výrazný časový odstup, je tedy zřejmé, že důležitou roli hrála finanční stránka projektů i aktuální personální situace v duchovní správě, respektive v Matici svatohostýnské.

5.3.1 Jurkovičův projekt pro Hostýn jako východisko i měřítko

Jurkovičovo autorství tzv. nové křížové cesty na Hostýně je obecně známé. Již méně se ví, že nová křížová cesta byla součástí většího Jurkovičova konceptu celkové úpravy vrcholku Hostýna, v němž architekt potvrdil svou schopnost vést dialog s místem velké energie a dopovědět poselství genia loci.¹⁵⁸ V roce 1902 byla dokončena a posvěcena první klasicistní křížová cesta, která však nebyla v uměleckých kruzích přijata kladně. Například časopis *Nový život* kritizoval, že „*celé témě Svatého Hostýna se znešvařuje nevkusnými kapličkami.*“¹⁵⁹ Výbor Matice svatohostýnské proto oslovil Dušana Jurkoviče, kterého pojily rodinné a přátelské vazby s nedalekou obcí Rusavou a během praxe ve Vsetíně získal k Hostýnským horám poměrně blízký vztah, s žádostí o vypracování generálního situačního plánu nové křížové cesty i budoucích staveb na Hostýně. Jurkovič pak předložil projekt na úpravu celého areálu roku 1903. Zpracoval do něj stávající budovy chrámu, rozhledny, hostince a hotelu, útulny i kláštera. Na terase vedle kostela pak vyprojektoval novou stavbu shromažďovací síně se zvonící, od níž odvíjel zastavení své křížové cesty. Ta měla lemovat oválné prostranství, jež plánoval Jurkovič osadit sochami a mozaikami. Navrhl úpravu místa výtoku hostýnského pramene, soubor zastavení růžencové cesty, vyprojektoval i úpravu útulny a „bazar“ – jakýsi obchodní dvůr s krámkou, který měl být vystavěn vedle kláštera na vrcholku kopce. Z velkolepého plánu byla realizována jen křížová cesta.

Ani křížová cesta nebyla realizována v celém rozsahu původního projektu. Vystavěno nebylo čtrnácté zastavení položení Krista do hrobu, na jeho místo byla využita starší rotunda, zbudovaná již jako součást starší klasicistní křížové cesty. Jurkovičovo čtrnácté zastavení přitom bylo výrazným architektonickým počinem. Toto zastavení nerespektovalo podobu zbývajících kaplí, které měly více méně jednotnou podobu kamenné stěny nesoucí mozaikový obraz s pašijovým výjevem zastřešeným výraznou dřevěnou stříškou buď na krakorcích, nebo podepřenou sloupy. U čtrnáctého zastavení absentuje dřevěný portikus, kamenná stavba vytváří vnitřní prostor uzavřený kovanými vraty a její štítové průčelí jednoduchého trojúhelníkového tvaru flankuje dvojice masivních kamenných pilířů, které ukončují kříže vepsané do krychlového útvaru. Právě tento motiv, stejně jako dřevěný kříž

¹⁵⁸ Obr. č. 41 a 42 v přílohách.

¹⁵⁹ *Nový život* 7. 1902. s. 272.

chráněný obloukem plechové stříšky, jenž architekt použil u některých z dalších zastavení křížové cesty, se pak objevuje i v pomníkových a funerálních projektech Jurkoviče v dalších letech.¹⁶⁰

Na Hostýně bylo z původního záměru nakonec vystavěno dvanáct kaplí, podle Jurkovičových plánů je realizoval bystrický stavitel František Bednařík. Křížová cesta zůstávala nedokončená až do roku 1933, chybělo její první zastavení. To totiž Jurkovič vyprojektoval roku 1903 jako součást shromažďovací síně¹⁶¹ a ta nebyla nikdy zrealizována, snad pro velkou ekonomickou náročnost tohoto projektu. Roku 1930 zadali zástupci Matice svatohostýnské dokončení prvního zastavení bystrickému staviteli Metoději Matuškoví. Proč nedokončil projekt Jurkovič, není zřejmé. Můžeme se domnívat, že trval na původním projektu kalkulujícím s výstavbou shromažďovací síně, na jejíž vnější stěně mělo být první zastavení zbudováno.¹⁶² Zcela jistě však měl Matuška na přání objednavatelů důstojným způsobem doplnit chybějící kapli v duchu Jurkovičovy starší realizace.

Metoděj Matuška svým návrhem respektuje Jurkovičův základní rámec, neodhodlal se však k pouhému okopírování některého z návrhů svého předchůdce. Svě zastavení projektuje jako kamennou stěnu s dřevěnou stříškou na krakorcích, tvarově se však vzdaluje většině starších kapliček. Matušкова stěna má tvar vysokého štíhlého rovnoramenného trojúhelníku, na nějž je jakoby nabodnut plochý útvar kvadraticky upravené elipsy. Rovněž střecha nemá podobu tradiční lidové lomenice, jako většina zastavení, ale pouze jednoduchého sedlového přístřešku.¹⁶³ Formálně se tak svým vertikalizujícím pojetím výrazně blíží Jurkovičovým zastavením číslo čtyři a jedenáct, která mají rovněž podobu jednoduchých kamenných stěn spíše věžovitého tvaru a mozaika je kryta jednodušší stříškou. Matuška se tak zjevně pokusil přiblížit těmto vzorům, tvar stěny je však přesto specifický. Můžeme se domnívat, že se Matuška měl přizpůsobit již dříve navrženému Kohlerovu obrazu a velikost kamenného pole vytvořil podle mozaiky.

5.3.2 Další práce Metoděje Matušky na Hostýně

Později po dokončení prvního zastavení pracoval stavitel Metoděj Matuška na Hostýně na jiných projektech. V roce 1937 projektoval na žádost duchovní správy přístavbu klášterních budov,

¹⁶⁰ Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*, Bratislava: Slovart. 2009.

¹⁶¹ Shromažďovací síň měla být prostorem setkávání poutníků a spolu se zvonící měla být sekundární dominantou areálu. Síň měla být vystavěna z přírodního kamene na kamenné terase, z obdélného prostoru síně vystupovala předsíň a na druhé straně půlkruhová apsida. V průčelí prolomil Jurkovič velká okna orámovaná čtyřmi mohutnými pilíři, které ukončil monumentálními sochami sedících věrozvěstů. Štít a střecha vykazují vliv karpatské dřevěné architektury, v barevném řešení výzdoby stavby a v detailech se spojují motivy lidové tradice se secesí a je patrné, že v exteriéru i v interiéru počítal Jurkovič s obrazovým ztvárněním legend s odkazy na byzantskou tradiční ikonografii i formu, vše v duchu katolické moderny. (Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*, Bratislava: Slovart. 2009)

¹⁶² Dominik Fey doporučoval v roce 1925 zadat dokončení prvního zastavení architektu Jurkovičovi: „*Nová křížová cesta od Köhlera – Jurkoviče jest neúplná, bylo by záhodno, by byla co nejdříve doplněna; scházející úprava prvního zastavení na severní straně Sarkanderovky by měla býti svěřena autoru křížové cesty, architektu Jurkovičovi, nyní v Bratislavě, aby dílo celé působilo jednotně. Také návrhy obrazové, jež dosud chybí, bylo by třeba co nejdříve u mistra Köhlera objednat. Nutno vždy pečlivě dohlédati, aby malebné tyto kapličky byly v dobrém stavu udržovány, a tak tato opravdu originelní a pěkná ozdoba Hostýna na dlouho byla uchována.*“ (MZA Brno, fond E26, CC III 22a. Dopis architekta Dominika Feye hostýnskému superiorovi p. Vincenci Perníčkovi, 28. září 1925.)

¹⁶³ Obr. č. 43 v přílohách.

o dva roky později pro Matici svatohostýnskou jednoduchou noclehárnu. V tomto období předložil na žádost Matice také návrh na realizaci pomníku padlých a postavení tribuny. Památník Matuška umístil mezi dvě kaple staré křížové cesty. Jejich zadní stěny propojil jednoduchou zdí ve tvaru stupňovitě gradujiícího trojúhelníku, na něj plánoval umístění tří reliéfů. Z druhé strany měla stěna tvořit oporu tribuny. K realizaci tohoto projektu však nedošlo a je doložen pouze ve fondu hostýnských Jezuitů v Moravském zemském archivu v Brně.¹⁶⁴

Na konci dvacátých let se Matuška spolupodílel na projektu nového poutního domu.¹⁶⁵ Jeho hlavním autorem však byl architekt Vladimír Fischer.¹⁶⁶ Profesor České vysoké školy technické v Brně vypracoval pro Hostýn roku 1927 projekt na největší z tamních poutních domů – rozlehlou budovu pro ubytování téměř pěti stovek poutníků a pro jejich stravování.¹⁶⁷ Rodáka z nedalekého Fryštáku a zkušeného vysokoškolského pedagoga oslovili zástupci Matice svatohostýnské snad po prostudování rad a poznámek Dominika Feye, které adresoval superioru Vincenci Perničkovi na podzim roku 1925.¹⁶⁸ Konzervativně orientovaný Fischer vyprojektoval na Hostýně jednoduchou stavbu obdélného půdorysu o třech poschodích zastřešenou jednoduchou valbovou střechou. Ve středu hlavního průčelí vysadil výrazný rizalit s vysokými okny, čímž rozbil značnou horizontalitu celé stavby. Rizalit také v kontrastu ke zbytku stavby zdůraznil použitím lomového zdiva, další vertikální pásy použil na obou krajích rozlehlé budovy a na vysoké podezdívce, jíž vyrovnal svažité terén kopce. Takové kontrasty materiálu využíval Fischer i u svých brněnských realizací podobné funkce – například u kláštera cyrilek v Lerchově ulici v Brně. Vpravo pak na budovu navázal o patro nižší přístavbou, kde jediným dekorativním prvkem byla průběžná římsa nad okny prvního poschodí, a blok budov uzavřel rizalitem ukrývajícím výrazné schodiště. Nároží všech částí zdůraznil opět lomovým zdivem. Později Fischer navrhl další dostavbu poutního komplexu, a to souměrně k budově chrámu při pohledu na kostel vlevo vedle kaple sv. Jana Sarkandera. Výraz architektury odpovídal jejímu účelu – tedy skromnému ubytování poutníků v bezprostřední blízkosti svatostánku, jenž nesměl být rozlehlou budovou zastíněn. I proto možná měla být jeho monumentalita potlačena vnější střídmostí architektury, jež se snad v náznaku může hlásit k ohlasům holandské architektury.

V roce 1938 vystavěl Matuška dle vlastního projektu na Hostýně nízkou budovu s ledovnou, sálem pro společné nocování poutníků a výletní restauraci s hospodářským zázemím, která navazovala na starší hostinec. Projektoval i budovy technického zázemí poutního místa.¹⁶⁹

¹⁶⁴ MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 26.

¹⁶⁵ Metoděj Matuška byl pověřen stavebními pracemi, tesařské činnosti byly zadány firmě Emila Slámy. (Olga Kozlová, *Obrázky z dějin Hostýna*. Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.) Obr. č. 45 v přílohách.

¹⁶⁶ Základní dispozici a nutné součásti komplexu velkého poutního domu, stejně jako jeho polohu na Hostýně, navrhoval superiorovi Perničkovi Dominik Fey. (MZA Brno, fond E26, CC III 22a. Dopis architekta Dominika Feye hostýnskému superiorovi p. Vincenci Perničkovi, 28. září 1925.)

¹⁶⁷ MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 24.

¹⁶⁸ Viz odkazy v kapitole číslo 6.2 pojednávající o bystřických projektech Dominika Feye.

¹⁶⁹ Veřejné toalety a čerpací stanice pro vodu z Leopoldova pramene. Projekty jsou doloženy ve fondu Metoděje Matušky v Muzeu města Bystřice pod Hostýnem.

5.3.3 Otto Zeman, „dvorní stavitel“ Matice svatohostýnské

Autorem kritizované tzv. staré křížové cesty na Hostýně byl na samém počátku 20. století, v letech 1900 až 1902, bystrický stavitel Otto Zeman. Navrhl jednoduché kaple výrazně klasicizujícího stylu. Mají vlastně podobu portálu s trojúhelníkovým frontonem nad překladem neseným jednoduchými pilastry. V něm Zeman navrhl obloukově zakončený vstup do vnitřního prostoru mělké kaple s výrazným klenákem ve vrcholu oblouku. Nároží stavbičky zdůraznil armováním. Tuto podobu však nakonec získaly jen první dvě zastavení nejbližší kapli sv. Jana Sarkandera, s níž Zemanova realizace křížové cesty stylově korespondovala. Dalších osm zastavení bylo vystavěno jako otevřené kamenné podstavce, na nichž byly osazeny obrazové reliéfy. Poslední čtyři zastavení pak tvořily větší kaple různého slohu. Stavba této křížové stavby nebyla přijata kladně¹⁷⁰ a krátce po jejím dokončení byl zahájen projekt výstavby nové křížové cesty. Obě řady kaplíček pak společně rámuji velké otevřené prostranství na vrcholku kopce, o jehož úpravu později usiloval Jurkovič.

Křížová cesta nebyla na Hostýně Zemanovou první realizací. Už roku 1878 předložil projekt na výstavbu letního domku na Hostýně. Jednoduchá přízemní chatka se Zemanovým typickým dřevěným ornamentem ve vrcholku štítu měla být ubytováním pro duchovní správce Hostýna. V roce 1881 bylo za účelem zvelebení Svatého Hostýna a zřízení stálé duchovní správy poutního místa založeno „Družstvo Svatohostýnské“ a v roce 1883 bylo vybráno místo pro stavbu budovy pro duchovní správu v místech, kde se nacházely rozvaliny původních staveb. Návrhy klášterních budov opět nesou razítko Zemanovy kanceláře a datum 1884. „Sommerwohngebäude“ byla vystavěna za kostelem a navazovala na starší zchátralé ambity. Cihly na stavbu nosili z Lázní nahoru poutníci, první sám kroměřížský probošt Antonín Cyril Stojan. Klášter byl dostavěn roku 1885. Jižní křídlo kláštera začal poté Zeman přistavovat v roce 1895, severní křídlo roku 1911.¹⁷¹

V souvislosti s opravou severního ambitu přišla roku 1890 na řadu oprava kaple sv. Jiljí. Svěcení kaple bylo po opravách na návrh pátera Jana Cibulky, hostýnského superiora, změněno

¹⁷⁰ V dobovém tisku se psalo o tom, že „poskrovnu je umění na Hostýně“, a že „celé téměř Hostýna znesvařuje se nevkusnými kapličkami“ (Olga Kozlová, *Obrazy z dějin Hostýna*, Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.) Nejvíce se o novou výstavbu na Hostýně v duchu katolické moderny přimlouvali autoři textů v moravské revue *Nový život*, propagující také v umění ideu cyrilometodějskou.

¹⁷¹ Další úpravy ambitů navrhuje v květnu roku 1940 Klaudius Madlmayr. O svém návrhu informuje hostýnského superiora dopisem 11. května 1940: „*Veledůstojný pane superiore! Na základě předběžného náčrtku 1:200 na vytvoření ambitů, jednal jsem 10. t. m. s p. radou arch. Sochořem a sděluji, že Památkový úřad schválil vybudování ambitů v přízemí jako kolonádu, otevřenou na straně ku kostelu (na zimu na uzavírání a nadstavbu prvního patra). Než se dám do vypracování definitivních náčrtků, bude nutno uvážit následující: ze starého stavu (hlavně z čelných stěn) nedá se vytvořit hodnotná věc; i při sebevětší snaze použít aspoň některých částí k nové úpravě, pořídila by se věc dražší, než kdyby se stávající ambity zbouraly a na starém základě vybudovala věc nová, architektonicky hodnotná. Po této úvaze a jednání s Památkovým úřadem žádám o laskavé rozhodnutí, zda-li možno: 1) stávající noclehárnu v ambitech zrušit, 2) vytvořit v přízemí zmíněnou kolonádu a nadstavit první patro. Bude-li tato zásadní myšlenka vyhovovat, vypracuji definitivní náčrtek 1:200 v dohodě s Památkovým úřadem a předložím Vám jej ku projednání a schválení a pak teprve zhotovím stavební plány 1:100, patřičné rozpočty a detaily. O připojení na klášter v I. patře a praktickém rozdělení místností bude pak nutno jednati na místě samém. Arch. K. Madlmayr.*“ (MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 27.)

a kaple byla dedikována blahoslavenému, dnes svatému, Janu Sarkanderovi.¹⁷² V MZA v Brně je tak uložena k projektu rekonstrukce kaple Jana Sarkandera pětice plánů. Zemanova kancelář předložila ten první roku 1890,¹⁷³ v roce 1895 navrhuje stavbu prozatímní dřevěné kaple „Sarkanderovky“ Václav Wittner a o dalších více než deset let později, roku 1906, je datován výkres Františka Bednaříka. Ten je však zjevně kopií Zemanova projektu, pravděpodobně za účelem nějakých blíže nespecifikovaných oprav stávající stavby.

Ze svatojilské kaple postavené roku 1658 zbývalo na Hostýně roku 1890 jen narušené obvodové zdivo a propadlá střecha. Úpravu roku 1890 prováděl Otto Zeman se svou firmou. Hlavní práce spočívaly ve snesení torza původní střechy, rozebrání západního průčelí a vybourání nového vstupu a oken. Zeman zachoval obdélný půdorys původní barokní stavby i její stylové tvarosloví. Stavbu ukončil půlkruhovým závěrem, kněžiště zaklenul konchou, loď klenbou valenou s dotýkajícími se výsečemi mezi pasy, které dosedají na průběžné kladí nesené podloženými toskánskými pilastry. Statiku staršího obvodového zdiva podpořil Zeman zesilujícími pilíři po obou stranách vysazených z hmoty stavby a zdobenými vertikálně položenými volutami. Nad oltářem i v průčelí nad portálem prorazil elipsovité okna. Patrové západní průčelí členěné masivními plastickými pilastry je završeno volutovým římsami členěným štítem s trojúhelníkovým frontonem, na jehož vrcholu byl vztyčen kamenný kříž lemovaný čučky. Do výklenku pod ním byla roku 1893 osazena socha Bolestné Panny Marie od olomouckého sochaře Cingroše, trochu paradoxně jako dar architekta Wittnera. Zeman se tak vypořádal s technickými problémy rekonstrukce barokní stavby se stylovou čistotou, kterou se přiblížil původnímu jazyku historické kaple bez výraznějších modernizujících tendencí.

K čemu tedy patřily Wittnerovy plány na stavbu prozatímní dřevěné kaple na Hostýně datované roku 1895, které jsou uloženy ve složce plánů k rekonstrukci Sarkanderovy kaple? V roce 1895 je totiž Sarkanderovka už několik let dokončena, a to podle Zemanova projektu. Wittner vyprojektoval dřevěnou stavbu na půdorysu kříže s mělkým závěrem tvaru poloviny osmiúhelníku.¹⁷⁴ Jednoduché nízké průčelí s trojúhelníkovým štítem ozdobil jen vysokou věžičkou s převýšenou stanovou střechou. Jednoduchý portál stavby měla ozdobit pouze dřevořezba v rámu oblouku dveří. Taková stavba vykazující znaky návratu k pozdně románské architektuře se na Hostýně nenachází a podle dochovaných pramenů zde ani nikdy nestála. Pravděpodobně se tak jedná o nerealizovaný návrh po výstavbu tzv. Románské kaple. Na paměť zřejmě nejstarší mariánské kaple z doby sv. Cyrila a Metoděje, jejíž existence na Hostýně před výstavbou barokního chrámu se předpokládá, byla totiž roku 1895 vystavěna na hoře dřevěná kaple centrálního kruhového půdorysu. Základní

¹⁷² Změnu zasvěcení kaple P. Cibulka vysvětluje tím, že Rottalové, majitelé panství s územní působností na Hostýně v době původní výstavby poutního chrámu i kaple, jako štyrská šlechta, měli oblíbeného patrona sv. Jiljí (je mu zasvěcen i farní kostel v Bystřici pod Hostýnem). Poustevník sv. Jiljí ale nebyl v českých zemích tolik známý, kdežto bl. Jan Sarkander, jemuž byla opravená kaple nakonec zasvěcena, byl farářem v nedalekém Holešově a často v čele procesí putoval na Hostýn. Měl tedy silnou vazbu k regionu. (Olga Kozlová, *Obrázky z dějin Hostýna*, Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.)

¹⁷³ Obr. č. 46 v přílohách.

¹⁷⁴ Obr. č. 47 v přílohách.

stavbu zbudoval truhlář Zicháček z Bystřice pod Hostýnem,¹⁷⁵ v roce 1897 ji Vincent Odložilík z Velehradu rozšířil o chodbu obíhající centrum stavby. Dřevěnou stavbu natřeli malíři tak, aby působila jako stavba kamenná. Stála na Hostýně tedy od roku 1895 do roku 1930, kdy musela být pro celkovou sešlost, která neumožňovala opravu, zbourána. Můžeme tak usuzovat, že vzhledem ke stylovým aspektům Wittnerova projektu i shodné dataci jeho návrhu s výstavbou kaple, se jednalo o návrh pro tento stavební projekt, který byl nakonec realizován v levnější variantě podle jiného návrhu.

Wittner se s bystrickými konkurenty utkal i u zakázky na rozšíření starého hostince v blízkosti kostela.¹⁷⁶ Nařízení c. k. okresního hejtmanství majiteli Hostýna baronu Laudonovi, aby rozšířil původní starý hostinec na Hostýně a postaral se tak o přiměřené noclehy pro poutníky, urychlilo jednání mezi Laudonem a Maticí svatohostýnskou o odkupu vrcholu hory. Už v říjnu roku 1895 začaly stavební práce na obnově hostince. Přestože se o tuto zakázku se svým návrhem ucházel i Wittner, byla znovu svěřena Zemanovi.¹⁷⁷ Ten zvýšil starou stavbu hostince o jedno patro, takže směrem od kostela měla dvě patra, při stoupaní směrem ke kostelu vzhledem ke kopcovitému terénu patra tři. Jednoduchou stavbu Zeman opatřil pro sebe typickou nárožní bosáží a kontrastním vyzdřením nadokenních kleneb, mohutnou stavbu rozčlenil jen barevnými patrovými římsami. Ve štítu sedlové střechy i v tomto případě uplatnil jednoduchou dekorativní dřevěnou vazbu. Nejvýraznějším momentem stavby se stala rozlehlá patrová veranda zbudovaná na vysokém kamenném soklu, směřující směrem dolů z kopce. Věren svému rukopisu ji Zeman opatřil nárožní osmibokou věží se stanovou střechou, jednoduchou řezbou ozdobil její dřevěné části a ty prosklené rozčlenil do drobných dekorativních polí. Roku 1904 byla k jižní straně rozšířeného hotelu přistavěna dřevěná tzv. Shromažďovací dvorana, sál o ploše 209 m², který měl sloužit jako noclehárna až pro tisíc lidí. Projekt na tuto stavbu předložil František Bednařík roku 1903¹⁷⁸ a právě jemu byla tato realizace svěřena. Jednalo se o dřevěnou přízemní halu se sedlovou střechou, jejíž nejvýraznější charakteristikou bylo výrazně dekorativní dřevěné průčelí. Štít budovy byl zdoben vyřezávanými florálními ornamenty, které stavitel zopakoval i na vazbě krovů a podpěrných dřevěných sloupů v interiéru, přibližujícími stavbu moderní dekorativní lidové secesi a snad v ohlasu na Jurkovičovy stavby podobně turistického účelu jinde ve valašských horách. Ve svém dopise z roku 1925 hodnotí tuto stavbu pro superiora Perníčku Dominik Fey následovně:

*„Poutní hostinec u kostela, budova z doby novější, z kamene a vepřovic, s přístavky z hrázděného zdiva s dřevěným sálem; udržována v dobrém stavu. Trvání stavby vzhledem na užitý materiál neslibuje dlouhého trvání.“*¹⁷⁹

¹⁷⁵ Údajně podle projektu Otto Zemana (Marta Pořízková, Svatohostýnský stavitel Otto Zeman (3. část) in *Bystřické poKROKY*. Bystřice pod Hostýnem: Kulturní nadační fond. 2000). Tuto informaci se však nepodařilo ověřit v plánové dokumentaci ani v pramenech.

¹⁷⁶ Dnes poutní dům č. 1.

¹⁷⁷ Obr. č. 48 a 49 v přílohách.

¹⁷⁸ Obr. č. 50 a 51 v přílohách.

¹⁷⁹ MZA Brno, fond E26, CC III 22a. Dopis architekta Dominika Feye hostýnskému superiorovi p. Vincenci Perníčkovi, 28. září 1925.

Bednaříkův rukopis ale znovu vykazuje jistý eklektický chaos, který jen v lokálním měřítku přebírá vyspělejší stavební vzory.¹⁸⁰ Cílené pojetí této architektury v ohlasu lidového slovanského stavitelství mělo podpořit „slovanskou“ myšlenku hostýnského superiora Zimmerhackela, který nechal vyzdobit v interiéru stěny sálu čtyřiatřiceti obrazy významných slovanských mariánských poutních míst. Ani tímto projektem však nebyla uspokojivě vyřešena otázka ubytovacích kapacit na vrcholku hory:

„Jelikož uznal výbor matice svatohostýnské, že je o přístřeší pro poutníky svatohostýnské nedostatečně postaráno, svěřil r. 1912 svému hospodáři úpravu ovčárny na útulnu. (...) Proto požádán byl stavitel, pan O. Zeman, aby podal plány k úpravě nové útulny. Na levo i na pravo v přízemí jsou dvě velké místnosti přepažené každá zdí, jedna pro ženy, druhá pro muže. (...) Pobyt v útulně je tichý a zdravý, leží uprostřed stromoví, vzdálen poutního ruchu.“¹⁸¹

V roce 1911 skutečně předložil Otto Zeman Matici svatohostýnské a duchovní správě návrh na výstavbu „Matičky“, dnes uložen v MZA v Brně.¹⁸² Stavba tohoto jména na Hostýně neexistuje. Podle základní dispozice se může jednat o Zemanův návrh na stavební úpravu staré ovčárny, již byl podle výše citovaného hospodáře Harny pověřen roku 1912. Stará ovčárna byla vystavěna v roce 1787 vpravo nad Vodní kaplí na Hostýně. Duchovní správa zamýšlela zvýšit ovčárnu o jedno patro, pro nedostatek financí k tomu však nedošlo a před slavnou korunovací hostýnských soch v roce 1912 byla stavba jen mírně upravena – vzniklo několik pokojů a byt pro varhaníka. Zemanův projekt z roku 1911 tak pravděpodobně měl splnit původní záměr na velkou přestavbu tohoto objektu. Přízemní budova ovčárny je v Zemanově vizi zvýšena o vysokou podkrovní nástavbu s vikýři a ve střední části přetrnuta příčným křídlem o dvou patrech s výrazným lomenicovým štítem se subtilní věžičkou a dvěma patry otevřených dřevěných teras podepřených sloupy. Lomenice obložené dřevěným ornamentem navrhl Zeman i v severním a jižním průčelí stavby. Celá budova měla být obložená dřevem a okenní ostění zdobeno vyřezávaným ornamentem. Stavba se tak posouvá k ještě lidovějšímu stavebnímu stylu, než Zemanova přestavba starého hotelu z roku 1895. Je v ní jasně patrný ohlas Jurkovičových projektů nejen hostýnských, ale především staveb na Pustevnách, k čemuž odkazuje i podobně zvolený název, kterým Zeman svůj projekt označil. K lidovému stylu stavbu předurčuje i její původní účel a základní dispozice přízemní hospodářské stavby, jež Zeman přirozeně rozvíjí.

Na Jurkovičovo hostýnské dílo navazoval Zeman i v projektu hostýnského hřbitova. Na podzim roku 1911 zadala Matice staviteli vypracování plánu nového pohřebiště, které by slohem navazovalo na architekturu Jurkovičovy křížové cesty. Intenzivní výstavba začala roku 1913. Hřbitov

¹⁸⁰ MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 5.

¹⁸¹ Text J. N. Harny, hospodáře Matice svatohostýnské v Hlasech svatohostýnských 1912. (J. N. Harna, Útulna na Svatém Hostýně in *Hlasy svatohostýnské* č. 12. Duchovní správa na sv. Hostýně. Roč. VIII. 1912.)

¹⁸² MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 5.

byl umístěn mezi čtrnácté a třinácté zastavení křížové cesty, má půdorys pětiúhelníku a je ohrazen dřevěným plotem z diagonálně přibíjených tyček. Vystupuje se k němu po kamenných schodech, které po stranách lemují kuželovité sloupky. Schodiště je ukončeno dvěma masivními pilíři, do kterých je zavěšena kovová brána. Právě masivní schodiště a kamenné sloupky navazují na podobné motivy projektované Jurkovičem u některých zastavení křížové cesty a u projektu na shromažďovací síň.

Zeman byl nejen projektantem a stavitelem vůbec největšího počtu staveb na Hostýně, byl také odborným konzultantem Matice svatohostýnské. Je tak na místě zmínit zde ještě jeden z jeho zásadních hostýnských projektů. Během jediného roku vybudoval na Hostýně monumentální schodiště vedoucí strmým svahem od Vodní kaple k chrámu. Schodiště je dlouhé 242 m a tvoří jej 250 stupňů. Horní schodiště čítající 29 schodů lemované kamenným zábradlím s balustrádou na terasu kolem kostela však bylo nakonec realizováno podle návrhu architekta Eduarda Sochora z Prahy. Na rozdíl od zbývajících pískovcových schodů je tato krátká horní část žulová. Schodiště bylo slavnostně otevřeno v září roku 1910 a během ceremoniálu jej sám Zeman předal předsedovi Matice svatohostýnské. Tato Zemanova realizace svědčí o jisté citlivosti stavitele vůči místu, v němž monumentální stavbu zbudoval, a o jeho technických i uměleckých schopnostech vypovídá rytmizace schodiště v tomto konkrétním terénu, které při stoupání vzhůru umocňuje působení chrámu nacházejícího se na vrcholku.

5.3.4 Zeman versus Wittner: hostýnské soupeření

S návrhem pro výstavbu tzv. Románské kaple ani ubytovacích kapacit olomoucký stavitel Václav Wittner na Hostýně neuspěl, o dva roky později se však na vrcholku hory stavěla podle jeho návrhu rozhledna.¹⁸³ Objednavatelem byl hostýnský superior Cibulka. Ten chtěl na nejvyšším vrcholu ve výšce 735 m zbudovat rozhlednu s kaplí, která by se stala dominantou širokého okolí. Wittner stavbu projektoval a její realizaci z poloviny i financoval. Rozhlednu tvoří dva kruhové půdorysy nestejných průměrů z hostýnského kamene, větší půdorys má průměr asi sedm metrů, menší asi tři metry. Do rozhledny se vchází ze severovýchodu, kde je umístěno točité železné schodiště vedoucí do prvního hostýnského muzea¹⁸⁴ a na vyhlídkovou terasu ve výšce asi dvanácti metrů. Nad kamennou částí rozhledny čněla štíhlá dřevěná nástavba ukončená druhou vyhlídkovou terasou v malé věžičce. Na ní se otáčel pozlacený obraz Panny Marie Hostýnské a nad ním zářil kříž. Celková výška tohoto objektu byla sedmadvacet metrů. Celá stavba tak měla podobu převýšené kamenné rotundy, v jejímž přízemí byla zbudována kaple sv. Kříže. Masivní tubus stavby z lomového zdiva byl jen v průčelí proražen větším elipsovitým oknem a portál kaple dekorován jednoduchým kamenným ostěním.¹⁸⁵

¹⁸³ MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 8.

¹⁸⁴ Návrh kazetového stropu v místnosti muzea v budově rozhledny navrhoval roku 1906 František Bednařík. (MZA v Brně. Fond E26 Jezuité Hostýn. Sig. CCIII 8.)

¹⁸⁵ Obr. č. 52 v přílohách.

Subtilní dřevěná konstrukce byla zajímavá spíše svým stavebně technickým řešením, než stylovou či formální atraktivitou. Navíc nepřečkala ani dvacet let své existence. Vlivem drsných horských klimatických podmínek byla velmi poškozena a hrozila zřícením. O jejím rozebrání rozhodla odborná komise v září roku 1915.

Ke vzájemnému utkávání či spíše setkávání stavitelů Zemana a Wittnera na Hostýně je nutno závěrem zmínit ještě nikdy nerealizovaný projekt na výstavbu spojovací chodby mezi závěrem chrámu a klášterní budovou.¹⁸⁶ Nadzemní „most“ projektoval poprvé pro hostýnské jezuity opět Václav Wittner, a to roku 1896. Navrhoval křehkou prosklenou stavbu zřejmě kovové konstrukce, skutečně jako jakousi křehkou křižovátku mostu mezi budovami kláštera a chrámu a zároveň jako zvlněný ochoz na vnější stěně kněžiště, v křížení dekorovaný vysokou gotizující věžičkou. Stavba tak měla mít půdorys T, přičemž horní linka tohoto písmene byla zvlněná dle půdorysu závěru chrámu. Výrazná ornamentika subtilní kovové sítě konstrukce prosklených stěn jakoby oscilovala mezi gotizujícími formami středověkého chrámového stavitelství a secesní florální ornamentikou podpořenou využitím moderního materiálu s ohlasy inženýrských staveb říčních mostů. Wittner se projektu spojovací chodby věnoval dlouhodobě. V MZA v Brně je doložen i další návrh, pravděpodobně dřevěný a bez věžičky, který počítal se štíhlými dřevěnými sloupky podpírajícími nadzemní stavbu, jenž se více blíží dalším projektům Bednaříkovým, Zemanovým a přirozeně také Jurkovičovým svou lidovou ornamentální dekorativností. A doložen je i třetí návrh v akvarelu, který je jakýmsi kompromisem mezi oběma variantami. Autor zjevně znovu počítá s kovovou konstrukcí a upouští od podpěr, zjednodušuje však stěny stavby, které člení pouze do jednotlivých obdélných oken, jež měla být zdobena vitrajemi s figurálními motivy. Zmenšuje vnější ochoz na stěně kněžiště a znovu uplatňuje věžičku. Ani v jednom případě se autor nepokouší o dialog se stávající stavbou chrámu či klášterních budov a spojovací chodbu navrhuje v kontextu bloku těchto církevních staveb jako absolutní solitér. Ani jeden z návrhů nebyl realizován. Vize spojovací chodby však v prostředí hostýnského kláštera musela rezonovat dlouhodobě, přece jen by pravděpodobně řešila pro kněží přístup do chrámu za špatného počasí, které bylo jistě především v zimě vzhledem k horské lokalitě poměrně časté. K roku 1924, tedy téměř o třicet let později, je tak datován Zemanův návrh pro výstavbu spojovací chodby. Bystřický stavitel navrhuje oproti svému kolegovi stavbu výrazně masivnější a formálně zcela odlišnou. Zeman více respektuje ostatní architekturu místa. Navrhuje sice, podobně jako Wittner, krytou chodbu lemující závěr kněžiště, po stranách zakončenou malými apsidami „letních kazatelen“, v půdorysu tvaru T pak navazující chodbu do obytné klášterní budovy. Upouští však od gotizujících forem, ornamentů i florálních motivů. Zděnou stavbu proráží velkými segmentově zakončenými okenními otvory a dekoruje pouze výraznými římsami. Vytváří tak jakousi otevřenou průchozí galerii. Ochoz kněžiště podepírá klasicizujícími sloupy, v druhé z předkládaných variant pak největší rozpěr samotného mostu mezi stavbami podpírá pouze široce rozkročeným obloukem, stavbu kryje valenou

¹⁸⁶ Obr. č. 54 a 55 v přílohách.

klenbou s pasy a navrhuje zastřešení obloukovou střechou s konchou nad apsidami, alternativně střechu stanovou.

V závěru své tvorby i svého života tak Zeman ještě dostává příležitost uplatnit své znalosti historizujících stylů a navrhuje pro Hostýn důstojnou stavbu, která měla korespondovat se stávajícími budovami a jejíž formy měly odpovídat duchovnímu významu celého komplexu církevních staveb poutního místa. Svou stavební činnost v podobě poslední realizace uzavřel však nakonec Zeman již o rok dříve v roce 1923, kdy pro elektrifikaci poutního místa vystavěl věžičku hostýnské transformační stanice.

Zemanův význam pro Hostýn byl oceněn již současníky – během hostýnských slavností býval Zeman čestným hostem a po jeho smrti v roce 1927 otiskl časopis Hlasy svatohostýnské Zemanův obsáhlý nekrolog z pera pátera Oškery. Jeho práce byla doplňována i formována dalšími jeho současníky Bednaříkem a Wittnerem, jejichž podíl na současné podobě místa jim nemůže být upřen, i jeho následovníkem Metodějem Matuškou. Ten po Zemanově skonu převzal pomyslné žezlo „hostýnského stavitele“ a výraznou měrou přispěl k technickému zabezpečení plynulého poutnického provozu. Variabilitu architektonického jazyka v místě však zcela zásadní měrou ovlivnili i stavebníci – členové duchovní správy jezuité Jan Cibulka, František Xaver Zimmerhackel či Vincenc Pernička, do diskuse o stavebních realizacích pak vstupovali z pozice investora také členové výboru Matice svatohostýnské, z nichž jako nejvýraznějšího můžeme jmenovat opět Václava Zbořila. Vzhledem k nedostatečnému pramennému materiálu již dnes není možné rekonstruovat tvůrčí diskuse nad jednotlivými stavebními zakázkami,¹⁸⁷ zcela jistý je však úmysl všech zainteresovaných vybudovat na Hostýně důstojné poutní místo s adekvátním společensko-technickým zázemím odpovídající architektonicky stylové kvality. Tento cíl musel být často podřízen nedostatečným finančním možnostem objednavatele. Některé projekty – především komplexní záměr Jurkovičův či velkolepý projekt dostavby poutního domu Vladimíra Fischera - tak zůstaly jen na papíře. Primární ambice funkčního poutnického zázemí však musela být naplněna, a to nakonec právě především za přispění lokálních stavitelů.

¹⁸⁷ Původní hostýnská knihovna a archiv dokumentů byl rozptýlen ve svých torzech po vystěhování kláštera v dubnu roku 1950.

6 Od pozdního historismu k funkcionalismu

6.1 Od historismu k moderně: Klaudius Madlmayr a jeho projekty v Bystřici pod Hostýnem

„Velevážený příteli, předně se na mne nezlob, že nic nepíšu, ale zajímá mne už dlouho, jak se Ti daří a jsi-li ještě v Kroměříži. Nestýkám se vůbec s žádným, ani u Blažků jsem nebyl, protože mám tolik práce jako ještě nikdy. (...) Práce veliká... Tak se prosím nediv a nezazlívej mi, když se nehlásím častěji.“

Klaudius Madlmayr v dopise malíři Františku Ondrúškovi, 1931¹⁸⁸

Bystřický rodák, architekt Klaudius Madlmayr, se zapsal především do dějin brněnské architektury, pracoval na veřejných zakázkách v Olomouci, Bratislavě i v přímořském Lovranu. Těžiště jeho práce spočívalo zejména v církevních projektech. Právě v meziválečném období získal řadu zakázek a spolu s omluvou za dlouhé mlčení o nich informoval v dopisech svého přítele malíře Františka Ondrúška, s nímž jej pojila mimo jiného právě láska k podhostýnskému regionu. V citovaném dopisu tak umělcí Madlmayer dále píše také následující:

„Tu soutěž na zastavení území pro novou radnici, okresní úřad a theologickou fakultu v Olomouci jsem proti pěti Pražákům vyhrál, načež mi ihned ministerstvo zadalo vypracování náčrtků na okresní úřad. (...) Teď mi zadal zemský úřad vypracování plánů na infekční pavilon při zemské nemocnici u sv. Anny v Brně...“

Přes intenzivní přátelství to však nebyl Madlmayr, kdo pro malíře projektoval jeho dům ve Včelíně. Po Ondrúškově smrti však Madlmayr pro svého přítele navrhl náhrobek a touto jednoduchou drobnou architekturou se tvůrčím způsobem navrátil do svého rodiště. V Bystřici pod Hostýnem ale ještě předtím realizoval několik svých projektů obytných domů.

¹⁸⁸ Muzeum Bystřice pod Hostýnem, fond František Ondrúšek. Inv. č. 0.123/14 Korespondence s architektem Klaudiem Madlmayrem.

Syn majordoma bystrického zámku se v Bystřické chalupě narodil roku 1881. Po absolvování střední průmyslové školy v Brně nastoupil na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde studoval v letech 1904 až 1908, silně jej ovlivnili jeho pedagogové Otto Wagner a Friedrich Ohmann.¹⁸⁹ Roku 1909 hodnotil rektor Akademie Madlmayrovo studium v závěrečné zprávě následovně:¹⁹⁰

„Je napojený celým srdcem na svou vlast Moravu, studuje ji a hledá její poetické kouzlo. Je formálně a zvláště v představivosti malířsky nadaný, zvládá lehce kompozice velkých staveb, má nepřetržitě před očima celkový obraz města.“

Praktikoval ve velkých vídeňských ateliérech a díky studijním výsledkům absolvoval na doporučení akademie v roce 1909 studijní cestu do Itálie. Prohloubil se tak jeho zájem o historickou architekturu a jeho vazba k tradicionalismu. Ze svého pobytu na Istrijském Lovranu si přivezl silný inspirační zdroj v podobě znalosti starokřesťanských bazilik, jenž se projevil v jeho pozdějším díle. Po první světové válce pobýval v Bratislavě, roku 1922 se usadil v Brně. Architekt – tradicionalista sklízel úspěchy se svými projekty při zakázkách pro město Olomouc,¹⁹¹ prosazoval se i při zakázkách církevních.¹⁹²

Madlmayr byl po tvůrčí stránce velmi vytížen. Už během studií byl oceňován jeho vkus a cit pro rozměrné kompozice a cit pro jejich zasazení do krajiny i městského prostředí. Po válce získával řadu zakázek, udržoval však kontakty s rodnou Bystřicí a jejími obyvateli. To dokumentuje jeho korespondence s malířem Ondrúškem.¹⁹³ Přátelili se a Madlmayr projektoval pro malíře drobné přístavby v jeho vile Včelíně v Bystřici. Ve městě přestavěl Madlmayr dům svých rodičů č. 419 v Nádražní ulici,¹⁹⁴ pro Barboru Ondrúškovou vystavěl obytný dům č. 902 v Třídě Legií. Oba domy si v současném provedení fasády nezachovaly nic ze své původní podoby. O Madlmayrově rukopisu tak nejvíce vypovídá jeho nejstarší známý bystrický projekt - návrh sídelní budovy původního poštovního a telegrafního úřadu z roku 1910.

¹⁸⁹ Gabriela Obšilová, *Oprava kostela sv. Petra a Pavla v Prostějově, provedená Klaudiem Madlmayrem*, Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2013. s. 30.

¹⁹⁰ Marta Pořízková, Akademický architekt, uměleckoprůmyslový návrhář a kreslíř Klaudius Madlmayr in: *Bystřické poKROKY* č. 4. 1999.

¹⁹¹ Krajinská lékárna a Pozemkový ústav.

¹⁹² Dlouhodobě spolupracoval s jezuity na Velehradě, navrhoval sakrální stavby na střední a jižní Moravě - kostel v Židenicích (1931), Rozvadovicích u Litovle (1935), Kostelci na Hané (1931) apod. (Gabriela Obšilová, *Oprava kostela sv. Petra a Pavla v Prostějově, provedená Klaudiem Madlmayrem*, Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2013. s. 31).

¹⁹³ Dopis Fr. Ondrúškovi z ruky K. Madlmayra, 1931: „Velevážený příteli, předně se na mne nezlob, že nic nepíšu, ale zajímá mne už dlouho, jak se Ti daří a jsi-li ještě v Kroměříži (v nemocnici, pozn. autorky). Nestýkám se vůbec s žádným, ani u Blázků jsem nebyl, protože mám tolik práce jako ještě nikdy. Tu soutěž na zastavení území pro novou radnici, okresní úřad a theologickou fakultu v Olomouci jsem proti pěti Pražákům vyhrál, načež mi ihned ministerstvo zadalo vypracování náčrtků na okresní úřad, které jsem zase poslal do Prahy ku schválení. Teď mi zadal zemský úřad vypracování plánů na infekční pavilon při zemské nemocnici u sv. Anny v Brně... Práce velká, prosadil jsem proti názoru zemského stavebního úřadu, že se nebude stavět z betonu (rámová konstrukce), nýbrž z cihel. Můj názor podporovali všichni lékaři z nemocnice. Tak se prosím nediv a nezažlívěj mi, když se nehlásím častěji...“ (Muzeum Bystřice pod Hostýnem, fond František Ondrúšek. Inv. č. 0.123/14 Korespondence s architektem Klaudiem Madlmayrem)

¹⁹⁴ Přestavbu realizoval stavitel Metoděj Matuška.

Madlmayr navrhl rovněž podobu valašského betléma, který je dodnes uložen v bystřickém farním kostele. Objednal jej ještě František Ondrúšek, jeho žena pak realizaci betlému financovala po manželově smrti. Pro svého přítele Ondrúška vytvořil roku 1932 plán pro řešení jeho náhrobku, který poté realizoval stavitel Metoděj Matuška s kameníkem Josefem Kyselem.

6.1.1 Náhrobek malíře Františka Ondrúška

Portrétista František Ondrúšek se roku 1920 vrátil z Mnichova zpět do svého rodiště v Bystřici pod Hostýnem, kde si už dříve nechal vystavět vilu stavitelem Otto Zemanem. Jak již bylo uvedeno, udržoval intenzivní přátelské vazby s o dvacet let mladším Madlmayerem, který pro svého přítele navrhl roku 1932 náhrobek.¹⁹⁵

Tradicionalista Madlmayr vyprojektoval pro Ondrúškovu vdovu jednoduchou horizontálně orientovanou stélou. Konzervativní pojetí velkorysé masivní nápisové desky, která ve svém středu nese pouze malířovo jméno (dnes i jméno jeho ženy) a jeho životní data, je korunováno obloukovým nástavcem, který rámuje medailon s nízkým reliéfem vypodobňující Madonnu s dítětem. Při základně oblouku jsou dalším z nemnoha dekorativních prvků náhrobku pouze dva kruhy s jednoduchými kříži, které se opakují v nápisu v dolní části pomníku. Celý náhrobek vystupuje z masivní samostatně stojící pískovcové stěny a je zdánlivě nesen mohutnou konzolovou římsou.

Tvarosloví náhrobku pak jasně odkazuje svým tvaroslovím, latinským mottem a především dominantním medailonem k renesančním náhrobkům italské provenience 15. století. Klasicista Madlmayr tak snad do jisté míry usiloval o připodobnění umělce Ondrúška velikánům starého umění.

6.1.2 Budova poštovního úřadu

Dnes zůstává svým architektonickým řešením nejvýraznější z Madlmayrových děl budova lékárny Salvia, původní bystřický poštovní úřad. Jeho výstavba na rohu ulic Palackého a Zbořilovy (dnes ulice 6. května) byla zadána už roku 1910 poštmistrem Aloisem Klabačkou a byla jednou z prvních projektovaných staveb nové ulice prolomené z náměstí při výstavbě Zbořilovy továrny. Madlmayrův původní projekt byl při výstavbě proveden z části – stavba byla zjednodušena ve své dispozici, jinak byl vystavěn projektovaný plot i hospodářské budovy.¹⁹⁶ Na fasádě chybělo slepé okno, dispozice oken, jejich rozmístění i členění však bylo realizováno velmi přesně, stejně jako oblouk nad hlavním vstupem a členění fasády jednoduchým ležénovým rámem, kterým autor řešil asymetrii průčelí a umístění hlavního vchodu. Po roce 1948 se však do budovy přestěhovala občanská záložna a stavitel Matuška prolomil v průčelí rozměrné výkladní skříň. K nepoznání pak byla budova přestavěna v 80. letech 20. století. Zpět do původní podoby pak rekonstruovali dům noví majitelé

¹⁹⁵ Obr. č. 56 v přílohách.

¹⁹⁶ Obr. č. 57 v přílohách.

v 90. letech, kteří se vůbec nejvíce v historii stavby přiblížili jejímu původnímu plánu: znovu obnovili všechna okna v průčelí, přičemž usilovali i o zachování jejich členění, byť byly využity moderní technologie. Obnovili rovněž umístění a dispoziční dveří a obloukový přístřešek nad nimi, stejně tak ležénové rámy v průčelí i na straně obrácené do ulice Palackého. Vůbec poprvé v historii bylo realizováno slepé okno nade dveřmi, kde byl umístěn znak lékárny, která v domě po jeho rekonstrukci sídlí.

Původní řešení průčelí jednoznačně odkazuje k renesančním a palladiánským inspiračním zdrojům. Madlmayr v prvním patře budoucího poštovního úřadu projektuje pravoúhlá vysoká sdružená okna členěná do drobných skleněných tabulek, v přízemí pak rámuje hlavní vstup dvojicí rovněž pravoúhlých oken a dveře korunuje obloukovou římsou, čímž opticky realizuje jakousi variantu serliany.

Oba dnes stojící bystřické Madlmyerovy projekty dobře dokumentují jeho architektonickou stylovou neoklasicistně orientovanou pozici, na kterou nahlíží Černoušek, Šlapeta a Zatloukal, jako na jistý retardační moment konzervativních objednavatelů – tradicionalistů.¹⁹⁷ Nejedná se sice o natolik monumentální projekty, jako jsou třeba jeho stavby židenického kostela či olomoucké veřejné budovy, velmi dobře však odrážejí jeho zájem o formy renesanční a palladiánské.

¹⁹⁷ Tomáš Černoušek - Vladimír Šlapeta - Pavel Zatloukal. *Olomoucká architektura 1900-1950*. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum, 1981. Práce Oblastní galerie výtvarného umění v Olomouci. s. 11.

6.2 Uherskohradišťský architekt Dominik Fey a jeho projekty v Bystřici pod Hostýnem

„Gotika na pražské technické škole architektury se za mých časů nepěstovala a já neměl ani prostředků ani vůle gotiku po skončení studií na technice zvláště na některé speciální škole ve Vídni či v Mnichově neb jinde studovat.“
Vlastní poznámky Dominika Feye¹⁹⁸

I přes toto tvrzení, zapsané samotným architektem Dominikem Feyem v jeho vlastních poznámkách, se v archivu v Uherském Hradišti nachází ve Feyově pozůstalostním fondu projekt vykazující výrazné neogotické znaky. Tyto plány vyhotovil architekt pro farní úřad v Bystřici pod Hostýnem.

Dominik Fey (1863 – 1950), architekt, jehož tvorba výrazně ovlivnila podobu moravských měst především ve Zlínském a Jihomoravském kraji v prvních desetiletích 20. století, vyprojektoval pro bystřické objednavatele v prvním desetiletí 20. století dvě výrazné práce. Rodák z jihočeského Písku se po studiu pozemního stavitelství na C. a k. české vysoké škole technické v Praze¹⁹⁹ u profesorů Josefa Schulze, Jana Kouly a Jiřího Pacolda usadil roku 1892 v Uherském Hradišti.²⁰⁰ Své síly na Slovácku Fey nejprve spojil se staviteli Janem Laštovkou a Kryštofem Jedličkou, později se k firmě připojil i Feyův spolužák František Beneš. Spolupráce s kolegy však skončila roku 1898, respektive 1902, a Fey následně podnikal samostatně. Již bez společníků tak přijímal zakázky od bystřických stavebníků. Roku 1907 projektuje reprezentativní budovu fary pro bystřického faráře Vladimíra Worla a roku 1909 pak letní vilu pro podnikavého továrníka Václava Zbořila.

¹⁹⁸ Ivan Bergmann, *Architekt a stavitel Dominik Fey (katalog díla)*, Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Opava 2004. s. 29.

¹⁹⁹ Dnešní ČVUT v Praze

²⁰⁰ V tomto roce provádí v Uherském Hradišti stavební dozor při výstavbě budovy soudu, trvalé bydliště má ve městě evidováno od roku 1894. (Bergmann, Ivan. *Architekt a stavitel Dominik Fey (katalog díla)*, diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2004. s. 23.)

Do regionu se pak svým dílem vrátil znovu ve dvacátých letech 20. století. Na přání hostýnského superiora Vincence Perníčky vykonal ve dnech 6. až 8. září 1925 podrobnou prohlídku všech staveb na Hostýně – chrámu, klášterních budov, kaple, rozhledny, křížových cest, hostinců i nocleháren. Své poznámky sepsané na deseti stranách zaslal z Uherského Hradiště architekt Perníčkovi 29. září téhož roku spolu se svým návrhem výstavby nového poutnického domu. Ten však nepovažoval za definitivní. Vypsal především technické a funkční náležitosti, které považoval za nezbytné pro praktický chod velkokapacitního ubytovacího zařízení, a svůj návrh tak prezentoval spíš jako podklad pro práci dalších stavitelů:

„Moje návrhy budou jistě uvažovány interesenty a jistě i měněny. Nepovažuji je za definitivní, nýbrž jen za podklad pro další jednání kruhů kompetentních. A prospějí-li jen v nepatrné míře zamýšlené věci, budu s tím úplně spokojen.“²⁰¹

Dopis obsahuje zajímavé podrobnosti o stavu takřka všech existujících staveb na Hostýně a doporučení k jejich úpravám a rekonstrukcím. Velmi zajímavou je pak Feyova poznámka k Jurkovičově křížové cestě, kterou hodnotí architekt velmi vysoko:

„Nová křížová cesta od Köhlera – Jurkoviče ještě neúplná; bylo by záhodno, by byla co nejdříve doplněna; scházející úprava prvního zastavení na severní straně Sarkanderovky by měla být svěřena autoru křížové cesty, architektu Jurkovičovi, nyní v Bratislavě, aby dílo celé působilo jednotně. Také návrhy obrazové, jež dosud chybí, bylo by třeba co nejdříve od mistra Köhlera objednat. Nutno vždy pečlivě dohlédati, aby malebné tyto kapličky byly v dobrém stavu udržovány, a tak tato opravdu originální a pěkná ozdoba Hostýna na dlouho byla uchována.“²⁰²

My už však víme, že Jurkovič nakonec první zastavení neprojektoval. Práce byla svěřena bystrickému staviteli Metoději Matuškoví, jak je pojednáno v kapitole věnované práci bystrických stavitelů na hoře hostýnské. Sám Fey navrhuje závěrem své studie generální úpravu Hostýna a doporučuje pro tento úkol superiorovi profesora Fantu:

„Vypracování plánu nutno svěřiti svědomitému a osvědčenému civilnímu inženýru, načež zvlášť si dovoluji upozornit.

Kdyby některý profesor geodezie a technických škol byl ochoten tuto práci se svou školou vykonati, dalo by se očekávati, že bude získán elaborát naprosto spolehlivý a ne snad příliš nákladný. O získání generálního projektu úpravy Hostýna a snad i projektu poutnického

²⁰¹ Dopis architekta Dominika Feye hostýnskému superiorovi p. Vincenci Perníčkovi, 28. září 1925. MZA Brno, fond E26, CC III 22a.

²⁰² Ibidem.

domu, bylo by nejlépe se obrátiti na profesora české techniky v Praze, architekta Fantu. Tím ovšem nechci nijak raditi, aby z práce byli vyloučení jiní osvědčení architekti.“²⁰³

Do Feyovy tvorby se výraznou měrou promítly takřka všechny trendy dobového stavitelství na přelomu 19. a 20. století. Feyovi učitelé Josef Schulz a Jan Koula patří k předním představitelům neorenesanční architektury. Koula se však vypořádal i s pozdější oblibou znovuobjeveného českého baroka a přicházejícími podněty anglického Arts and Crafts. Fey se tak za studií dobře obeznámil s těmito slohovými polohami, méně však s architekturou gotickou, přičemž gotizující prvky silně rezonují právě v projektu bystřické fary.

Architekt po celé své tvůrčí období pozorně sledoval stavební trendy. Svým rukopisem se tak Fey nezařadil k výrazně vyhraněným tvůrcům a v historizujícím pojetí svých městských staveb využívá i secesního tvarosloví a modernistických přístupů. Jeho tvorba tak postupuje až do fáze geometrické moderny a kubismu²⁰⁴.

6.2.1 Fara v Bystřici pod Hostýnem

Značnou část Feyova stavebního díla tvoří sakrální architektura. Již roku 1898 realizoval výstavbu kaple v Babicích, později, v roce 1906, se podílel na opravě fary a kostela v Bílovicích. V tomto období byl osloven i bystřickým farářem Vladimírem Worlem. Worle se roku 1906 vrátil z kooperátorské služby u sv. Mořice v Olomouci do Bystřice, kde kaplanoval v letech 1893 až 1898. Už k roku 1907 je pak datován Feyův projekt pro Worla na novou budovu fary, která byla situována co neblíže kostelu, hned vedle zánovní budovy Zemanovy dívčí školy.²⁰⁵

Patrovou budovu nové fary vyprojektoval Fey na čtvercovém půdorysu. Velkorysý vestibul s monumentálním schodištěm do prvního patra je dominantním prostorem celé stavby. Přímou z vchodové chodby vybudoval Fey samostatný vstup do farní kanceláře tak, aby nebyl rušen ostatní chod domácnosti. Zbytek přízemí sloužil jako zázemí pro hospodyně a služku a jako byt kaplana. V prvním patře fary projektoval Fey hostinské pokoje, předpokoje, ložnici, pracovnu a velkou jídelnu s arkýřem. Podesta monumentálního schodiště, po níž stoupá návštěvník do prvního podlaží, v exteriéru mírně vystupuje z kubické kompaktní hmoty celé stavby v podobě mělkého rizalitu mírně segmentového tvaru na východní straně budovy. Ta je dnes špatně viditelná, neboť k ní poměrně těsně doléhá další zástavba. Schodiště tak ale dominuje rozměrné okno prosvětlující celý prostor rozlehlého vestibulu. Zásadně se však odlišovalo od ostatních oken – okenní výplň se skládala z průhledné vitraje

²⁰³ Dopis architekta Dominika Feye hostýnskému superiorovi p. Vincenci Perníčkovi, 28. září 1925. MZA Brno, fond E26, CC III 22a.

²⁰⁴ Návrh na výstavbu městských lázní pro Uherské Hradiště, 1924.

²⁰⁵ Obr. č. 58 v přílohách.

opět s gotizujícími formami a navíc jej Fey zamýšlel jako seskupení pěti nestejně vysokých úzkých pásů, v horní části rozčleněných výraznou římsou přetínající na fasádě rizalit schodiště.

Nepřehlédnutelný arkýř, tolik typický pro Feyovu tvorbu, měl být pak dominantním dekoračním prvkem exteriéru jeho bystrického projektu. Visutá subtilní „věžička“ odlehčená prolomením okny, dekorována reliéfy nad každým z nich a završená převýšenou jehlancovou střechou, měla dominovat nároží vypnutému směrem k náměstí. Hlavní vstup do budovy, který je však natočen do jakési „uličky“ mezi budovami školy a fary, akcentoval architekt oknem a stříškou na konzolách, ve které se pokouší opakovat drobné gotické dekorativní prvky. Sdružené okno v prvním patře fasády otočené k náměstí a nad ním se na střeše vypínající vikýř měly být rovněž ozdobeny subtilními gotickými fiálami, arkýř doplňovala krátká balustráda. Stanová střecha příkrývající kubus stavby byla v návrhu rovněž korunována vysokou štíhlou věžičkou.

U návrhu fary můžeme snad jako u jediného příkladu z Feyovy tvorby sledovat výraznější využití gotizujících forem, ovšem s modernějším jazykem. Vzhledem k tomu, že řada dominantních dekoračních prvků nebyla realizována, jsou hlavním výzdobným prvkem tvarově jednoduché budovy trojdílná okna v přízemí zakončená tupým lomeným obloukem. V prvním patře jsou obdélná sdružená okna, členěná a zároveň propojená průběžnou římsou obíhající celou hmotu stavby a podpíraná drobnými konzolami.

Podobně jako u mnohých svých dalších projektů i v případě bystrické fary nakonec Fey ztroskotal na nedostatečném kapitálu objednavatele, ideální projekt tak zůstal jenom na papíře. Věžička, arkýř ani fiály dekorující okna nebyly nikdy realizovány. Původní záměr autora a gotizující rysy tak nesou jen okna ve svém tvarosloví a uspořádání a stávají se spolu s průběžným pruhem členícím okenní otvory prakticky jediným dekorativním prvkem celé budovy.

Feyovo neorenesanční školení a aktuální obliba barokní architektury, která v době jeho studií ovládala Prahu, predestinovaly stavitele k využití právě renesančních a barokních forem. A Fey je skutečně ve své tvorbě dominantně využíval. S formami gotickými se tak architekt setkával jen z vlastního zájmu a poměrně okrajově, jak je patrné z úvodní citace této kapitoly.

Můžeme se tak domnívat, že pokus pojednat projekt bystrické fary v gotizujících formách byl i pro samotného architekta jakýmsi experimentem. V pramenech není zmíněno, zda se tak stalo na přání objednavatele či se jednalo o umělecký záměr architekta. Každopádně zůstává tento projekt jakýmsi osamoceným solitérem v řadě Feyových prací.

6.3 Olomoučan Hubert Aust a vila manželů Fialkových

„Dekorativismus a monumentalismus byly převažujícími stylovými inspiračními zdroji i v tvorbě místních olomouckých projektantů a stavitelů. (...)

Nejvýznamnějším příkladem je tvorba Huberta Austa.“

Tomáš Černoušek, Vladimír Šlapeta a Pavel Zatloukal, 1981²⁰⁶

V květnu roku 1928 vyprojektoval architekt Hubert Aust v Olomouci návrh na stavbu rodinného domu doktora Jaromíra Fialky a jeho manželky Jarmily. Stavbu realizovala stavební firma Metoděje Matušky a dnes vila stojí na křižovatce ulic 6. května (dříve Zbořilova) a Palackého. Je tak třetím domem v této křižovatce, o němž se pojednává v tomto textu. Je protipólem zadního traktu Zbořilovy svíčkárny a přes ulici sousedí s Madlmayerovou budovou staré pošty.

Herbert Aust,²⁰⁷ absolvent Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze (přičemž bývá připomínán především vliv Josipa Plečnika na Austovo studium), se v meziválečném období usadil ve své rodné Olomouci, klientelu ale získal po celé Moravě – kromě Mohelnice, Prostějova či Uničova²⁰⁸ i v Bystřici pod Hostýnem. Zde si Austovu práci objednal advokát Jaromír Fialka. Proč si Fialka zvolil mimobystřického projektanta, není známo. Snad poznal Austovu práci nebo osobu během studií v Praze – oba muži byli vrstevníky.²⁰⁹ JUDr. Jaromír Fialka byl výraznou postavou bystrického veřejného života, což bylo primárně dáno jeho profesí. Ve městě se usadil tento kroměřížský rodák po první světové válce jako advokát, angažoval se ale také ve vedení pěveckého spolku Tregler,²¹⁰

²⁰⁶ Černoušek, Tomáš, Vladimír Šlapeta a Pavel Zatloukal. *Olomoucká architektura 1900-1950*. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum, 1981. Práce Oblastní galerie výtvarného umění v Olomouci.

²⁰⁷ Narozen 31. října 1891 v Olomouci Bělidlech, zemřel 30. prosince 1955 v Olomouci.

²⁰⁸ Bohumír Kolář, *Hubert Aust, dosud nedoceněná osobnost olomoucké architektury*, Olomouc.cz. Online. Publikováno 22. listopadu 2005. (cit. 28. 2. 2017)

²⁰⁹ Fialka se narodil roku 1892 v Kroměříži, studoval na Univerzitě Karlově, kde absolvoval roku 1920.

²¹⁰ Fialka byl starostou sboru Tregler od jeho založení roku 1936, v hudebním životě města působil od svého příchodu do Bystřice roku 1926, v letech 1942 až 1944 pořádal cyklus koncertů *Bystřické hudební středy*. Od roku 1952 externě vyučoval

působil v Osvětovém sboru i Sokolu.²¹¹ Jeho společenskému postavení odpovídala i stavba, kterou si u Austa objednal.

Olomoucký architekt vyprojektoval pro Fialku dvoupatrovou stavbu s výraznou atypicky řešenou mansardovou střechou a z hmoty stavby předsunutým vstupním rizalitem, jenž je rozčleněn nesouměrně rozmístěnými okenními pásy. V poschodí z rizalitu vystupuje další konkávně prohnutý blok hmoty nesený menším rizalitem portálu. Ten je výrazně horizontálně členěn, což v kombinaci s okenními římsami, které pak obíhají boční průčelí stavby, dvěma masivními střešními římsami a kruhovými útvary nad vstupním schodištěm posiluje geometrizující působení celé stavby. Naopak mírné prohnutí střech nad okapy evokuje jakousi orientální inspiraci podpořenou i návrhy kamenných reliéfů zpodobňujících klečící postavy s pochodněmi po stranách rizalitu v poschodí. Dnes tyto postavy na fasádě nejsou, část rizalitu vedle oken je zaoblena a rozčleněna do pásů - obloučků. Pro Austa charakteristický přetrvávající vztah k neoklasicismu naznačují okenní šambrány v bočních oknech prvního patra, které vykazují tvarově zjednodušené formy klasické architektury. Hmotové členění celé stavby především v zahradním průčelí však již vykazují jistý příklon k dynamice expresionismu. I v této stavbě se však především, podobně jako například u Austových olomouckých realizací zastoupených dominantně stavbou Husova sboru,²¹² tak utkvávají v nové kombinaci modernistické prvky a ohlasy dekorativismu s momenty tradicionalistickými - klasicizujícími.²¹³

na hudební škole v Bystřici pod Hostýnem. (Macek, Petr. *Fialka Jaromír*. Slovníkové heslo in *Český hudební slovník osob a institucí*. Dostupné online http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=7160 (cit. 2. 3. 2017)

²¹¹ Gabriela Matějčková, *Kulturní a společenský život v Bystřici pod Hostýnem za první republiky*, Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova. 2006.

²¹² Milan Kudyn, *Husovy sbory v Čechách a na Moravě. Architektura 1920 – 1940*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2008.

²¹³ Obr. č. 59 v přílohách.

6.4 Od moderny k funkcionalismu: Bohuslav Fuchs a jeho dílo v Bystřici pod Hostýnem

„Vedle soudní budovy na Novém náměstí postavil si jednopatrový domek Dr. Aleš Váhala, obvodní lékař. Mimo toho postavil si Novém náměstí tovární budovu Pavel Tauber, výrobce prádla. Budova je řešena jako účtovní a administrativní budova továrního podniku. Projektantem byl architekt Bohuslav Fuchs z Brna, rodák ze Všechnovic u Bystřice p. Host. tvůrce bystřické sokolovny. Projekt Tauberovy administrativní budovy byl jako příklad dobře řešené adm. tovární budovy uveřejněn v odborných časopisech a vystavován na umělecké výstavě později v Paříži pořádané.“

Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 - 1938²¹⁴

Výše uvedená slova poznamenal kronikář Michal Slovák do pamětní knihy města k roku 1923. Mladý absolvent Akademie výtvarných umění v Praze Bohuslav Fuchs vnesl ve dvacátých letech 20. století čerstvý vítr do bystřické stavitelské produkce stárnoucích lokálních mistrů, tápajících na hranici dříve u objednavatelů úspěšného historismu, líbivých, byť v jejich podání nedomyšlených a nedůsledně následovaných secesních myšlenek, a pronikajících hlasů velkoměstské moderny. Žák Jana Kotěry pocházel ze Všechnovic vzdálených od Bystřice jen třináct kilometrů, pro město vyprojektoval několik významných veřejných zakázek, pro její obyvatele pak vypracoval několik menších soukromých projektů především na přestavby rodinných domků, firemní budovy nebo drobnou funerální architekturu.

Fuchs absolvoval pražskou Akademii roku 1921. Na počátku 20. let se pak vrátil po zkušenosti v ateliéru Jana Kotěry na Moravu a začal si budovat pracovní pozici v Brně, s níž je spjata značná část jeho nejznámějšího díla. S poválečným stavebním rozvojem Bystřice pod Hostýnem byl ale osloven s řadou zakázek i ve svém rodném regionu. A to hned po absolvování studií.

²¹⁴ SOkA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

6.4.1 Sokolovna

Už roku 1921 pověřili mladého architekta zástupci *Družstva na výstavbu tělocvičny* vypracováním plánů pro zamýšlenou stavbu. Sokolové plánovali vybudovat velký komplex s divadelním sálem, tělocvičnou, hotelem a restaurací. Výkresy k první části komplexu – divadelnímu sálu, který měl provizorně plnit i funkci tělocvičny, předložil Fuchs už na jaře roku 1922 a v červnu toho roku byl položen základní kámen. Firma stavitele Františka Bednaříka za přispění Sokolů vystavěla divadelní budovu velmi rychle a Sokolovna byla otevřena 28. října 1922. Kvůli nedostatku financí byly odloženy další části realizace a samotná stavba byla definitivně omítnuta o šest let později.²¹⁵

Fuchs vyprojektoval divadelní sál tělocvičny ve formě baziliky s převýšenou ústřední částí s okny a sloupy oddělenými bočními loděmi. V průčelí vypnul v centru trojúhelníkového štítu obloukovou stříšku a plastické horizontální pásy. Výraznou horizontálnost stavby zdůraznil po jejím obvodu římsami. Na průčelí pak navrhuje obloukové prvky po stranách. Ty pakuje i na konzole podpírající stříšku nade dveřmi a dále v interiéru, kde obloukové motivy aplikuje na stropě i pilířích. Plastické kruhové prvky pak umisťuje na balkon a pásy pod okny hlavního sálu.²¹⁶

Fuchs byl přirozeně po absolvování studií a jako Kotěřův praktikant silně ovlivněn tvorbou svého učitele. Na projektu Sokolovny tak můžeme sledovat prvky lidové architektury použitím říms a lezén, ozdobných geometrických prvků.²¹⁷ Dnes tak stavba působí výrazným hmotovým členěním průčelí téměř puristicky, původní obloučková výzdoba však naznačuje ještě jisté ohlasy dekorativismu. Snad pod vlivem nejen Kotěrovým, ale i pražských prací Janákových a Gočárových. Bylo by však zřejmě chybné spojovat Fuchsovu tvorbu dvacátých let přímo s „rondokubismem“. Fuchs klade už i v této rané práci na první místo měřítko praktičnosti a funkčnosti, rysy národního slohu jsou zde ale velmi patrné. Tento raný projekt naznačuje Fuchsův příklon k purismu²¹⁸ – plasticky členité průčelí koncipované v souladu s interiérem, kompozice využívající elementárních těles, čistých tvarů válců, krychlí a jejich částí dosahuje monumentalizujícího výrazu.

V roce 1938 doplnil Fuchs původní projekt návrhem na tělocvičnu, reprezentativní vestibul, ubytovnu/hotel a restauraci.²¹⁹ Nový projekt už opouští od dekorativismu charakteristického pro první část komplexu a v duchu konstruktivismu a prosazujícího se funkcionalismu akcentuje praktičnost a využitelnost prostoru a stavby.

²¹⁵ Obr. č. 60 a 61 v přílohách.

²¹⁶ Podrobný popis stavby předkládá ve své práci Kateřina Valterová. (Kateřina Valterová, *Architekt Bohuslav Fuchs v Bystřici pod Hostýnem*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2009)

²¹⁷ Řada z nich byla při následných úpravách a přemítání stavby odstraněna především v průčelí stavby.

²¹⁸ Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno: Petrov. 1995.

²¹⁹ Kateřina Valterová, *Architekt Bohuslav Fuchs v Bystřici pod Hostýnem*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2009.

6.4.2 Další realizace na Novém náměstí – podnik továrníka Taubera

V dostupných pramenech je opakovaně zmiňováno, že Fuchs v souvislosti se Sokolovny měl vyprojektovat i regulační plán tzv. Nového náměstí, tedy dnešního náměstí Schwaigrova. Tento regulační plán se však nepodařilo v pramenech dohledat,²²⁰ jeho existence by však odpovídala Fuchsovu zájmu o urbanistickou problematiku. Fuchs měl v té době za sebou již návrhy na úpravu letenské stráně i plán na regulaci města Prostějova. Podobný problém jako u bystrického Nového náměstí pak řešil především v soutěžním návrhu na umístění nového českého divadla v Praze z roku 1921.²²¹

V lokalitě bystrického Nového náměstí mladý architekt projektoval krátce po prvním projektu Sokolovny další stavbu.²²² Na sousední parcele plánoval bystrický továrník Pavel Tauber vystavět zázemí podniku na šití pánských košil a oslovil Bohuslava Fuchse hned roku 1923 s první zakázkou. Architekt pak pro něj připravoval projekty jeho podniku několikrát i během dalších čtyřadvacet let.

Oproti Sokolovně o rok mladší stavba Tauberovy administrativní budovy již zcela upouští od národních a pražských vlivů, jimiž byl Fuchs obklopen během svých studijních let. Stavba se hlásí spíše k holandské architektuře a dokladuje tak Fuchsovu rychlou orientaci v nových vlivech a jejich aplikaci do architektury malého provinčního města.²²³ Funkční rozdělení prostor administrativní budovy a vnější členění budovy výraznými horizontálami a vertikálami se již silně hlásí k novému architektonickému programu. Význam stavby v době jejího vzniku dokumentuje i bystrická kronika (příslušnou pasáž jsme citovali v úvodu této kapitoly), která připomíná všeobecné uznání odborné veřejnosti, jíž se projektu dostalo.

Patrovou budovu opatřenou vůbec poprvé ve Fuchsově tvorbě horizontální střechou²²⁴ nechal architekt vystavět z režného zdiva, jenž na fasádě kombinoval s kontrastní světlou omítkou. Průčelí rozčlenil Fuchs do tří vertikálních pásů a okenními osami, v přízemí ztrojenými. Budovu korunuje výraznou římsou.

Regionální tendence nizozemské skupiny, střídmost výtvarného projevu těžící z pravoúhlého členění ploch, jakési „dogma pravého úhlu“, byly blízké Fuchsovým ideálům a v projektu Taubrovu továrny se k nim architekt přihlásil. Fuchs potlačuje nahodilost ve prospěch racionálního postupu. Kudělka spojuje Tauberovu administrativní budovu s vlivem konzervativnější holandské skupiny Wendingen, reprezentované mimo jiné Michelelem de Klerkem a Willemem Marinusem Dudokem.²²⁵ U tohoto Fuchsova projektu je nápadné především použití typického holandského stavebního

²²⁰ Projekt Fuchsova regulačního plánu pro Nové náměstí zmiňuje například Josef Maťa v podmínkách pro výkup pozemků v oblasti (SOkA Kroměříž, Fond B-a4, inv. č. 310)

²²¹ Zdeněk Kudělka, Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.

²²² Obr. č. 62 v přílohách.

²²³ Iloš Chronek, *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*, Brno: Petrov. 1995.

²²⁴ Kateřina Valterová, *Architekt Bohuslav Fuchs v Bystřici pod Hostýnem*, Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2009.

²²⁵ Zdeněk Kudělka, Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.

materiálu – režné cihly, která vytváří s hrubou omítkou i barevně účinný kontrast. Vedle oprostěných kubických forem jednotlivých částí je pak vývojově nejcennějším krokem této stavby použití horizontální střechy, která se zde vyskytuje vůbec poprvé.²²⁶

O dva roky později projektoval Fuchs pro Taubera přístavbu. Patrovou budovu opět jednoduchého obdélného půdorysu rozčlenil vodorovnými pásy oken, fasádu navrhl se světlou omítkou a obě budovy propojil koridorem. Stavba byla dokončena až roku 1936 a vedle původní realizace dokladuje Fuchsův příklon k funkcionalistickému architektonickému názoru, a to především jednoduchostí linií a funkčním a logickým prostorovým řešením interiéru.

Roku 1937 si pak Tauber u Fuchse objednal i projekt na obytný dům s další výrobní provozovnou. Tato stavba je nejrozsáhlejší ze všech tří Tauberových stavebních projektů. Patrovou budovu rozčlenil architekt velkými okny, na severním průčelí pak vedle okenních pásů vyprojektoval Fuchs i zastřešenou lodžii. Ta měla původně převyšovat zbývající budovy komplexu o 120 cm, dnešní realizace tomu však neodpovídá. Obytný dům s administrativní budovou propojil průchozím koridorem s průjezdem a vrátnicí,²²⁷ kterou přiblížil původní stavbě z roku 1923.

O dalších deset let později, roku 1947 po návratu z válečného exilu, Tauber přistavěl k firmě sklady, opět podle Fuchsova projektu. Skladovací prostory Fuchs přistavěl nad chodbu ve dvoře.

6.4.3 Chudobinec/chorobinec

Ekonomické problémy Thonetovy firmy na počátku dvacátých let 20. století vedly k jejímu dočasnému uzavření a po znovuootevření k výraznému snížení počtu zaměstnanců. Město po válce plánovalo zbudování zařízení pro chudé a nemocné a v napjaté situaci po zavření firmy roku 1922 již nemohlo problém odkládat.

Nová a kapacitně větší budova chudobince, o jejíž výstavbě bylo rozhodnuto roku 1924, měla být realizována na místě staršího ústavu pro chudé na rohu ulic Hostýnské a Rusavské a projekt byl zadán architektu Fuchsovi. O realizaci jeho návrhu se pak ucházeli všichni bystřičtí významní stavitelé: František Bednařík, Metoděj Matuška a Emila Sláma společně s Otto Zemanem. Pro finanční úspory navrhovali Sláma se Zemanem změny a Fuchsův finální projekt pro tuto stavbu byl kompromisem mezi jeho původním návrhem a úpravami bystřických stavitelů.

Fuchs navrhl stavbu na půdorysu ve tvaru písmene L, v průčelí projektoval výrazné schodiště s prosklenými částmi podepřené pilíři, lezénami orámoval vstup do muzea, jehož zřízení bylo jednou z podmínek městské rady.²²⁸ Východní křídlo členil horizontálně pásy oken. V návrhu stavby Fuchs uplatňoval pálené cihly, v přízemí v kombinaci s lomovým zdívem. V úsporné variantě návrhu pracuje

²²⁶ S výjimkou budov na projektu regulace předmostí Mánesova mostu a Klárova. (Zdeněk Kudělka, *Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse* in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.)

²²⁷ Podrobnější popis celého komplexu předkládá ve své práci Kateřina Valterová (2009).

²²⁸ „Dominantního zjevu budovy docílno věžovitou formou schodiště a kolmými stěnami průčelí do ulic. Vchod musejní zvlášť zdůrazněn. Celkový dojem vyznívá v sociální účel budovy.“ (SOkA Kroměříž, B-a4, inv. č. 316)

Fuchs s členěním fasád kubistickými prvky, pracuje s režným zdívem s prolamováním, okna do ulice jsou úzká a vysoká.

Později ale bylo původní místo starého chudobince zhodnoceno jako nevyhovující a Fuchs byl v polovině roku 1926 požádán o přepracování návrhu pro nové místo na konci Sušilovy ulice na okraji města při cestě na Hranice. Budova byla vystavěna během jednoho roku mezi létem 1925 a zářím 1926.²²⁹

Nový projekt si vyžádal další úspory, oproti předchozím dvěma je nejprostší.²³⁰ Stavbě dominuje ustupující rohová část se schodištěm a vstupem z režného zdíva, průběžné okno zdůrazňuje vertikálnost schodištní části, doplňuje je hladkou římsou. Křídla budovy stojí na soklu z kamene, zastřešená jsou sedlovou a polovalbovou střechou.²³¹

Kombinace režných cihel s hladkou světlou omítkou, výraznými vertikálami a horizontálami opět zasazují svůj inspirační zdroj do Holandska, podobně jako další Fuchsovy realizace z dvacátých let. Kudělka rovněž spojuje bystrický chudobinec – stejně jako jeho neprovedenou variantu, u níž byla ještě více patrná holandizující tendence – se stavbou Tauberovy továrny a dokládá, že obě (respektive všechny tři) stavby byly založeny na obdobném tvůrčím principu. Ačkoliv na výslednou jednoduchost měl vliv také stavební program, je úsilí o budování na základě kubických bloků zcela zjevné. Monumentalita tohoto bystrického projektu je ještě zdůrazněna jednoduchými liniemi a masivními plochami, které podporují právě sociální účel projektu. Společně s návrhem na přístavbu Zemského domu v Brně z roku 1923 tak tvoří Tauberova administrativní budova a bystrický chudobinec druhou výraznou vývojovou skupinu Fuchsova díla.²³²

6.4.4 Další projekty: Továrna ESPOL a Fuchsovy adaptace bystrických rodinných domů

Ve dvacátých letech 20. století byl Fuchs v Bystřici velmi vytěžovaným projektantem. Roku 1924 byl osloven firmou Svoboda a spol. se zakázkou na výstavbu budov chemické továrny ESPOL. Vyprojektoval objekt sestávající ze dvou částí: patrové administrativní budovy a nízké výrobní haly.

²²⁹ Započato se stavbou nového chudobince na pozemku p. č. 265/1 v ulici Sušilově. Pozemek koupila obec od stavebního podnikatele Emila Slámy. (SOkA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938)

²³⁰ „V dubnu zbourána byla stará budova městského chudobince č. p. 98 na rohu ulice Horní a Hostýnské. Současně zbourán sousední chatrný obecní domek č. p. 226. Stavební místo prodáno za 10000 Kč.

Započato se stavbou nového chudobince na pozemku p. č. 265/1 v ulici Sušilově. Pozemek koupila obec od stavebního podnikatele Emila Slámy.

Projekt nového chudobince byl původně dle pokynů a přání zástupců obce vypracován architektem Bohuslavem Fuchsem z Brna (tvůrcem projektu Sokolovny a továrny na prádlo na Novém náměstí) pro stavební místo bývalého chudobince na rohu ulice Hostýnské a Rusavské. Když došlo k definitivnímu rozhodování se ku stavbě, bylo shledáno, že toto stavební místo nevyhovuje a novostavba chudobince neměla by ani dvorku ani zahrady. Projekt byl tedy na přání obce narychlo pozměněn a aspoň částečně přizpůsoben novému staveništi v Sušilově ulici. Stavbu provedla firma Emil Sláma.“ (SOkA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938)

²³¹ Obr. č. 63 v přílohách.

²³² Zdeněk Kudělka, Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.

Geometrické řešení průčelí administrativní budovy umocňoval mohutný plot z kamene. I tato Fuchsova realizace vykazovala příklon k tvůrčímu názoru holandské architektury, který podpořil architekt především výrazným geometrickým výrazem průčelních částí i celkové kompozice stavby.²³³

Bystřičtí stavebníci pak dále oslovili oblíbeného architekta i s dalšími zakázkami podstatně menšího rozsahu. Většinou se jednalo o přestavby a adaptace. Už roku 1926 měl být podle Fuchsova projektu přestavěn obchodní dům Karla Bohatce v Dolní ulici v centru města. Průčelí členěné geometricky pojednanými pásy, lemované lezénami a římsami a prolomené výkladními skříněmi v sobě spojovalo dvě prodejny se samostatnými vstupy mezi výlohami. Oba obchody jsou oddělené chodbou s průchodem do vnitřního bloku stavby a ke schodišti do patra. Nad prodejny Fuchs navrhl dva byty. Subtilní prosklení přízemní části naznačuje ve srovnání s masivními cihlovými konstrukcemi dalších Fuchsových realizací této doby větší příklon ke konstruktivistickým tendencím, svým výrazem se blíží Fuchsovým pozdějším brněnským realizacím a je zde patrné postupné rozvolnění Fuchsova vztahu k holandské architektuře.

Ve stejném roce Fuchs navrhoval i přestavbu dalšího obchodního domu v bloku ulice na náměstí pro Emila Navrátila. I v tomto případě rozčlenil přízemí souměrně trojicí dveří, mezi nimi dále dvěma výkladními skříněmi. Horizontalitu, která však není tak výrazná jako u předchozí realizace pro obchodníka Bohatce, jehož dům je roztažen přes dvě stavební místa, zdůrazňuje pás nesoucí označení sortimentu obchodu, jakož i vysoká okna rozčleněná do vertikálních pásů a roztažená v šířce prvního poschodí. V interiéru řešil Fuchs stavbu po funkční stránce stejně jako Bohatcův dům a nápadná je i jejich podobnost formální. Ani jeden z domů však v Bystřici realizován nebyl.

Fuchs také v letech 1925, respektive 1931, navrhl i adaptace dvou domů v Nádražní ulici. Prvním projektem byla úprava domu č. 502 pro pana Slovák, tou druhou nástavba domu vrchního oficiála Podhrazníka tamtéž. Oba historizující přízemní domky Fuchs navrhoval zvýšit o jedno patro a projektoval i dispoziční změny v přízemí stavby.

U Slovákova domku navrhl architekt přístavbu zastřešenou rovnou střechou a geometricky pojednanou fasádou rozčleněnou dělenými okny. Do dvora navrhl Fuchs přístavbu schodiště, které vystupuje z hmoty stavby v podobě válcovité věže, do níž zasadil i hlavní vstup do budovy. Fuchs usiluje o vzájemný respekt a soulad starší i nové části nemovitosti. Geometrické prvky, římsy a linie komunikují s původními formálními prvky. Stavba byla sice v pravé části o patro zvýšena, nevykazuje ale znaky Fuchsova projektu, a tak není možné posoudit, zda stavebník nakonec využil architektův návrh nebo ne.

V Podhrazníkově projektu navrhoval Fuchs přístavbu schodiště a obytného patra bez výrazných formálních prvků, jednoduchou hladce omítnutou nástavbu rozčlenil pouze většími okny.

²³³ Kateřina Valterová, *Architekt Bohuslav Fuchs v Bystřici pod Hostýnem*, Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2009.

Ani u tohoto domu není zřejmé, zda došlo k jeho realizaci. Zcela jistě ne v celém rozsahu Fuchsova návrhu.

Rodinný dům, který byl nakonec upraven zřejmě podle Fuchsova návrhu, je však dům č. 492. Plány signované Fuchsem se nedochovaly, o autorství základní myšlenky této přestavby napovídá následující tvrzení doktora Jiřího Barboříka, současného majitele domu:

„Někdy těsně před rokem 1930 nebo v desetiletí 1920–1930, kdy jmenovaný architekt vytvořil projekt místní sokolovny, byl zřejmě častěji hostem paní Františky Dohnalové, mé babičky, funkcionářky ve výboru Sokola. Ta se zřejmě při kávě zmínila, že by chtěli svůj dům rozšířit přístavbou, a to o podkroví a zřejmě i o verandu. Podle vyprávění mé babičky vzal architekt Fuchs ubrousek a tužku a přímo na zahradě načrtl, jak by měla přístavba vypadat. Tento náčrt je uschován v našem rodinném archivu a domnívám se, že jde o vzácný doklad. Podle tohoto náčrtu pak tehdejší stavitel Vašalovský vyhotovil stavební výkresy a v roce 1930 byla přístavba realizována.“²³⁴

Přístavba verandy a zvýšení zahradního traktu domu je tak zřejmě záměrem Fuchsovým. Ten navrhl pro Dohnalovy prosklenou verandu s obloukovým rizalitem odlehčenou vysokým pásem oken. Zvlněnou horizontálu půdorysu verandy pak podporuje i zábradlí terasy v prvním poschodí členěné vodorovnými průběžnými kovovými pruty.²³⁵ Z terasy autor projektu zvedá jednoduchou obdélnou konstrukci – pilíř s překladem, jenž dále pokračuje jako obdélný rám lemující okno ve štítu nad terasou. Směrem do zahrady pak byla vyprojektována přístavba rovněž zaobleného půdorysu. Dominantní vertikálu zdůraznil architekt úzkým vysokým oknem přesahujícím úroveň přízemí a v patře velkým oknem členěným do malých ploch stejně jako okna verandy.²³⁶

Tento projekt se již zcela přiklání k funkcionalistickému tvarosloví. Výrazné prosklení a konstrukce rámu okna a terasu v patře ohlašují další Fuchsovy realizace formální čistotou linií konstrukce i členěním oken. V kontextu Bystřice tento projekt nemá obdoby. Znovu je však nutné připomenout, že Fuchsovo autorství není doloženo plánovou dokumentací.

6.4.5 Slámová hrobka

Roku 1926 vypracoval Bohuslav Fuchs projekt rodinné hrobky pro stavitele Emila Slámu. Toho roku zemřel ve věku jednoho roku stavitelův syn, dva roky před tím pochoval Sláma svou první ženu a ještě dříve i svého prvorozeného syna, který nešťastně zemřel jako jedenáctiletý. Drobná funerální stavba je poměrně výrazným dílem Fuchsovy rané tvorby a dokladuje také dobré kontakty

²³⁴ Komentář RNDr. Jiřího Barboříka k domu č.p. 492 v Nádražní ulici v rámci přednášky Dne architektury, 3. 10. 2015.

²³⁵ Původní zábradlí mělo spíše svislé členění.

²³⁶ Obr. č. 64 a 65 v přílohách.

mezi oběma muži – bystrickým stavitelem i mladým architektem, ostatně spolupracovali na projektu bystrického chudobince. Celá realizace odpovídá Slámově pozici ve městě a dokumentuje i jeho profesi užitím masivních hranolů, které tvoří dominantní rámce náhrobku.²³⁷ V kontextu ostatních pomníků bystrického hřbitova je Sláмова hrobka výrazným solitérním počinem mezi tradičními náhrobky. Trend puristických funerálních architektur zůstal ve městě bez odezvy.

Šestice výrazných vertikál je korunovaná subtilnějším překladem se čtveřicí křížů. Nižší bloky po stranách byly určeny k umístění textů, jméno rodiny nese horizontální hranol ve spodní části rámu náhrobku. Hrob pak ve střední části kryje šestice velkých kachlů.²³⁸

Podobné výrazné vertikály Fuchs využil v další funerální realizaci z tohoto období – obřadní síni brněnského ústředního hřbitova. Tato realizace bývá spojována s Unity Church Francise Loyda Wrighta v Illinois, jenž v průčelí opakuje masivní vertikální bloky rámované subtilnějším, ovšem reliéfně probraným překladem. Podobné motivy dominují právě i Fuchsově návrhu Slámovy hrobky.

Bystrické dílo Bohuslava Fuchse, jehož většinu můžeme zasadit do dvacátých let 20. století, dokumentuje tvůrčí posun mladého architekta od raných prací tvořených ještě pod silným vlivem pražských studijních zkušeností pohybujících se na hranici ohlasů národního dekorativismu a razantně se prosazujícího purismu, přes práce, které vyprojektoval Fuchs v reakci na seznámení s architektonickým programem holandských architektů především skupiny Wendingen, až po raně konstruktivistické pokusy stále populárnějšího tvůrce. Na přání bystrických objednavatelů si Fuchs vyzkoušel poměrně široké spektrum architektonických úloh, a tak bystrické projekty tvoří zajímavý soubor funkčně skutečně různorodých staveb, v měřítku malého města v určitém ohledu zcela jedinečný. Zároveň jsou, především budovy Tauberovy továrny a bystrického chudobince, významným vývojovým stupněm Fuchsova díla.

²³⁷ Podle Evy Slámové má hrobka odkazovat k betonářské a stavitelské profesi Emila Slámy právě užitím „*masivních, jakoby betonových, bloků náhrobku.*“ (Osobní rozhovor s Evou Slámovou, snachou stavitele Emila Slámy, 2. března 2017)

²³⁸ Obr. č. 66 v přílohách.

6.5 Josef Mat'a a jeho vlastní vila v Bystřici pod Hostýnem

„Dům sem výborně zapadá, je chytře hmotově členěn. Vidíte, že v uliční části je snížen a v další své části má ještě jedno ustupující patro. Forma je jasná, zřetelná, každý asi na první pohled pozná, že jde o funkcionalismus.“

Josef Moráček, Procházka s architekty 2013²³⁹

V období druhé poloviny 30. let byly v Bystřici realizovány dvě výrazné solitérní stavby, představující vedle realizací Bohuslava Fuchse v Bystřici do jisté míry ojedinělé jevy, na něž se nepodařilo v lokální architektonické tvorbě zásadněji navázat. Dodnes jsou obě stavby běžnému návštěvníku – poutníkovi částečně skryty. Zatímco Bazikova vila na Vinohrádku, umně uchovaná mezi stromy na samém úpatí Hostýna, se před poutníky procházejícími v její těsné blízkosti maskuje stromovím, Mat'ova vila, kterou si sám architekt vystavěl přímo při hlavní silnici směřující od náměstí k Hostýnu, v ulici Horní, dnes Československé brigády, se návštěvníkům města schovává za původní starší domek otočený do hlavní ulice.

Rodák ze Soběchlebska vzdálených jen dvanáct kilometrů od Bystřice pod Hostýnem se do rodného kraje vrátil ve třicátých letech. Narodil se roku 1888, před první světovou válkou absolvoval Odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, alma mater řady valašských architektů meziválečného období.²⁴⁰ Už zde pravděpodobně formoval pozdější Mat'ovu tvorbu například architekt Emanuel Pelant, který podobně jako Kotěra preferoval konstrukční řešení a následné okrášení jako provázané funkce. Sám Mat'a se stal na valašskomeziříčské průmyslové škole později

²³⁹ Citováno dle Ilona Musichina, Setkání s architekty in: *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.

²⁴⁰ Martina Flekačová, „Architekti-Valaši“. Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a přínos jejich učitelů a absolventů k moderní architektuře města in: *Východní Morava. Dějiny – lidé – krajina*. Ročník 3. Brno: Moravský zemský archiv v Brně. 2013.

učitelem. Doložen je zde už roku 1928, kdy projektoval v Rožnově pod Radhoštěm bungalov pro JUDr. Barbořika v Čechově ulici.

Architekt Josef Maťa si svou bystřickou vilu přistavěl k domku svých rodičů v letech 1937 až 1940. Kratší průčelí s hlavním vstupem svého domu vyprojektoval do nově budované Slavkovské ulice. Tři nadzemní podlaží architekt člení stupňovitě, graduje je směrem od ulice do zahradního bloku. Vertikální stupňování stavby vyvažuje Maťa dominantními horizontálními prvky: nízkými podlouhlými okénky v přízemí vstupního průčelí a římsami přecházejícími z ulice do zahradního průčelí rámuujícími skleněnou stěnu zimní zahrady a podporujícími horizontály dvou slunečných teras v prvním a druhém patře stavby. Bílé kvádry obytných pater se zdvíhají na masivním kamenném soklu, který se stává jedním z dominantních dekorativních prvků stavby. Autorovu koncepci potvrzují vedle skleněné zimní zahrady prosklená nároží pokojů v prvním i druhé poschodí i atypický modul oken, kdy je čtverec doplněn o vertikální křídlo dělené v horní polovině.²⁴¹

I v interiéru je patrné racionální řešení, s nímž autor přistupoval k vlastnímu obytnému domu. Podobně jako jiní podnikatelé potřeboval architekt skloubit obytnou funkci domu s funkcí ateliéru a kanceláře a samozřejmě s potřebným zázemím nezbytným pro fungování velkého domu. Hledal tak funkční dispoziční řešení tohoto problému. Ateliér a kancelář umístil Maťa do druhého, nejvyššího patra budovy. Z jeho ateliéru byl volný přístup na terasu před komínem. Přízemí převzalo technickou funkci. Pro optimální provoz domu pak vyprojektoval tři různá schodiště, která usnadňovala vzájemně nerušený pohyb obyvatel domu v prostoru vily.

Forma je jasná, zřetelná. Na výrazu domu ubírá snad jen skutečnost, že zatímco jsme zvyklí funkcionalistické vily vídat jako samostatně stojící solitéry, bystřická vila hmotově splývá s další zástavbou. Proto je i otázkou, zda je možné tento dům, který zařadili autoři publikace *Slavné vily Zlínského kraje* mezi vilové stavby, vůbec nazývat vilou. V rozporu s charakteristikou této historické stavební úlohy je totiž také skutečnost, že si Maťa v domě vybudoval projekční kancelář a ateliér.²⁴²

Přes svou málo dominantní pozici v bystřické městské zástavbě je Maťův dům výrazným zástupcem racionalistického směru architektury třicátých let a dokládá autorův zájem o trendy stavitelství v centrech moderního stavitelství. I u této realizace je však patrný jistý ohlas regionalismu, který Maťa předvedl již při své realizaci Barbořikovy vily v Rožnově pod Radhoštěm. Zde kombinoval dřevo a režné cihly a propojoval prvky regionalismu s formami moderní americké architektury.²⁴³ Dřevěné obklady a sedlová střecha naznačovaly odkazy k tradičnímu valašskému stavitelství, zakulacené nároží stavby a kamenný komín se pak vyznačovaly hravostí a kreativitou nového pojetí i zahraničních trendů. V Maťově tvorbě dvacátých let se tak potkával odkaz regionální tradiční architektury s moderní architekturou funkcionalismu. Už u této rožnovské realizace je ale

²⁴¹ Klára Hodaňová, *Vlastní vila Josefa Mati* in: Vladimír Šlapeta (ed.) a kol. *Slavné vily Zlínského kraje*. Praha. 2008.

²⁴² Obr. č. 67 v přílohách.

²⁴³ Lenka Stavinohová, *Architektura a urbanismus první poloviny 20. století v mikroregionu Podradhošťsko: Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm a okolní vesnice (Trojanovice, Horní Bečva, Dolní Bečva, Hutisko - Solanec, Vigantice, Vidče, Zubří)*, Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2011.

patrný způsob, jakým autor pracuje s kombinací hmot jednotlivých obytných prostor. Ustupuje a vrství hranoly a hmoty k sobě a v případě Barboříkova bungalovu tak dosahuje toho, že celková stavba působí po stránce seskupení hmoty nesourodě jako jakýsi konglomerát zvláštních tvarů. To ještě umocňuje a zdůrazňuje barevnou i materiálovou diferenciací jednotlivých bloků stavby.

U realizace v Bystřici pod Hostýnem, své vlastní vily, kterou projektuje téměř o deset let později a kterou pro něj staví bystrický stavitel Metoděj Matuška, se již Maťa stylově více vyhraňuje a blíží se čistotě vrcholného funkcionalismu, byť si ani u této stavby neodpustí dekorativní elementy v podobě masivních kamenných obkladů v přízemní části stavby. V Maťově tvorbě zaujímá jeho vlastní dům logicky svébytnou pozici, neboť architekt nemusel reflektovat limity požadavků předválečných stavebníků, a tak vybočuje z řady jeho ostatních realizací daného období. Ve městě, které dožívá odkazem nejvýraznější stavitelské postavy přelomu století, stavitele a geometra Otto Zemana, se snažil Maťa i z pozice člena městského zastupitelstva prosazovat regulační plán vypracovaný Bohuslavem Fuchsem. Snad právě pod vlivem velkoměstských i zahraničních vzorů si pak projektuje výraznou moderní vilu, s níž vnáší do podhostýnského regionu zcela nový impuls.

7 Závěr

„Slunce všedního dne, ulice dýchá klidem.

Vzpomínka na minulost se rozplývá a zítřek vztahuje ruce. Křivdy a bolesti zmizely v zapomnění.

I to je naše město.“²⁴⁴

Bystřice pod Hostýnem si na přelomu dvou století kolem roku 1900 a v prvních pěti desetiletích století dvacátého prošla dynamickým stavebním vývojem, jenž úzce souvisel se společenským a hospodářským rozvojem. S rostoucím počtem obyvatel se město rozrůstalo do všech světových směrů, přičemž dominantně využívalo kapitálu místních podnikatelů a jejich sociálně zabezpečených zaměstnanců, jakož i sil a schopností místních stavebních inženýrů a stavebních mistrů. Až na několik výjimek nedokázala lokální stavitelská produkce vykročit ze stínu provinčního maloměstského stavitelství, avšak pokud už k výraznějším progresivním krokům došlo, ocitalo se město ve vedoucí pozici vývoje moravské architektury.

Tímto klíčovým momentem byly projekty Bohuslava Fuchse z dvacátých let 20. století. Zaznamenávají progres mladého architekta od návrhu bystřické Sokolovny, v níž ještě doznívají dekorativní tendence Fuchsových studií, směrem k ohlasům progresivní nizozemské architektury deklarovaným hlasitě v projektech Tauberovy továrny a městského chudobince. Fuchsova práce, obdivovaná již jeho současníky jako zcela nový a inspirativní impuls v lokální architektuře, motivovala další stavební projekty ve městě, jejichž dominantním realizátorem byl ve třicátých letech 20. století Metoděj Matuška. Až k funkcionalismu však lokální bystřičtí stavitelé nedokráčeli. Tento nový architektonický jazyk byl pod Hostýn opět přinesen zvnějšku architekty Karlem Kotasem a Josefem Mat'ou.

²⁴⁴ Pavel Hejzman, *Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem. 1998.

Zmíněný Matuška byl však společně s dalšími externími projektanty důležitým spojujícím prvkem, který přemostil mezeru mezi historizující architekturou Bystřice konce 19. století a architekturou modernistickou. Místní stavební inženýr sám prošel rychlým stylovým vývojem, jeho pokusy však byly zcela jistě umocněny i modernistickými solitérními projekty Huberta Austa a Jana Mráčka. Právě Mráček se svým projektem továrny na voskové zboží, jenž vytvořil v protipólu ke kostelu a hotelu Občanské záložny třetí dominantu bystřického náměstí, vykročil svým geometrizujícím pojetím jako vůbec první v kontextu bystřické architektury ostrým krokem k moderně. Zdůrazněním konstruktivních článků, fyzikálních podpor a břemen, pilastrů, říms a lezén, které si architekt ponechává z inventáře tradičních architektonických prostředků,²⁴⁵ ovšem tvarově značně zjednodušeným, již Mráček předznamenává nový jazyk geometrické moderny.

Tyto solitérní pokusy motivované především ambicemi výrazných objednatelských postav, mezi nimiž vynikají především členové rodiny továrníka Zbořila, se však odehrávaly na pozadí masové lokální stavitelské produkce. Té ve dvacátých a třicátých letech 20. století dominoval právě Metoděj Matuška, v dřívějším období však bystřickým stavitelstvím pohybovali Otto Zeman, František Bednařík a Emil Sláma. Co do počtu a významu realizací je zcela jasně vedoucí postavou Zeman, u nějž se koncem 19. století setkáváme s historizujícím, často velmi eklektickým slohovým pojetím. Zemanův historismus rezonuje bystřickým maloměstem dlouho a silně a novorenesance se utkává s novobarokem bez výraznějšího rozmyslu. V podobném chaosu se však dlouho potácí i František Bednařík a jejich společné dílo, zástavba rezidenční třídy Nádražní ulice, je tak dodnes imponantním konglomerátem působivé směsice historizujících vil, které svým dispozičním řešením již sledují požadavky moderního bydlení,²⁴⁶ svým exteriérem se však potácí na hranici formálního vzorníkového historismu a klíčí fasádnické secese.²⁴⁷ Čerstvější vítr tak do bystřické stavební produkce obytných domů v prvním desetiletí vnesl svým způsobem až Emil Sláma. Po zkušenostech ze svých praktikantských míst a především se znalostí soudobé prostějovské produkce mladý stavitel realizoval v Bystřici domy, které snad vůbec poprvé vnesly do města něžnou zdobnost jednoduché lidově orientované rostlinné moderny, ovšem rychle se přes tento moment přenesly a přes svou geometrizující fázi dospěly ke zjednodušené variantě národního slohu.

Vedle zástavby reprezentativní vilové třídy Nádražní ulice se ve sledovaném období odehrál ve městě ještě jeden zásadní urbanistický moment. Na rozvoj Thonetovy továrny na ohýbaný nábytek bylo nutné zareagovat výstavbou adekvátního dělnického bydlení. V blízkosti podniku tak během

²⁴⁵ Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon. 1985.

²⁴⁶ Koncem století si už stavbu rodinného domu může dovolit také stále větší počet příslušníků středních vrstev, maloburžoazie, úřednictva a humanitní inteligence. Jejich možnosti však byly ve srovnání se starší velkoměstskou buržoazií o poznání skromnější, a to jak ve velikosti stavby, tak i v rozměrech pozemku. Přeskupuje se tak dispozice celého domu, který přesouvá technické zázemí do přední části směrem do ulice, zatímco ložnice do klidové zóny směřující k zahradě, a dispozice vycházející z centrální přijímací místnosti ustupuje do pozadí.

²⁴⁷ Pojem „fasádnická secese“ použil ve svém textu o Nové české architektuře Jan Evangelista Koula. (Jan Evangelista Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve 20. století*. Praha: Česká grafická unie. 1940.)

třiceti let vyrostly desítky jedno až dvoupokojových dělnických domků s minimálním hospodářským zázemím na předem definovaném uličním půdorysu, jenž počítal i se zelení zahrad a malých parků. Ve své době tak v měřítku maloměsta vznikl unikátní urbanistický komplex moderního bydlení pro nejnižší dělnickou vrstvu, k níž i velká česká a moravská města a renomovaní architekti hledali ve stejném období cestu jen stěží.

Kromě stavebních investic zástupců dvou největších průmyslových podniků ve městě, tedy rodiny Thonetovy a Zbořilovy, motivovali stavební realizace i zájmy spolků, městské samosprávy i správy duchovní. Dramatický stavební vývoj se odehrál především na Hostýně, a to vedle projektu bystřické fary, u nějž architekt Dominik Fey varíroval zřejmě na přání objednavatele pozdně historizující a v regionu poměrně ojedinělý novogotický jazyk s progresivní modernistickou orientací, jež je, vzhledem k nedostatečným finančním zdrojům, které znemožnily dokončení projektu v plném rozsahu, na konečném výsledku výrazně patrnější, než původní historizující záměr. Zde se utkali tradiční bystřičtí stavitelé František Bednařík, Otto Zeman a později i Metoděj Matuška jak s požadavky katolické moderny prosazovanými širší katolickou veřejností usilující o zvelebení významného moravského poutního místa, tak s konzervativně tradicionalistickým názorem duchovní správy a jejími omezenými finančními možnostmi. Hlas příznivců katolické moderny byl vyslyšen a zhmotněn v projektu křížové cesty Dušana Jurkoviče, jeho další projekty pro urbanistickou úpravu celého areálu však již zůstaly pouze na papíře. Pozdější stavební návrhy z rukou Bednaříka, Zemana i Matušky sice s původním Jurkovičovým záměrem alespoň vzdáleně diskutovaly, za intervence projektů Wittnerových a Fischerových však na Hostýně nikdy nebylo dosaženo jednotného slovansky orientovaného architektonického výrazu, jaký místu zamýšlel vtisknout Jurkovič.

V měřítku maloměsta se tak v Bystřici pod Hostýnem a na Hostýně samém odehrál ve sledovaném období stavební vývoj, jenž do jisté míry kopíruje progres městské stavební produkce v ostatních moravských sídlech. V určitých momentech však solitérními pokusy vykročila bystřická architektura z plytké masy nevýrazných počínů bez hlubšího záměru a porozumění novým trendům a za přispění architektů s širším mimoregionálním rozhledem vznikla v podhostýnském regionu stavební díla, která snesou srovnání s projekty realizovanými v centrech vývoje české a moravské architektury.

Bibliografie

Literatura

- Albrecht Bangert, *Thonet Möbel. Bugholz-Klassiker von 1830-1930*, München: Heyne, 1997.
- Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století: 1780-1980*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*. Bratislava: Slovart. 2009.
- Iloš Chronek, *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno: Petrov. 1995.
- Tomáš Černoušek - Vladimír Šlapeta - Pavel Zatloukal. *Olomoucká architektura 1900-1950*. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum, 1981. Práce Oblastní galérie výtvarného umění v Olomouci.
- Marie Doláková – Ladislav Hosák. *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. Brno: Blok. 1980.
- Matúš Dulla – Henrieta Moravčíková, *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava: Slovart 2002.
- Paolo Favole, *The story of modern architecture*, Munich: Prestel, c2012.
- Jan Galeta - Zuzana Ragulová, *Admired as Well as Overlooked Beauty: contributions to architecture of historicism, art nouveau, early modernism and traditionalism*, Brno: Barrister & Principal, 2015.
- Pavel Hejcman, *Bystřice pod Hostýnem*, Město Bystřice pod Hostýnem. 1998.
- Martin Horáček, *Architektura let 1750-1918 a Olomouc*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- Jiří Hruža, *Stavitelé měst*, Praha: Agora, 2011.
- Kol. autorů, *Meziválečná průmyslová architektura*, Brno: EXPO DATA, 2005. Stavební kniha.
- Jan Evangelista Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve 20. století*. Praha: Česká grafická unie. 1940.
- Olga Kozlová, *Obrazy z dějin Hostýna*. Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.
- Petr Kubeša, *Příspěvek k historii Svatého Hostýna*. Svatý Hostýn: Duchovní správa Svatý Hostýn. 2013.
- Petr Macek, *Fialka Jaromír*. Slovníkové heslo in Český hudební slovník osob a institucí. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictinary&action=record_detail&id=7160 (cit. 2. 3. 2017)
- Zbyšek Malý - Alena Malá. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-2010*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 2010.
- Nesig. *Bystřice pod Hostýnem*. Město Bystřice pod Hostýnem: ELAN Přerov. 2004.
- Eva Nedělníková – Helena Chybová. *Bystřice 1368 – 2008. Katalog k výstavě o historii města Bystřice pod Hostýnem*. Město Bystřice pod Hostýnem: Tiskárna Eduard Krčmář. 2008.
- Josef Pala a kol. *Padesát osobností Svatého Hostýna*. Bystřice pod Hostýnem: Matice svatohostýnská. 2012.

Jaroslav Panáček - Michal Panáček. *Historismus a secese v České Lípě (1880-1910)*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska, 2014.

Marta Pořízková, *Otto Zeman*. Bystřice pod Hostýnem: Bystřický kulturní nadační fond. 2005.

Jan Sedlák, *Ve znamení moderny: architektura 20. století v Brně = In the name of modernism : 20th century architecture in Brno*, Brno: FOTEP, 2004.

Camillo Sitte, *Stavba měst podle uměleckých zásad*, 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012.

Jan E. Svoboda - Zdeněk Lukeš - Ester Havlová, *Praha 1891-1918: kapitoly o architektuře velkoměsta*, Praha: Libri, 1997.

Karel Svolinský, *Vzpomínám na Bystřici pod Hostýnem* in *Město Bystřice pod Hostýnem 1967*. Bystřice pod Hostýnem. 1967.

Vladimír Šlapeta (ed.) a kol., *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha. 2008.

Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon. 1985.

Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Třetí značně rozš. vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993.

Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Tvar. 1950.

Jiří Uhlíř, *Thonet. Porýní. Vídeň. Morava*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc. 2001.

Alexander von Vegesack, *Thonet: Classic Furniture in Bent Wood and Tubular Steel*, New York? Rizolli, 1997.

Jindřich Vybíral, *Zrození velkoměsta: architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*, Ostrava: Památkový ústav, 1997.

Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Argo, 2002.

Jindřich Vybíral, *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*, Praha: Argo, 2002.

Jindřich Vybíral, *Friedrich Ohmann. Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*, Praha: Vysoká škola uměleckooprůmyslová v Praze. 2013.

Pavel Zatloukal, *Historismus: architektura druhé poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum - Oblastní galerie výtvarného umění, 1986.

Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750-1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2002.

Diplomové práce

Ivan Bergmann, *Architekt a stavitel Dominik Fey (katalog díla)*. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Opava 2004.

Štěpánka Grüter Šimková, *Stavební firma Konečný & Nedělník a její role v prostějovském stavitelství let 1887-1918*. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno. 2005.

Hana Hemzová, *Jaroslav Syřiště: Kubistická architektura*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno. 2008.

Markéta Holubová, *Architekt Karel Kotas a jeho tvorba pro velká města. Brno, Ostrava, Praha*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2009.

Milan Kudyn, *Husovy sbory v Čechách a na Moravě. Architektura 1920 – 1940*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2008.

Gabriela Matějčková, *Kulturní a společenský život v Bystřici pod Hostýnem za první republiky*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova. 2006.

Gabriela Obšilová, *Oprava kostela sv. Petra a Pavla v Prostějově, provedená Klaudiem Madlmayrem*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2013.

Lenka Stavínohová, *Architektura a urbanismus první poloviny 20. století v mikroregionu Podradhoštsko: Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm a okolní vesnice (Trojanovice, Horní Bečva, Dolní Bečva, Hutisko - Solanec, Vigantice, Vidče, Zubří)*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. 2011.

Kateřina Valterová, *Architekt Bohuslav Fuchs v Bystřici pod Hostýnem*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2009.

Alžběta Vejrostová, *K větší slávě Panny Marie Hostýnské... Vývoj Hlasů svatohostýnských v letech 1905 – 1948*, Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. 2016.

Periodika a časopisecké příspěvky

Věra Fišmistrová, *Architekt Jan Mráček – srdcem věrný Přerovan....* In: *Sborník SOkA Přerov*. Přerov. 2005. s. 111 – 137.

Martina Flekačová, „Architekti-Valaši“. Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a přínos jejích učitelů a absolventů k moderní architektuře města in: *Východní Morava. Dějiny – lidé – krajina*. Ročník 3. Brno: Moravský zemský archiv v Brně. 2013.

J. N. Harna, *Útulna na Svatém Hostýně* in *Hlasy svatohostýnské* č. 12. Duchovní správa na sv. Hostýně. Roč. VIII. 1912.

Michal Kašlík, *Štíty valašských chalup*. Nedatováno. Online: www.jurkovic.cz. Dostupné z: <http://www.jurkovic.cz/Stity.htm> (cit. 11. 3. 2017).

Bohumír Kolář, *Hubert Aust, dosud nedoceněná osobnost olomoucké architektury*. Olomouc.cz. Online. Publikováno 22. listopadu 2005. (cit. 28. 2. 2017).

Zdeněk Kudělka, *Počátky architektonické tvorby Bohuslava Fuchse* in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, F8, 1964.

Pavel Malének, Václav Zbořil – významná osobnost Matice svatohostýnské in: *Listy svatohostýnské*, 3, 2007 [online]. [hostyn.cz](http://www.hostyn.cz). (cit. 20. 2. 2017) Dostupné zde: http://www.hostyn.cz/listy/lsh_07_3.htm

Ilona Musichina – Eva Nedělníková. *Zbořilova továrna architekta Mráčka* in: *Zpravodaj* č. 4. Město Bystřice pod Hostýnem. 2011.

Ilona Musichina, Setkání s architekty in: *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2013.

Ilona Musichina, Den architektury II. – Stopa TONu in: *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2014.

Ilona Musichina, Metoděj Matuška – stavitel s Bystřicí v erbu in: *Zpravodaj* č. 5. Město Bystřice pod Hostýnem. 2010.

Ilona Musichina, Den architektury in: *Zpravodaj* č. 11. Město Bystřice pod Hostýnem. 2015.

Jana Osolobě, Architekt a pedagog Jaroslav Syříš In: *Bulletin MG v Brně* 58/59. Brno 2003.

František J. Oškera, Nekrolog za hostýnského stavitele Otto Zemana in: *Hlasy svatohostýnské* č. 2. Duchovní správa na Svatém Hostýně. 1927.

Prameny

Muzeum Bystřice pod Hostýnem, fond František Ondrůšek. Inv. č. 0.123/14 Korespondence s architektem Klaudiem Madlmayrem.

Muzeum Bystřice pod Hostýnem, fond Metoděj Matuška.

MZA Brno, fond E26 Jezuité Hostýn.

SOKA Kroměříž, Fond B-a4.

SOKA Kroměříž, Fond B-a4, dodatky, Pamětní kniha města Bystřice pod Hostýnem 1921 – 1938.

SOKA Uherské Hradiště, Fond Dominik Fey.

Soukromý archiv rodiny Gomolovy: Plánová dokumentace Mařovy vily, dnes v majetku rodiny Gomolovy.

Soukromý archiv rodiny Slámovy, Bystřice pod Hostýnem – rodný list stavitele Emila Slámy, vysvědčení Emila Slámy a další osobní doklady a legitimace.

Ostatní

Galuška, Jan. *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. Rukopis. Nedat. Muzeum města Bystřice pod Hostýnem.

Komentář RNDr. Jiřího Barboříka k domu č.p. 492 v Nádražní ulici v rámci přednášky Dne architektury, 3. 10. 2015.

Matuszková, J. Evidenční list nemovité kulturní památky: Soubor deseti domů čp. 1030 Přerovská ulice. Zpracováno 1995.

Osobní rozhovor s Evou Slámovou, snachou stavitele Emila Slámy vedený dne 2. března 2017.

Osobní rozhovor s panem Petrem Skočkem vedený dne 16. února 2017.

Propagační brožura města Bystřice pod Hostýnem z roku 1933. Soukromý archiv p. Martina Výmoly.

Seznam obrazových příloh

Obr. č. 1 Polohový plán města vypracovaný kanceláří Otto Zemana v letech 1898 – 1901. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 2 Otto Zeman: Vlastní vila v Nádražní ulici (1889). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 3 Otto Zeman: Vlastní vila v Holešovské ulici (1897). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 4 Otto Zeman: Vila pro ředitele Thonetovy továrny Wöllersdorfa (1894). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 5 Otto Zeman: Dům č. p. 508 pro faráře Jana Krystýnka (1904). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 6 Otto Zeman: Dům č. p. 510 pro dvorního radu Alberta Kleibera, realizace (1904). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 7 Otto Zeman: Kleibrova vila v Nádražní ulici, projekt (1904). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 8 Otto Zeman: „Goldschmidtova“ vila č. p. 532 v Nádražní ulici, projekt (1908). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 9 Otto Zeman: „Goldschmidtova“ vila č. p. 532 v Nádražní ulici, realizace (1908 - 1909). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 10 Otto Zeman: Fuxův dům v Sušilově ulici, projekt (1909) a realizace (2016). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 11 Otto Zeman: „Včelín“, vila Františka Ondrůška, projekt (1912) a realizace (2016). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 12 Otto Zeman: Občanská záložna, dobová fotografie interiéru a exteriéru, vystavěno 1898. Dobové fotografie z období mezi léty 1939 – 1945. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 13 Otto Zeman: Činžovní dům v Nádražní ulici, projekt (1923) a podoba v roce 2016. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 14 František Bednařík: Vlastní dům v Nádražní ulici, projekt (1907) a současný stav v roce 2016. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 15 František Bednařík: Budova vlastního podniku v ulici Československé brigády. Kolem 1905(?). Celkový pohled a detail. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 16 František Bednařík: Dům pro manžele Müllerovy v Nádražní ulici, projekt (1904) a současná podoba v roce 2016. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 17 Emil Sláma: Vlastní obytný dům a kanceláře stavebního podniku, Přerovská ulice, datace neznámá. Foto: Archiv rodiny Slámovy.

Obr. č. 18 Emil Sláma: Vlastní obytný dům a kanceláře podniku v roce 2016. Celkový pohled a detail. Autorem reliéfu je Josef Hladík. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 19 Emil Sláma: Dům pro A. Metelku, Přerovská ulice. Projekt z roku 1924 a podoba domu v roce 2016. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 20 Emil Sláma: Dům pro J. Havílka, Meziříčská ulice. Projekt z roku 1912. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 21 Emil Sláma: Dům pro J. Michálka, Palackého ulice. Projekt z roku 1912. Foto: archiv autorky

Obr. č. 22 Emil Sláma (?): Domy v nároží ulic Palackého a Soudní. Datace fotografie neznámá. Foto: soukromý archiv.

Obr. č. 23 Metoděj Matuška: Nerealizovaný projekt na obytný dům s kanceláří Ing. M. Matušky z roku 1922. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 24 Metoděj Matuška: Realizovaný projekt na obytný dům Ing. Metoděje Matušky, projekt z roku 1922. Foto: archiv autorky

Obr. č. 25 Metoděj Matuška: Projekt domu F. Macfeldy z roku 1925. Foto: archiv autorky

Obr. č. 26 Metoděj Matuška: Obecní nemocenská pokladna. Projekt z roku 1923, realizace na nedatované fotografii. Foto: archiv autorky

Obr. č. 27 Thonetova vila, stav v roce 2016. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 28 Otto Zeman: Projekt dělnických domků z roku 1903. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 29 Karel Honzík a Jaroslav Kándl: Řadové domky v Bystřici pod Hostýnem. Stav v roce 2008. Foto: Vladimír Šlapeta (ed.) a kol., Slavné vily Zlínského kraje, Praha. 2008.

Obr. č. 30 Urbanismus dělnické čtvrti v Bystřici pod Hostýnem. Stav v roce 2017. Foto: Google Maps (dostupné online, 22. dubna 2017).

Obr. č. 31 Dopisní papír s prospektem továrny na voskové zboží V. Zbořila. Datace tisku neznámá, využíván v roce 1924. (Stavební úřad Bystřice p. H., složka domu č.p. 74) Foto: archiv autorky.

Obr. č. 32 Dopisní papír s prospektem továrny na voskové zboží V. Zbořila. Datace tisku neznámá, využíván v roce 1933. (Stavební úřad Bystřice p. H., složka domu č.p. 74). Foto: archiv autorky.

Obr. č. 33 Náměstí s dominantní budovou továrny na voskové zboží V. Zbořila, cca 1914. Foto: soukromý archiv

Obr. č. 34 Dochované dekorativní prvky v interiéru administrativní budovy továrny na voskové zboží V. Zbořila. Stav v roce 2011. Foto: *Zpravodaj* č. 4. Město Bystřice pod Hostýnem. 2011.

Obr. č. 35 Pohled na budovu továrny a dostupný detail fasády cca 1920 (?). Dobová fotografie. Foto: soukromý archiv.

Obr. č. 36 Budova továrny na voskové zboží V. Zbořila po přestavbě nároží v meziválečném období. Datace nejasná. Dobová fotografie. Foto: Soukromý archiv.

Obr. č. 37 Dominik Fey: Návrh letního domku továrníka V. Zbořila. Foto: archiv autorky

Obr. č. 38 Karel Kotas: Letní domek pro Karla Baziku – projekt z roku 19039 a realizace. Foto: archiv autorky, archiv střediska Sola Gratia.

Obr. č. 39 Karel Kotas: adaptace vily pro Karla a Annu Bazikovy. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 40 Interiér haly Bazikovy vily. Nedatovaná fotografie. Foto: Archiv středisko Sola Gratia.

Obr. č. 41 Dušan Jurkovič: Skici zastavení křížové cesty a Shromažďovací síně na svatém Hostýně z roku 1903. Foto: Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*. Bratislava: Slovart. 2009.

Obr. č. 42 Dušan Jurkovič: Polohorys obchodního domu na svatém Hostýně z roku 1903, nerealizovaný projekt. Dnes na tomto místě stojí poutní dům č. 3 dle návrhu Vladimíra Fischera. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 43 Metoděj Matuška: První zastavení tzv. Jurkovičovy křížové cesty na Hostýně. Stav v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 44 Oslavy dokončení poutního domu. Vpředu uprostřed se světlou bradkou a kyticí Ing. Fischer, třetí řada vpravo muž s knírem stavbyvedoucí ing. Metoděj Matuška. Foto: Muzeum Svatý Hostýn.

Obr. č. 45 Vladimír Fischer: Projekt s budoucí dostavbou poutního domu. Realizována byla pouze pravá část zamýšleného komplexu. Foto: Kozlová, Olga. *Obrazy z dějin Hostýna*. Bystřice pod Hostýnem: Město Bystřice pod Hostýnem. 2009.

Obr. č. 46 Otto Zeman: Přestavba kaple sv. Jana Sarkandra a první dvě zastavení tzv. staré křížové cesty. Stav v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 47 Václav Wittner: Plán na stavbu prozatímní dřevěné kaple na Sv. Hostýně. Plán z roku 1895. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 48 Otto Zeman: Přestavba hostince na Hostýně. Projekt z roku 1985. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 49 Hostinec v blízkosti kostela po přestavbě řízené Otto Zemanem. Nedatovaný pohled. Foto: soukromý archiv.

Obr. č. 50 František Bednařík: Projekt dřevěné přístavby – noclehárny na Hostýně. Dokumentace z roku 1903. Foto: srchiv autorky.

Obr. č. 51 Hosté v dřevěné dvoraně přistavěné k jižní straně hotelu v r. 1904. Stavba dle projektu Františka Bednaříka, nedatovaná fotografie. Foto: Muzeum Svatý Hostýn.

Obr. č. 52 Nejstarší dochovaná podoba rozhledny z r. 1898. Nedatovaná fotografie. Foto: Muzeum Svatý Hostýn.

Obr. č. 53 Románská kaple. Nedatovaná fotografie. Foto: Muzeum Svatý Hostýn.

Obr. č. 54 Václav Wittner: Projekt spojovací chodby na Hostýně. Projekt z roku 1896. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 55 Otto Zeman: Projekt spojovací chodby na Hostýně. Projekt z roku 1924. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 56 Klauda Madlmayr: Projekt náhrobku Fr. Ondrůška z roku 1932. Stav realizace v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 57 Klauda Madlmayr: Budova poštovního úřadu v Bystřici pod Hostýnem. Projekt z roku 1910 a realizace stavby na nedatované fotografii. Foto: Muzeum města Bystřice pod Hostýnem.

Obr. č. 58 Dominik Fey: Fara v Bystřici pod Hostýnem. Projekt z roku 1907 a realizace na nedatované fotografii. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 59 Hubert Aust: Vila pro manžele Fialkovy. Projekt z roku 1928 a stav realizace v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 60 Slavnostně vyzdobená budova Sokolovny u příležitosti návštěva T. G. Masaryka 23. června 1928. Foto: soukromý archiv.

Obr. č. 61 Bohuslav Fuchs: Podoba Sokolovny v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 62 Bohuslav Fuchs: Realizace administrativní budovy Tauberovy továrny dle projektu Bohuslava Fuchse. Nedatovaná fotografie před rokem 1936. Foto: soukromý archiv.

Obr. č. 63 Bohuslav Fuchs: Nový chudobinec v Sušilově ulici. Nedatovaná fotografie. Foto: archiv Zpravodaje.

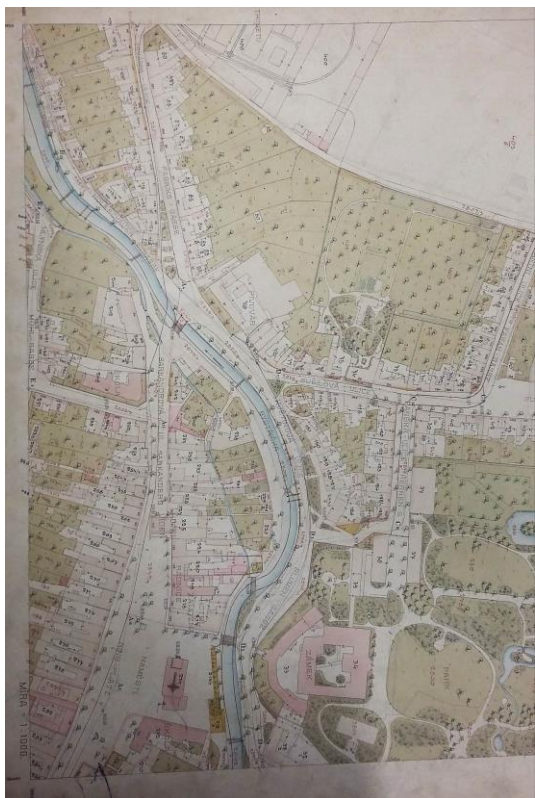
Obr. č. 64 Bohuslav Fuchs (?): Přístavba domu č. 492 v Nádražní ulici. Foto: archiv Zpravodaje.

Obr. č. 65 Bohuslav Fuchs (?): Přístavba domu č. 492 v Nádražní ulici. Podoba v roce 2016. Foto: archiv autorky.

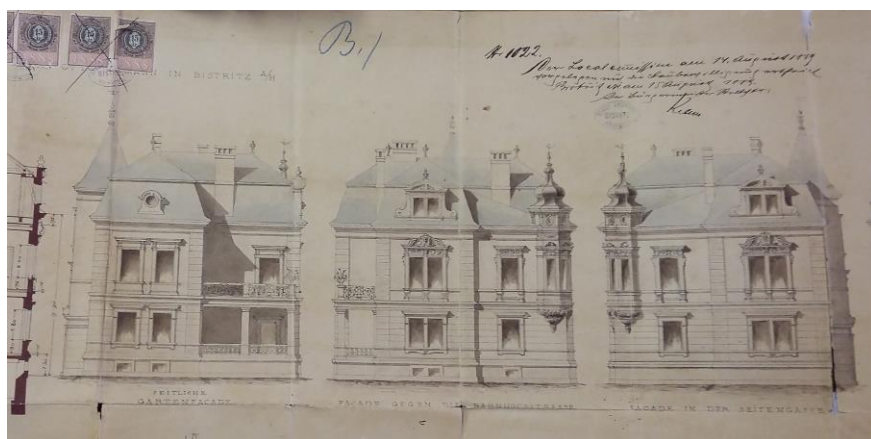
Obr. č. 66 Hrobka rodiny Emila Slámy podle projektu B. Fuchse, stav v roce 2017. Foto: archiv autorky.

Obr. č. 67 Josef Mat'a: Vlastní vila v Bystřici pod Hostýnem, stav v roce 2017. Foto: archiv autorky.

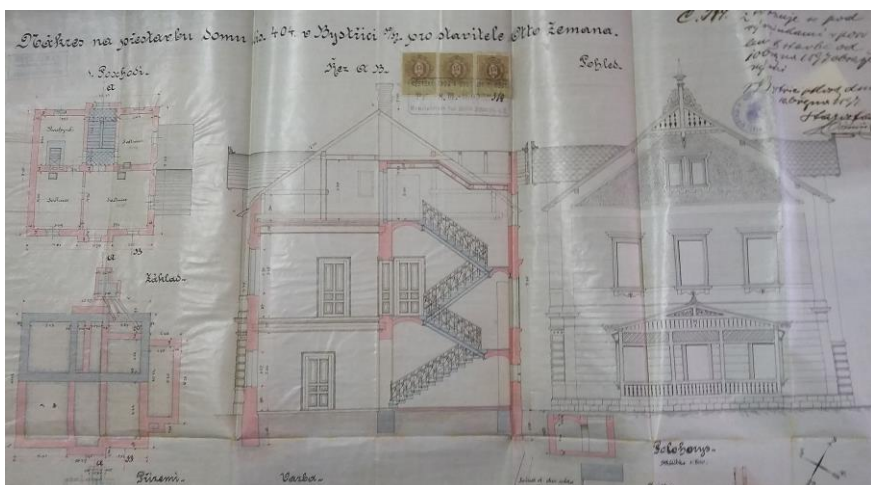
Obrazové přílohy

Obr. č. 1 Polohový plán města vypracovaný kanceláří Otto Zemana v letech 1898 – 1901.

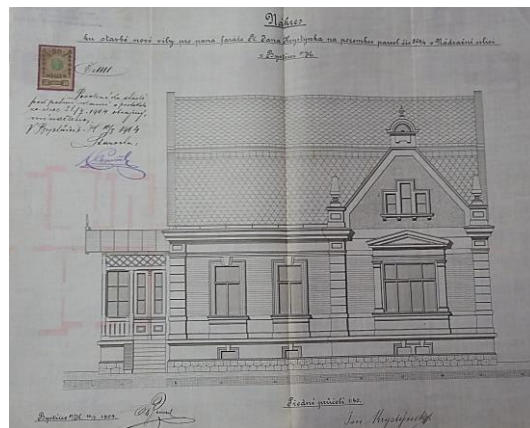
Obr. č. 2
Otto Zeman: Vlastní vila
v Nádražní ulici (1889).

Obr. č. 3
Otto Zeman: Vlastní vila
v Holešovské ulici (1897).

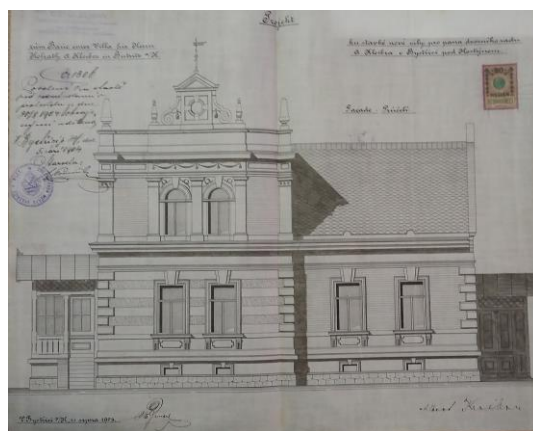
Obr. č. 4 Otto Zeman: Vila pro ředitele Thonetovy továrny Wöllersdorfa (1894).

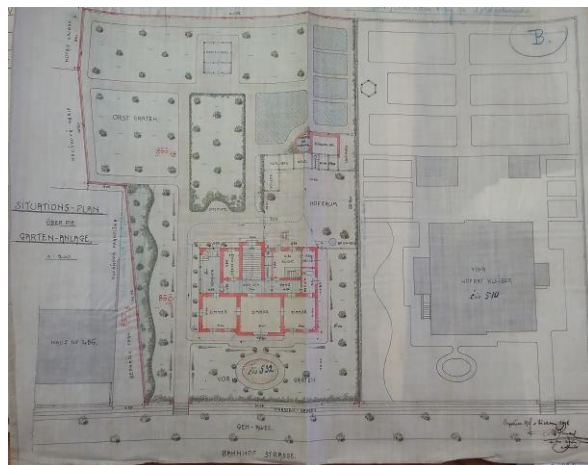
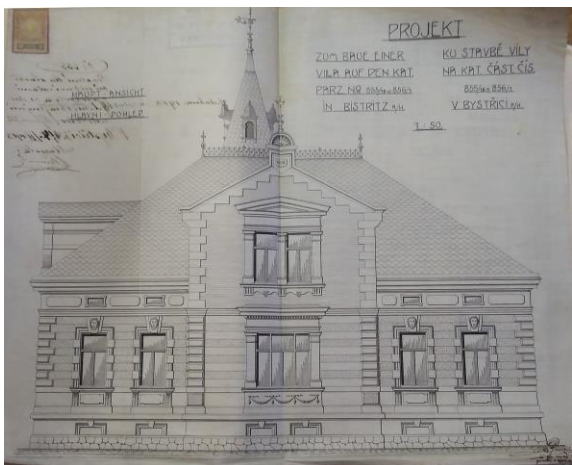
Obr. č. 5 Otto Zeman: Dům č. p. 508 pro faráře Jana Krystýnka (1904).

Obr. č. 6 Otto Zeman: Dům č. p. 510 pro dvorního radu Alberta Kleibera, realizace (1904).

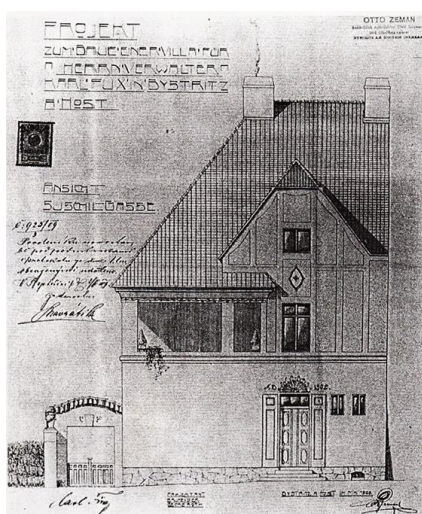
Obr. č. 7 Otto Zeman: Kleibrova vila v Nádražní ulici, projekt (1904).

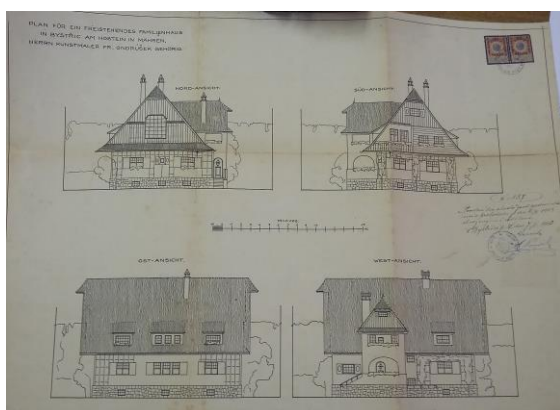
Obr. č. 8 Otto Zeman: „Goldschmidtova“ vila č. p. 532 v Nádražní ulici, projekt (1908).

Obr. č. 9
Otto Zeman: „Goldschmidtova“ vila
č. p. 532 v Nádražní ulici, realizace
(1908 - 1909).

Obr. č. 10 Otto Zeman: Fuxův dům v Sušilově ulici, projekt (1909) a realizace (2016).

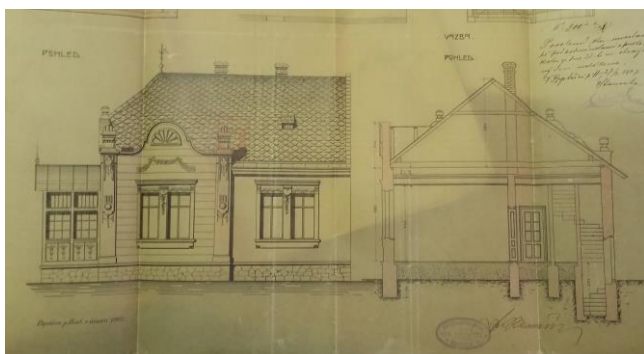
Obr. č. 11 Otto Zeman: „Včelín“, vila Františka Ondrůška, projekt (1912) a realizace (2016).

Obr. č. 12 Otto Zeman: Občanská záložna, dobová fotografie interiéru a exteriéru, vystavěno 1898. Dobové fotografie z období mezi léty 1939 – 1945.

Obr. č. 13 Otto Zeman: Činžovní dům v Nádražní ulici, projekt (1923) a podoba v roce 2016.

Obr. č. 14 František Bednařík: Vlastní dům v Nádražní ulici, projekt (1907) a současný stav v r. 2016.

Obr. č. 15 František Bednařík: Budova vlastního podniku v ulici Československé brigády. Kolem 1905 (?). Celkový pohled a detail.

Obr. č. 16 František Bednařík: Dům pro manžele Müllerovy v Nádražní ulici, projekt (1904) a současná podoba v roce 2016.

Obr. č. 17
Emil Sláma: Vlastní obytný dům a kanceláře stavebního podniku, Přerovská ulice, datace neznámá.

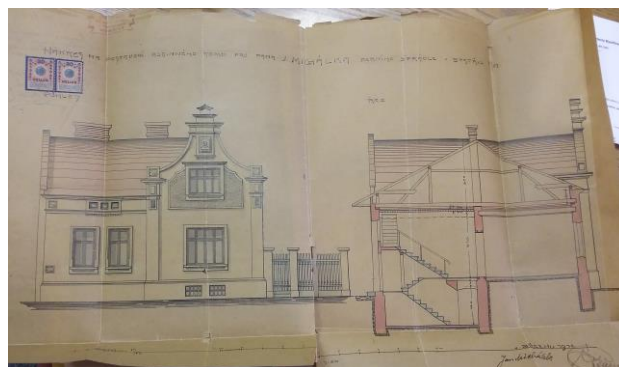
Obr. č. 18 Emil Sláma: Vlastní obytný dům a kanceláře podniku v roce 2016. Celkový pohled a detail. Autorem reliéfu je Josef Hladík.

Obr. č. 19 Emil Sláma: Dům pro A. Metelku, Přerovská ulice. Projekt (1924) a situace v roce 2016.

Obr. č. 20 Emil Sláma: Dům pro J. Havílka, Meziříčská ulice. Projekt z roku 1912.

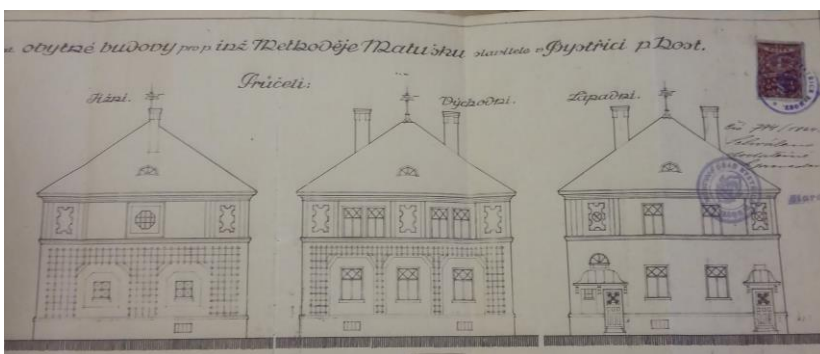
Obr. č. 21 Emil Sláma: Dům pro J. Michálka, Palackého ulice. Projekt z roku 1912.

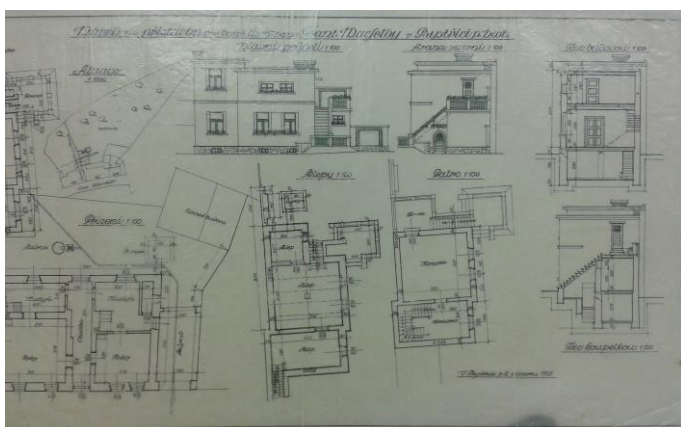
Obr. č. 22 Emil Sláma (?): Domy v nároží ulic Palackého a Soudní. Datace fotografie neznámá.

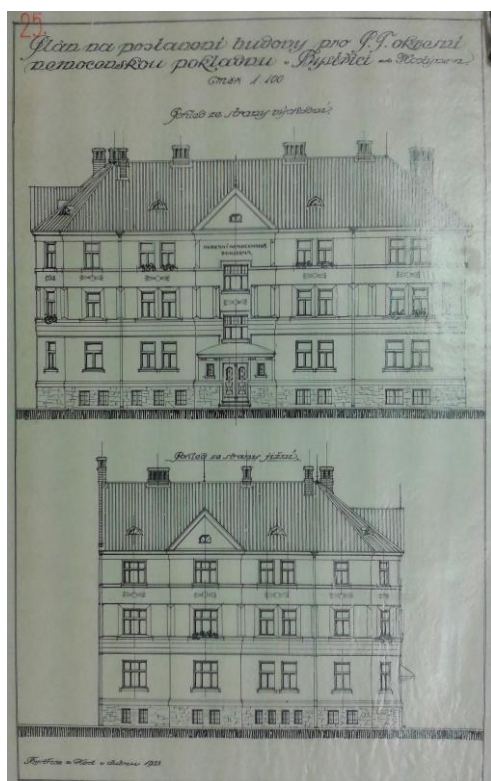
Obr. č. 23 Metoděj Matuška: Nerealizovaný projekt na obytný dům s kanceláří Ing. M. Matušky z roku 1922

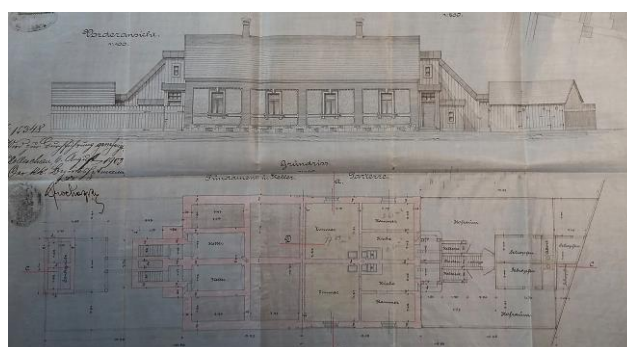
Obr. č. 24 Metoděj Matuška: Realizovaný projekt na obytný dům Ing. Metoděje Matušky, projekt z roku 1922.

Obr. č. 25 Metoděj Matuška: Projekt domu F. Macfeldy z roku 1925.

Obr. č. 26 Metoděj Matuška: Obecní nemocenská pokladna. Projekt z roku 1923, realizace na nedatované fotografii.

Obr. č. 27 Thonetova vila, stav v roce 2016.

Obr. č. 28 Otto Zeman: Projekt dělnických domků z roku 1903.

Obr. č. 29 Karel Honzík a Jaroslav Kándl: Řadové domky v Bystřici pod Hostýnem. Stav v r. 2008.

Obr. č. 30 Urbanismus dělnické čtvrti v Bystřici pod Hostýnem. Stav v roce 2017.

Obr. č. 31

Dopisní papír s prospektem továrny na voskové zboží V. Zbořila. Datace tisku neznámá, využíván v roce 1924. (Stavební úřad Bystřice p. H., složka domu č.p. 74)

Obr. č. 32

Dopisní papír s prospektem továrny na voskové zboží V. Zbořila. Datace tisku neznámá, využíván v roce 1933. (Stavební úřad Bystřice p. H., složka domu č.p. 74).

Obr. č. 33 Náměstí s dominantní budovou továrny na voskové zboží V. Zbořila, cca 1914.

Obr. č. 34

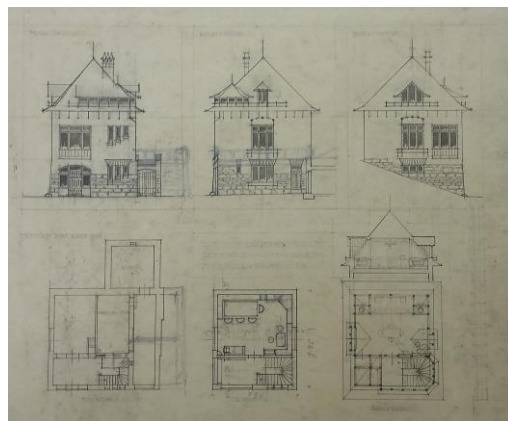
Dochované dekorativní prvky v interiéru administrativní budovy továrny na voskové zboží. Stav v roce 2011.

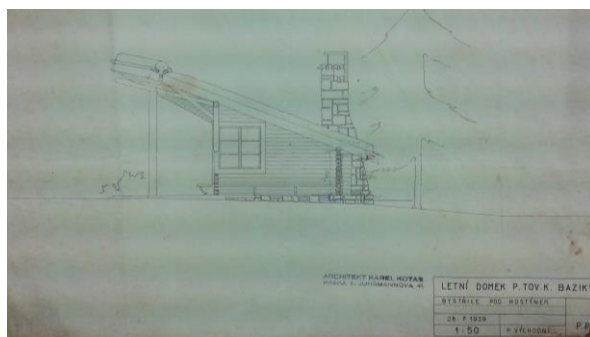
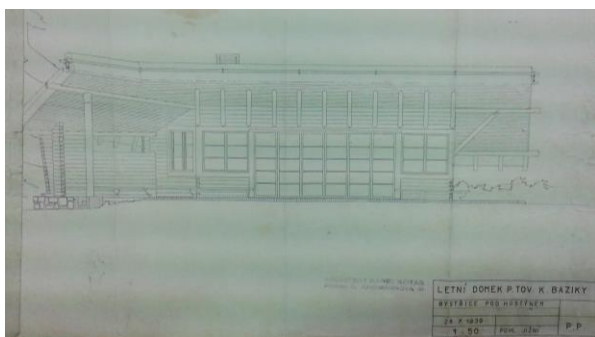
Obr. č. 35 Pohled na budovu továrny a dostupný detail fasády cca 1920 (?). Dobová fotografie.

Obr. č. 36 Budova továrny na voskové zboží V. Zbořila po přestavbě nároží v meziválečném období. Datace nejasná. Dobová fotografie.

Obr. č. 37 Dominik Fey: Návrh letního domku továrníka V. Zbořila.

Obr. č. 38
Karel Kotas: Letní domek pro Karla Baziku – projekt z roku 1939 a realizace.

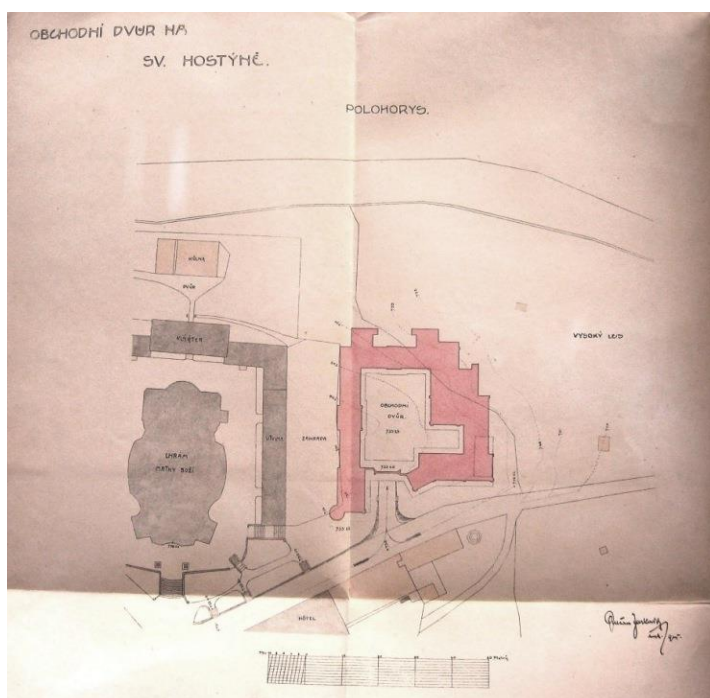
Obr. č. 39 Karel Kotas: adaptace vily pro Karla a Annu Bazikovy.

Obr. č. 40 Interiér haly Bazikovy vily. Nedatovaná fotografie.

Obr. č. 41
Dušan Jurkovič: Skici zastavení křížové cesty a Shromažďovací síně na svatém Hostýně z roku 1903.

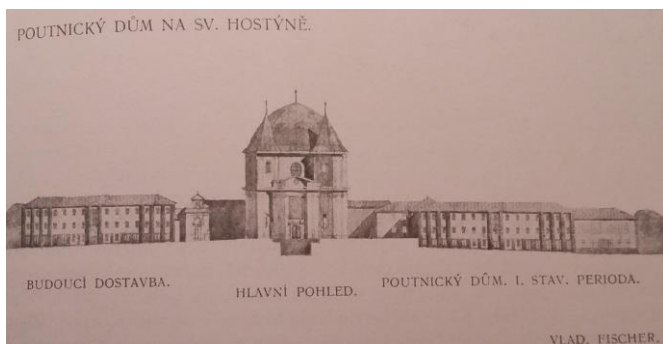
Obr. č. 42
Dušan Jurkovič: Polohorys obchodního domu na svatém Hostýně z roku 1903, nerealizovaný projekt. Dnes na tomto místě stojí poutní dům č. 3 dle návrhu Vladimíra Fischera.

Obr. č. 43 Metoděj Matuška: První zastavení tzv. Jurkovičovy křížové cesty na Hostýně. Stav v roce 2017.

Obr. č. 44 Oslavy dokončení poutního domu. Vpředu uprostřed se světlou bradkou a kyticí Ing. Fischer, třetí řada vpravo muž s knírem stavbyvedoucí ing. Metoděj Matuška.

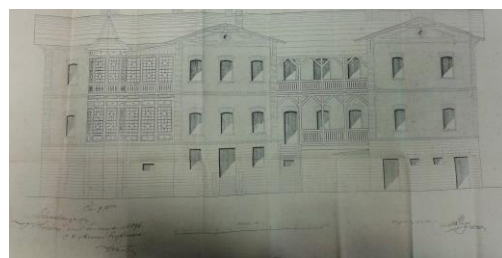
Obr. č. 45 Vladimír Fischer: Projekt s budoucí dostavbou poutního domu. Realizována byla pouze pravá část zamýšleného komplexu.

Obr. č. 46 Otto Zeman: Přestavba kaple sv. Jana Sarkandera a první dvě zastavení tzv. staré křížové cesty. Stav v roce 2017.

Obr. č. 47 Václav Wittner: Plán na stavbu prozatímní dřevěné kaple na Sv. Hostýně. Plán z roku 1895

Obr. č. 48 Otto Zeman: Přestavba hostince na Hostýně. Projekt z roku 1985.

Obr. č. 49 Hostinec v blízkosti kostela po přestavbě řízené Otto Zemanem. Nedatovaný pohled.

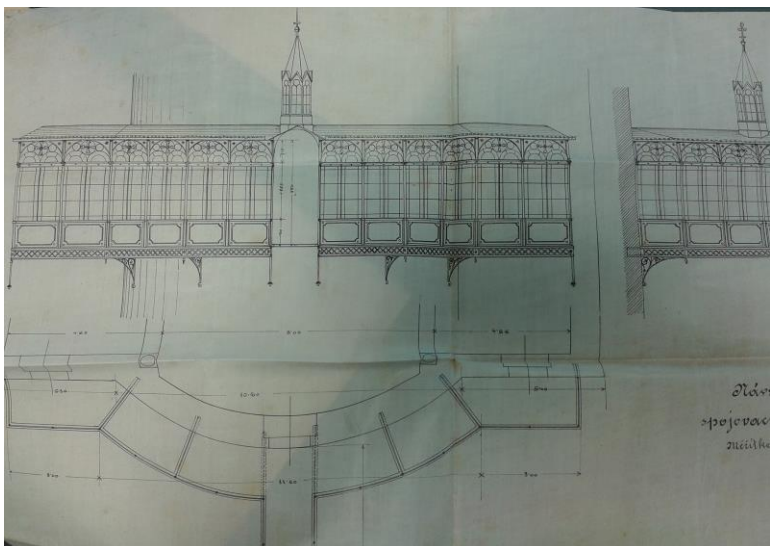
Obr. č. 50 František Bednařík: Projekt dřevěné přístavby – noclehárny na Hostýně. Dokumentace z roku 1903.

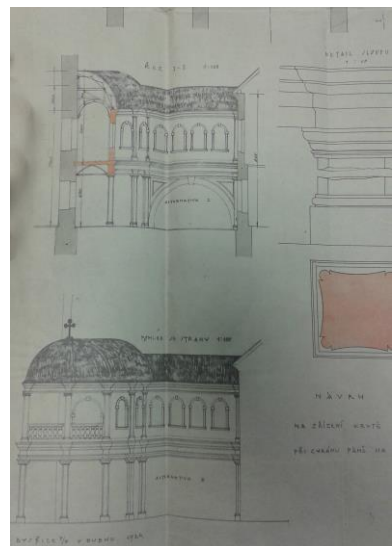
Obr. č. 51 Hosté v dřevěné dvoraně přistavěné k jižní straně hotelu v r. 1904. Stavba dle projektu Františka Bednaříka, nedatovaná fotografie.

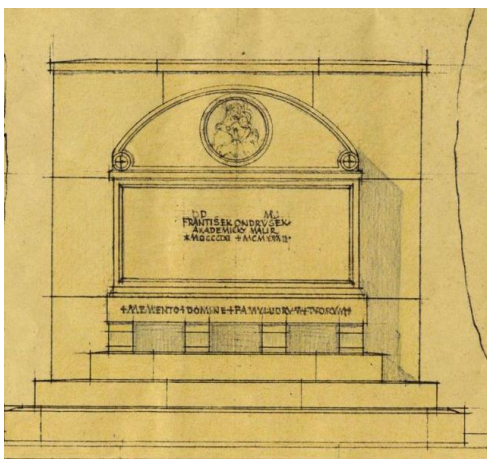
Obr. č. 52 Nejstarší dochovaná podoba rozhledny z r. 1898. Nedat. fotografie.
Obr. č. 53 Románská kaple. Nedat. fotografie.

Obr. č. 54 Václav Wittner: Projekt spojovací chodby na Hostýně. Projekt z roku 1896.

Obr. č. 55 Otto Zeman: Projekt spojovací chodby na Hostýně. Projekt z roku 1924.

Obr. č. 56 Klauda Madlmayr: Projekt náhrobku Fr. Ondrůška z roku 1932. Stav realizace v roce 2017.

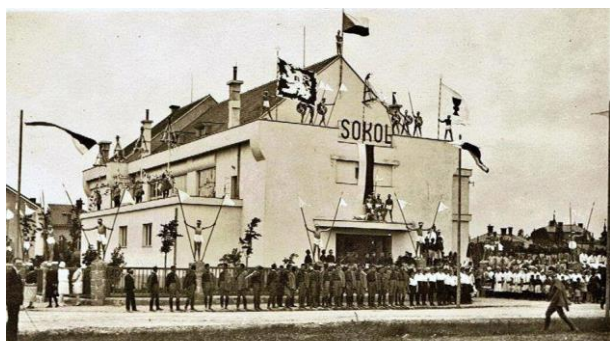
Obr. č. 57 Klauda Madlmayr: Budova poštovního úřadu v Bystřici pod Hostýnem. Projekt z roku 1910 a realizace stavby na nedatované fotografii.

Obr. č. 58
Dominik Fey: Fara v Bystřici pod Hostýnem. Projekt z roku 1907 a realizace na nedatované fotografii.

Obr. č. 59 Hubert Aust: Vila pro manžele Fialkovy. Projekt z roku 1928 a stav realizace v roce 2017.

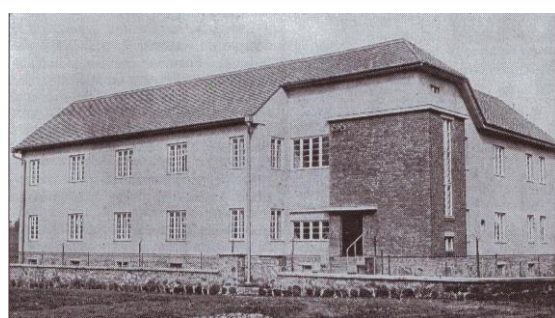
Obr. č. 60 Slavnostně vyzdobená budova Sokolovny u příležitosti návštěva T. G. Masaryka 23. června 1928.

Obr. č. 61 Bohuslav Fuchs: Podoba Sokolovny v roce 2017.

Obr. č. 62 Bohuslav Fuchs: Realizace administrativní budovy Tauberovy továrny. Nedatovaná fotografie před rokem 1936.

Obr. č. 63 Bohuslav Fuchs: Nový chudobinec v Sušilově ulici. Nedatovaná fotografie.

Obr. č. 64 Bohuslav Fuchs (?): Přístavba domu č. 492 v Nádražní ulici.

Obr. č. 65 Bohuslav Fuchs (?): Přístavba domu č. 492 v Nádražní ulici. Podoba v roce 2016.

Obr. č. 66 Hrobka rodiny Emila Slámy podle projektu B. Fuchse, stav v roce 2017.

Obr. č. 67 Josef Maťa: Vlastní vila v Bystřici pod Hostýnem, stav v roce 2017.